

Imigranci z Ukrainy w Polsce w aglomeracji wrocławskiej w czasie pandemii COVID-19

Opracowanie: Zespół Fundacji Ośrodka Badań nad Migracjami

Agata Górny (Wydział Nauk Ekonomicznych UW)
Karolina Madej (Ośrodek Badań nad Migracjami UW)
Katarzyna Porwit (Ośrodek Badań nad Migracjami UW)

Warszawa, marzec 2021

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejszy raport stanowi podsumowanie projektu badawczego, który został zlecony przez Narodowy Bank Polski i był realizowany przez Fundację Ośrodek Badań nad Migracjami z udziałem Ośrodka Badań nad Migracjami UW. Była to już kolejna próba (po badaniach zrealizowanych w latach 2012, 2015, 2016 i 2018) zmierzenia się z problematyką imigracji do Polski wychodząca poza najlepiej jak dotąd zbadany obszar aglomeracji warszawskiej.

Biorąc pod uwagę dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość migracyjną Polski, w ostatnim roku także za sprawą epidemii COVID-19, oraz to, że migranci coraz liczniej są obecni w nowych rejonach Polski przyjęliśmy, że w obecnej edycji skupimy się na imigracji ukraińskiej do aglomeracji wrocławskiej. Aglomeracja ta przyciąga duże liczby migrantów z Ukrainy, charakteryzuje się stosunkowo osiadłym wzorcem imigracji oraz była przedmiotem badania w roku 2018. To umożliwia analizy porównawcze dla lat 2018 i 2020, co stanowi istotną wartość dodaną prowadzonych w tym raporcie analiz.

Pragniemy serdecznie podziękować pracownikom Narodowego Banku Polskiego, w szczególności Grzegorzowi Dobroczkowi, Adamowi Panuciakowi i Pawłowi Strzeleckiemu z Departamentu Statystyki. Dzięki ich wsparciu to badanie mogło dojść do skutku, a ich komentarze stanowiły nieocenione wsparcie w trakcie przygotowania i realizacji badania.

Zespół OBMF

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	11
1 IMIGRACJA DO POLSKI A KONTEKST PADNEMII COVID-19.....	13
1.1. Wzrost, stabilizacja czy spadek? Ilościowa ocena obecności imigrantów w Polsce przed i w czasie pandemii	13
1.2. Stabilizacja czy zamrożenie warunków zatrudnienia? Skala i struktura sektorowa zatrudnienia w warunkach pandemicznych	19
2 OPIS PRZEBIEGU BADANIA	24
2.1 Ogólne informacje na temat badania i metoda badawcza	24
2.2 Opis realizacji badania.....	28
3 WYNIKI BADANIA RDS	34
3.1 Uwagi wprowadzające.....	34
3.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów	35
3.3 Wzorce migracyjne	41
3.4 Pozycja na polskim rynku pracy	57
3.5 Transfery środków finansowych z Polski (<i>remittances</i>)	68
3.6 Uwagi końcowe	81
BIBLIOGRAFIA	85

SPIS TABEL

Tabela 2.1. Lista ziarenek badanie – badanie w aglomeracji wrocławskiej.....	31
Tabela 3.1 Migranci we Wrocławiu według płci i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	35
Tabela 3.2. Migranci we Wrocławiu według wieku – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów	36
Tabela 3.3. Migranci we Wrocławiu według stanu cywilnego i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	37
Tabela 3.4. Migranci we Wrocławiu według wykształcenia i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	38
Tabela 3.5. Migranci we Wrocławiu według wielkości miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	39
Tabela 3.6. Migranci we Wrocławiu według głównego powodu przyjazdu do Polski i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	43
Tabela 3.7. Migranci we Wrocławiu w 2020 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)	44
Tabela 3.8. Migranci we Wrocławiu w 2018 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)	44
Tabela 3.9. Migranci we Wrocławiu według łącznego czasu spędzonego w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w miesiącach)	45
Tabela 3.10. Migranci we Wrocławiu według liczby pobyków w Polsce (na podstawie ich subiektywnej oceny) i wybranych kategorii migrantów	45
Tabela 3.11. Migranci we Wrocławiu według średniego czasu jednego pobytu w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w miesiącach)	46
Tabela 3.12. Migranci we Wrocławiu według dokumentów pobytowych i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	48
Tabela 3.13. Posiadacze wizy we Wrocławiu według jej typu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	49
Tabela 3.14. Migranci we Wrocławiu według pozostawiania w Polsce po upływie terminu ważności dokumentu pobytowego (w związku z epidemią Covid-19) i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	50
Tabela 3.15. Migranci we Wrocławiu pozostający w Polsce po upływie terminu ważności dokumentu pobytowego (w związku z epidemią Covid-19) według terminu upłynięcia ważności tego dokumentu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	51

Tabela 3.16. Migranci we Wrocławiu według posiadania oświadczenia podczas obecnego pobytu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	52
Tabela 3.17. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według liczby posiadanych oświadczeń i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	52
Tabela 3.18. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według sposobu nawiązania kontaktu z potencjalnym pracodawcą i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	53
Tabela 3.19. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według deklaracji, czy pracowali u pracodawców, którzy wystawili oświadczenie i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	55
Tabela 3.20. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według deklaracji, czy pracowali u innych pracodawców niż ci, którzy wystawili oświadczenie i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	55
Tabela 3.21. Migranci we Wrocławiu w 2019 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	58
Tabela 3.22. Pracujący migranci we Wrocławiu według podstawy prawnej wykonywanej pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	59
Tabela 3.23. Pracujący migranci we Wrocławiu według deklaracji co do zmiany tygodniowej liczby godzin pracy w związku z Covid-19 i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	60
Tabela 3.24. Migranci we Wrocławiu według sektora zatrudnienia (obecna praca) i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	63
Tabela 3.25. Pracujący migranci we Wrocławiu według aktualnej pozycji zawodowej / charakteru aktualnej pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	65
Tabela 3.26. Pracujący migranci we Wrocławiu według deklaracji o zgodności aktualnej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	66
Tabela 3.27. Migranci we Wrocławiu według miesięcznych zarobków netto – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów.....	69
Tabela 3.28. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na wysokość wynagrodzeń migrantów ukraińskich we Wrocławiu w 2020 roku	70
Tabela 3.29. Migranci we Wrocławiu według gromadzenia oszczędności w trakcie pobytu w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	71
Tabela 3.30. Migranci we Wrocławiu według wielkości zgromadzonych oszczędności – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów (dane w złotych)	72

Tabela 3.31. Migranci we Wrocławiu według planowanego miejsca wykorzystania oszczędności i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	73
Tabela 3.32. Migranci we Wrocławiu według deklaracji przekazywania zarobionych pieniędzy za granicę w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	73
Tabela 3.33. Migranci we Wrocławiu według planów transferu zarobionych pieniędzy za granicę w ciągu najbliższych 12 miesięcy i wybranych kategorii migrantów (dane w %) ...	74
Tabela 3.34. Migranci we Wrocławiu według najważniejszego kanału transferu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)	75
Tabela 3.35. Czy epidemia COVID-19 sprawiła, że zmienił(a) Pan(i) sposób przesyłania pieniędzy	76
Tabela 3.36. Migranci we Wrocławiu według częstotliwości przekazów i wybranych kategorii migrantów (dane w %).....	77
Tabela 3.37. Czy ostatni przekaz miał miejsce przed czy po wybuchu epidemii COVID-19 w Polsce	77
Tabela 3.38. Migranci we Wrocławiu według kwoty ostatniego przekazu – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów	78
Tabela 3.39. Wpływ COVID-19 wysokość ostatniego przekazu.	78
Tabela 3.40. Migranci we Wrocławiu według kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów ...	79
Tabela 3.41. Migranci we Wrocławiu według wykorzystania środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach i wybranych kategorii migrantów (średnie udziały procentowe całkowitej przekazanej kwoty).....	80

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1.1. Liczba kart pobytu – pobyt czasowy, stały i rezydenta długoterminowego – wydanych cudzoziemcom w Polsce w latach 2005-2019.....	17
Rysunek 1.2. Zezwolenia na pracę według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, 2019 i 2020 (dane w %).....	20
Rysunek 1.3. Oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, 2019 i 2020 (dane w %).....	22
Rysunek 2.1. Liczba zrealizowanych wywiadów z migrantami według dni tygodnia w kolejnych dniach badania we Wrocławiu.....	30
Rysunek 2.2. Wizualizacja procesu rekrutacji migrantów metodą RDS we Wrocławiu według płci	32
Rysunek 2.3. Wizualizacja procesu rekrutacji migrantów metodą RDS we Wrocławiu według sektora zatrudnienia.....	33
Rysunek 3.1. Średnia deklarowana liczba godzin pracy w tygodniu przez wybrane kategorie pracujących migrantów.....	60
Rysunek 3.2. Struktura zatrudnienia według płci, Wrocław 2020 – lewy panel i Wrocław 2018 – prawy panel (dane w %).....	64
Rysunek 3.3. Rozkład miesięcznych zarobków netto imigrantów ogółem (liczba obserwacji) w roku 2020 (górny panel) i 2018 (dolny panel)	69

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik nr 1: Materiały wykorzystane w badaniu RDS we Wrocławiu

WPROWADZENIE

Raport, który Państwu przedstawiamy stanowi podsumowanie kolejnego już przedsięwzięcia metodologicznego zrealizowanego przez zespół badaczy Fundacji Ośrodka Badań nad Migracjami na zlecenie Narodowego Banku Polskiego. Sformułowanie „kolejnego” ma tutaj kluczowe znaczenie, bowiem proces rozszerzania skali badań i ich zakresu tematycznego bardzo dobrze odzwierciedla ewolucję przemian imigracji z Ukrainy do Polski obserwowaną w ostatnich latach.

Badanie zrealizowane w 2012 roku było jedną z pierwszych tak metodologicznie ugruntowanych prób spojrzenia w sposób ilościowy na proces napływu do Polski imigrantów z krajów byłego ZSRR. Dynamicznie zmieniająca się sytuacja migracyjna Polski, a zwłaszcza gwałtowny wzrost imigracji z Ukrainy, sprawiła, że kolejne badania – zrealizowane w latach 2015, 2016, 2018 i 2019 – poświęcono już wyłącznie imigrantom z Ukrainy. Badania zrealizowane w roku 2016 były pierwszą próbą ilościowego pomiaru imigracji z Ukrainy poza aglomeracją warszawską obejmując badanie w mazowieckim rolnictwie oraz sondaż migrantów z Ukrainy w aglomeracji lubelskiej. W roku 2018 przeprowadzono natomiast badania w dwóch odmiennych pod wieloma względami aglomeracjach – bydgoskiej i wrocławskiej – wyróżniających się na tle polskich miast pod względem dużej liczebności ukraińskich migrantów na ich lokalnych rynkach pracy.

Niniejszy raport podsumowuje wyniki powtórnego badania w aglomeracji wrocławskiej w roku 2020, którego celem było określenie zmian jakie dokonały się w obszarze imigracji z Ukrainy na przestrzeni dwóch ostatnich lat. Zostało ono zrealizowane w czasie trwania pandemii COVID-19, dlatego też, poza walorem porównawczym wobec wcześniejszego badania, dostarcza ono ważnych informacji na temat tego jak pandemia wpływa na zachowania i strategie migrantów ukraińskich. Wrocław i jego okolice należy traktować jako przypadek dużego miasta o relatywnie szerokim i chłonnym rynku pracy – do pewnego stopnia porównywalnym do Warszawy. Na jego wybór jako obszaru badań wpływ miał dynamiczny wzrost imigracji z Ukrainy do tego miasta po 2014 roku. Przykład Wrocławia jest również ciekawy w związku z dużym znaczeniem w nim sektora akademickiego, w kontekście porównań do imigracji do akademickiego Lublina (poddanego badaniu w roku 2016). Wyróżnia go te też to, że, jak pokazały wcześniejsze badania (Górny *et al.* 2019a), migracja ukraińska do tego miasta ma bardziej osiadły charakter niż migracja do innych miast, zwłaszcza Warszawy (Górny *et al.* 2020a).

Niniejszy raport ma następującą strukturę. Rozdział pierwszy stanowi krótkie wprowadzenie do tematyki publikacji i skupia się na stanie wiedzy na temat zmian jakie dokonały się w imigracji do Polski, w szczególności z Ukrainy, w okresie pandemii ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy. Kolejny rozdział opisuje szczegółowo metodologię sondażu zrealizowanego metodą doboru sterowanego przez respondentów (*Respondent Driven*

Sampling) w aglomeracji wrocławskiej. Rozdział trzeci przedstawia analizę i interpretację najważniejszych wymiarów obecności imigrantów z Ukrainy w Polsce (zachowania i strategie migracyjne, pozycja na rynku pracy, dochody i transfery środków finansowych za granicę) skupiając się na porównaniu sytuacji w latach 2018 i 2020 we Wrocławiu na tle wcześniejszych badań w Bydgoszczy, Lublinie i Warszawie. Porównywane są również charakterystyki migrantów o dłuższym doświadczeniu migracyjnym (którzy rozpoczęli migrację do Polski przed 2019 rokiem) i mniej doświadczonych (którzy rozpoczęli migrację w roku 2019 lub 2020). Rozdział czwarty podsumowuje dotychczasowe doświadczenia badawcze i formułuje rekomendacje odnośnie realizacji badań imigracyjnych w przyszłości.

1 IMIGRACJA DO POLSKI A KONTEKST PADNEMII COVID-19

1.1. Wzrost, stabilizacja czy spadek? Ilościowa ocena obecności imigrantów w Polsce przed i w czasie pandemii

Początek roku 2020, w którym Polskę i świat zaskoczył wybuch pandemii, był okresem wciąż nasilonego napływu z Ukrainy do Polski, jako głównej składowej imigracji do naszego kraju, choć dynamika jego wzrostu była już niższa niż w latach poprzednich (Górny *et al.* 2019b). Po przełomowym roku 2014, który zapoczątkował okres gwałtownego wzrostu imigracji z Ukrainy do Polski (por. np. Górny *et al.* 2018; Górny i Kaczmarczyk 2018), można było mówić o stopniowej stabilizacji tego trendu. Wzrost ten przeddefiniował pozycję Polski na europejskiej, a nawet światowej mapie migracyjnej. Eksperci OECD wskazywali Polskę jako najważniejszy kraj docelowy dla pracowników sezonowych, z większym napływem cudzoziemców niż w przypadku Stanów Zjednoczonych (OECD 2019). W latach 2018 i 2019 w szczycie sezonu w Polsce mogło przebywać nawet ponad 1.5 mln cudzoziemskich pracowników (Górny *et al.* 2020a). Olbrzymia część napływających w tych latach do Polski cudzoziemców pochodziła z Ukrainy, a ich migracja miała głównie czasowy/sezonowy charakter (Górny *et al.* 2018).

Wzrost imigracji do Polski po 2014 roku (głównie z Ukrainy) był pochodną współwystępowania czynników o charakterze popytowym i podażowym, którym towarzyszyły liberalne rozwiązania w sferze polityki migracyjnej, zwłaszcza w obszarze regulacji dotyczących zatrudniania cudzoziemców (Górny *et al.* 2018). Po stronie popytowej umieścić należy korzystną i poprawiającą się do roku 2019 sytuację na polskim rynku pracy, czego wyrazem była obniżająca się stopa bezrobocia, która – przynajmniej w przypadku bezrobocia rejestrowanego – w 2019 spadła do poziomu około 5%. Spadkowi bezrobocia towarzyszył wzrost przeciętnych wynagrodzeń oraz coraz bardziej intensywne zmiany w odniesieniu do wolnych miejsc pracy. Według danych MRPiPS liczba dostępnych miejsc pracy rosła niezmiennie od 2011 roku tj. od momentu, gdy gospodarka globalna zaczęła wychodzić z fazy kryzysu, a skala tej zmiany była bardzo duża (np. o ile w styczniu 2011 liczba ofert zarejestrowanych w urzędach pracy wynosiła ok. 60 tys., to w styczniu 2019 było to już ponad 130 tys.). Deficyty te miały wyraźny profil sektorowy, z rosnącymi niedoborami w sektorze przemysłowym oraz w budownictwie (Górny *et al.* 2018). Po stronie podażowej kluczowe znaczenie miała sytuacja na Ukrainie: wybuch wojny we wschodniej części kraju przełożył się na głęboki kryzys ekonomiczny, społeczny i polityczny, który w konsekwencji generował potężny potencjał migracyjny.

Wybuch pandemii COVID-19 w znacznej mierze przeddefiniował konstelację powyższych czynników. Dość oczywisty jest jego negatywny wpływ na stronę popytową procesu

migracji, czyli sytuację polskiej gospodarki. Kolejne „zamknięcia” gospodarki mające spowolnić rozwój pandemii niekorzystnie wpłynęły na wyniki wielu sektorów gospodarki. Według wskaźnika ogólnego klimatu koniunktury opracowywanego przez GUS (2021a), w IV kwartale 2020 roku, najsilniej dotkniętym w okresie pandemii sektorem było zakwaterowanie i gastronomia, za nimi budownictwo, a w dalszej kolejności handel detaliczny i przetwórstwo przemysłowe. W końcu IV kwartału 2020 roku liczba pracujących była o 3.4% niższa niż w końcu III kwartału 2020 r. i jest to największy od 2010 roku spadek pomiędzy tymi kwartałami. Likwidacja miejsc pracy w tym okresie miała miejsce głównie w sektorze prywatnym, najczęściej w sektorze przetwórstwa przemysłowego i budownictwie. W przypadku aż 12% redukcji powodem była pandemia COVID-19, przy czym w przypadku sektora zakwaterowanie i gastronomia analogiczny odsetek był kilkakrotnie wyższy (GUS 2021c). Liczba wolnych miejsc pracy była w IV kwartale 2020 roku o ponad 30% mniejsza niż w analogicznym okresie 2019 roku. Najwięcej takich miejsc (21.2 tys.) oferowano w podmiotach prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa przemysłowego (25.1% wszystkich wolnych miejsc), o połowę mniej (ok. 10 tys.) było dostępnych w handlu (GUS 2021b). Powyższe wybrane wskaźniki wskazują wyraźnie, że sektory, które najsilniej odczuły wpływ pandemii, z zakwaterowaniem i gastronomią na pierwszym miejscu, to jednocześnie branże, gdzie często znajdują zatrudnienia migranci z Ukrainy (Górny *et al.* 2019a, 2020a). Choć na przykład w przypadku przetwórstwa przemysłowego obserwujemy zarówno dużą skalę likwidacji jak i wolnych miejsc pracy, to bez wątpienia dynamiczna sytuacja zatrudnieniowa w tej branży jest obciążona dużą dozą niepewności.

Najtrudniej ocenić wpływ pandemii COVID-19 na stronę podażową migracji z Ukrainy. Sytuacja na ukraińskim rynku pracy z pewnością nie uległa znacznej poprawie, ekonomiczne i humanitarne skutki konfliktu ukraińsko-rosyjskiego są wciąż odczuwalne na Ukrainie, a katastrofalna sytuacja ukraińskiej służby zdrowia może stanowić dodatkowy czynnik wypychający obywateli Ukrainy z kraju. Jednak migracja zagraniczna, w tym do Polski, stała się mniej dostępną opcją niż miało to miejsce przed wybuchem pandemii. Pomijając czynniki zdrowotno-rodzinne, które mogą powstrzymywać potencjalnych migrantów przed opuszczeniem swoich bliskich w czasie pandemii, znaczenie mają bez wątpienia ograniczenia dla mobilności międzynarodowej wprowadzone przez kraje europejskie zmagające się z pandemią oraz konieczność odbycia kwarantanny po przekroczeniu granicy. W przypadku wyjazdów obywateli Ukrainy do Polski kluczowe może być zwłaszcza zlikwidowanie możliwości przekraczania polskiej granicy na podstawie wyłącznie paszportu biometrycznego, z której to możliwości korzystali nierzadko migranci ukraińscy (Górny *et al.* 2020b). Grupę cudzoziemców uprawnionych do przekraczania polskiej granicy ograniczono do osób posiadających w Polsce uprawnienia do pobytu z wybranych powodów, w tym w szczególności powodów rodzinnych czy edukacyjnych, oraz do pracy w Polsce. Ostatnia grupa obejmuje osoby posiadające ważne zezwolenie na pracę czy aktualne zezwolenie na pracę sezonową (głównie w rolnictwie) umożliwiające pracę w Polsce przez okres 9 miesięcy w ciągu roku. Trzecim, najbardziej popularnym wśród obywateli Ukrainy dokumentem jest oświadczenie o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, które uprawnia obywateli sześciu krajów, w tym Ukrainy, do świadczenia pracy w Polsce przez okres 6 miesięcy w ciągu roku.

Na dynamikę migracji z Ukrainy do Polski, zwłaszcza w kontekście przepływów pomiędzy krajami, mają także bez wątpienia wpływ tymczasowe regulacje w zakresie uprawnień do pobytu i pracy w Polsce, które umożliwiają migrantom pozostanie w Polsce nawet po wygaśnięciu ważności ich dokumentów pobytowych oraz tych uprawniających do pracy w Polsce¹. Dotyczy to następujących wybranych rozwiązań wprowadzonych po wybuchu epidemii COVID-19:

- przedłużenie z mocy prawa legalnego pobytu cudzoziemca do 30 dni po odwołaniu stanu zagrożenia lub stanu epidemii,
- przedłużenie z mocy prawa możliwości legalnego zatrudnienia cudzoziemca do 30 dni po odwołaniu stanu zagrożenia lub stanu epidemii,
- brak konieczności uzyskania zezwolenia na pracę sezonową w czasie stanu zagrożenia epidemicznego, stanu epidemii i 30 dni po ich odwołaniu dla niektórych grup cudzoziemców (np. pracowników rolnych),
- brak konieczności zmiany zezwolenia na pracę, zezwolenia na pobyt czasowy związanego z pracą czy oświadczenia o powierzeniu pracy cudzoziemcowi, gdy warunki pracy cudzoziemca uległy zmianie zgodnie z określonymi przepisami ustawy.

Powyższe rozwiązania zapewne ograniczają wyjazdy obywateli Ukrainy z Polski, gdyż dopóki przebywają oni w Polsce mogą korzystać z uprawnień uzyskanych w przeszłości. Po wyjeździe z Polski konieczne jest natomiast uzyskanie nowych dokumentów (np. nowego zezwolenia na pracę) stanowiących konieczną podstawę prawną wjazdu do Polski. Co więcej, powyższe regulacje mają wpływ na dynamikę wydawanych w Polsce cudzoziemcom dokumentów pobytowych i dotyczących prawa do pracy, gdyż część przebywających w Polsce obcokrajowców nie musi się starać o odnowienie / uzyskanie nowych dokumentów korzystając z uprawnień uzyskanych przed pandemią lub w czasie jej trwania. Z jednej strony utrudnia to ocenę rozwoju dynamiki procesu migracyjnego – napływu i odpływu - na podstawie danych rejestrowych. Z drugiej strony, można przypuszczać, że część migrantów ukraińskich, którzy wcześniej przyjeżdżali na podstawie wyłącznie paszportu biometrycznego do Polski, obecnie jest zmuszona do pozyskania przed wyjazdem do Polski odpowiednich dokumentów np. uprawniających do pracy w Polsce. W efekcie osoby, które wcześniej były niewidoczne w rejestrach, na skutek pandemii „ujawniły się”. Nie ma wiarygodnych szacunków co do tego, jak duża w imigracji z Ukrainy do Polski była przed pandemią grupa osób przyjeżdżających w celach (pozornie) wyłącznie turystycznych i np. podejmujących w Polsce pracę bez odpowiedniego zezwolenia. Bez wątpienia obejmowała ona przede wszystkim najmniej doświadczonych migrantów z najbardziej niestabilną sytuacją na polskim rynku pracy, traktujących zapewne tę sytuację prawną jako tymczasową. Przed pandemią był to zatem potencjalnie najbardziej zmienny i płynny komponent imigracji z Ukrainy do Polski. Podsumowując, efekty rozwiązań pandemicznych istotnie zmieniają kontekst i wartość poznawczą danych rejestrowych dotyczących imigracji z

¹ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz.U. 2020, poz. 1847 ze zm., art. 15zd.

Ukrainy do Polski. Oznacza to, że wiarygodna ocena trendów w czasie w zakresie imigracji z Ukrainy do Polski jest obecnie utrudniona, jeżeli nie niemożliwa.

Według cytowanych w marcu 2020 roku w mediach szacunków Straży Granicznej, w okresie od 15 marca do 30 kwietnia 2020 roku Polskę opuściło prawie 200 tys. obywateli Ukrainy, a przyjechało 50 tys. (Portal Onet.pl 2020). Czyli „strata” netto na początku pandemii wyniosła około 150 tys. osób. To szacunkowo 10% grupy obywateli Ukrainy w Polsce. Ambasada Ukraińska deklarowała natomiast, że w ciągu 10 marcowych dni Polskę opuściło 12% Ukraińców (Kośka 2020). Co ciekawe, zestawienie liczb dotyczących dokumentów wydanych w związku z pracą w latach 2019 i 2020 prowadzi do zbliżonych wniosków. Ogółem, biorąc pod uwagę łączną liczbę wydanych zezwoleń na pracę, zezwoleń na pracę sezonową i oświadczeń odnotowano w tym okresie spadek o 7%.

W przypadku zezwoleń na pracę spadek ten był nieco gwałtowniejszy – na poziomie 9% - przy liczbie wydanych zezwoleń przekraczających 406 tys. w 2020 roku. Spadek ten należy uznać za wysoki w zestawieniu z dynamicznymi wzrostami z poprzednich lat. Najwyższy z nich sięgający 94% odnotowano w roku 2016, kiedy to liczba zezwoleń wyniosła 127 tys. W kolejnych latach wzrosty były mniej spektakularne, choć nadal wysokie. W 2017 roku wydano 235 tys. zezwoleń na pracę (wzrost o 85%), w 2018 roku 329 tys. (wzrost o 40%), a w roku 2019 – 445 tys. (wzrost o 35%) (dane MRPiPS). W roku 2020 liczba wydanych zezwoleń, choć mniejsza niż w roku 2019, przekroczyła jednak poziom z roku 2018 oraz była dziesięciokrotnie wyższa niż np. w roku 2014, kiedy wyniosła około 44 tys. Trudno ocenić, na ile trwały jest zaobserwowany trend spadkowy, choć bez wątplenia należy go łączyć z pandemią COVID-19.

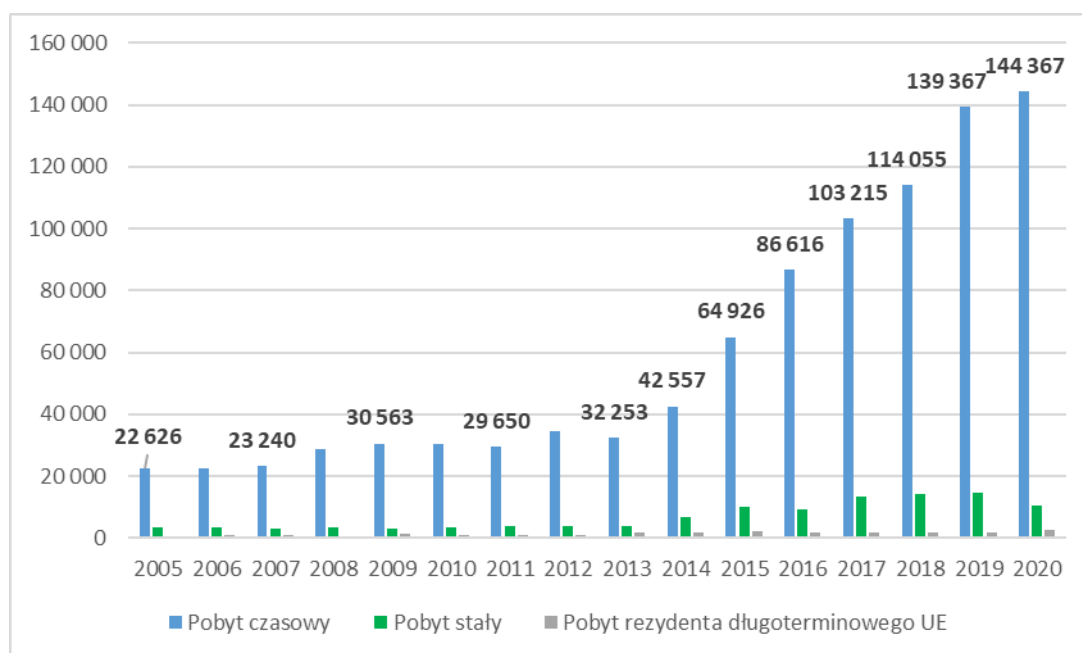
Jeżeli chodzi o pozostałe dokumenty uprawniające cudzoziemców do pracy w Polsce, to liczba zezwoleń na pracę sezonową w roku 2020 nieznacznie wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim (wzrost o 5%). Ich liczba była jednak ponad dziesięciokrotnie niższa (ok. 137 tys. zezwoleń) w porównaniu z najpopularniejszymi wśród cudzoziemców i obywateli Ukrainy oświadczeniami o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi. Ich liczba w roku 2020 przekroczyła nieznacznie 1.5 mln oświadczeń, co oznacza spadek o 7% w zestawieniu z rokiem poprzednim. W porównaniu do rekordowej liczby 1.8 mln oświadczeń zarejestrowanych w roku 2017 była ona natomiast niższa o 17%. Warto przy tym nadmienić, że powyższe statystyki nie oddają rzeczywistej liczby cudzoziemców, którzy pracują w Polsce na podstawie oświadczeń. Szacunki Ośrodka Badań nad Migracjami sugerują, że należałoby mówić raczej o około 60-70% wskaźniku „wykorzystania” oświadczeń² (Górny i Kaczmarczyk 2018). Potwierdzają to najnowsze statystyki dotyczące tej procedury, według których w roku 2020 wpisano do ewidencji 1 519 599 oświadczeń dla 989 03 cudzoziemców (czyli wskaźnik wykorzystania oświadczeń wyniósł 65%). Jak wspomniano wyżej, trudno ocenić w jakim stopniu oświadczenia, łatwiejsze do uzyskania niż zezwolenia na pracę, stały się w czasie pandemii COVID-19 przepustką do wjazdu do Polski. Ocena ta jest tym trudniejsza, że w związku z reformą procedury uproszczonej w roku 2018 (Górny *et al.* 2018) wahania w

² Np. w roku 2017 z ponad 1,8 mln oświadczeń skorzystało ok. 1,1 mln unikalnych oświadczeniobiorców, co jest zbliżone do wniosków bazujących na pogłębionych analizach i badaniach sondażowych.

liczbie rejestrowanych oświadczeń w latach 2017-2019 były w dużym stopniu wywołane zmianami w procedurach, do których migranci dostosowywali swoje strategie.

Sytuacja pandemii najprawdopodobniej „zatrzymała” w Polsce część cudzoziemców. Jednak według danych o wydanych kartach pobytu okoliczności te nie sprzyjają stabilizacji sytuacji pobytowej cudzoziemców w Polsce. Obserwowane w latach 2014-2016 bardzo wysokie wzrosty liczb wydawanych kart czasowego pobytu (na poziomie 30-50% w ujęciu rocznym), których dynamika nieco spadła w okresie 2017-2019 (wzrosty na poziomie 10-20% w ujęciu rocznym), praktycznie zostały zatrzymane przez sytuację pandemiczną. W roku 2020 wydano niewiele ponad 144 tys. kart pobytu czasowego, co oznacza wzrost o zaledwie 4% w porównaniu z rokiem poprzednim (por. Rysunek 1.1). Wprawdzie wzrosła nieco skala zezwoleń na pobyt rezydenta długoterminowego (wzrost o 51%), ale liczba tych dokumentów nigdy nie była wysoka i również w roku 2020 wyniosła zaledwie niecałe 3 tys. Wreszcie spadła zauważalnie liczba wydanych kart stałego pobytu do poziomu niewiele ponad 10 tys., co oznacza prawie trzydziestoprocentowy spadek w porównaniu z rokiem 2019. Trudno ocenić, na ile spadek dynamiki procesu uzyskiwania przez cudzoziemców w Polsce kart pobytu, czyli bardziej stabilnej formy pobytowej, jest wynikiem spadku efektywności działania urzędów wydających odpowiednie dokumenty. Bez wątpienia sytuacja pandemiczna utrudniła ich działania, co widać na stronach Urzędu do Spraw Cudzoziemców informujących o zmniejszonym wymiarze czasu, w którym przyjmowani są interesanci³. Nie można jednak wykluczyć, że pandemia i związany z nią wzrost niepewności co do zarobków i warunków życiowych w Polsce, z jaką bez wątpienia mierzą się cudzoziemcy spowolniły, a być może na jakiś czas zatrzymały proces przekształcania się mobilności czasowej w bardziej trwałe i osiadłe jej formy.

Rysunek 1.1. Liczba kart pobytu – pobyt czasowy, stały i rezydenta długoterminowego – wydanych cudzoziemcom w Polsce w latach 2005-2019



³ Strona Urzędu do Spraw Cudzoziemców: www.udsc.gov.pl

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UdSC.

1.2. Stabilizacja czy zamrożenie warunków zatrudnienia? Skala i struktura sektorowa zatrudnienia w warunkach pandemicznych

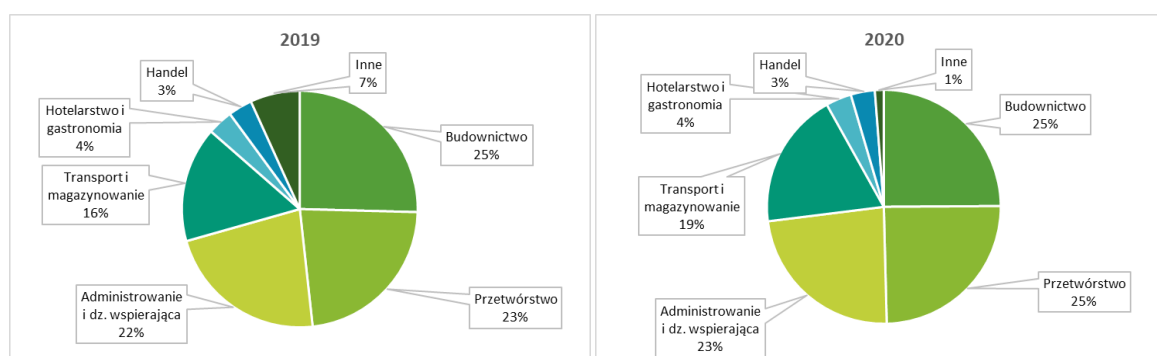
Przed pandemią obserwowany był stopniowy wzrost znaczenia zezwoleń na pracę wśród dokumentów uprawniających cudzoziemców do pracy w Polsce (Górny *et al.* 2020a). W roku 2014 udział zezwoleń na pracę wśród dwóch obowiązujących wtedy typów dokumentów (zezwoleń na pracę i oświadczeń) wynosił około 10%, podczas gdy w roku 2019 było to już 20% (uwzględniając zezwolenia na pracę sezonową wśród ogółu dokumentów). Pandemia nie zmieniła tej relacji pomiędzy liczbą dokumentów: w 2020 udział zezwoleń w ogóle dokumentów związanych z pracą również wynosił 20%.

Jak argumentowano we wcześniejszym raporcie (Górny *et al.* 2020a) wzrost znaczenia zezwoleń w ogólnej liczbie dokumentów uprawniających do pracy w Polsce można wiązać z uszczelnianiem procedury uproszczonej, szczególnie w obszarze rejestrowanych oświadczeń, w ramach jej reformy w roku 2018 (Górny *et al.* 2018). W efekcie, dokonano się pewne urealnienie danych rejestrowych związanych z zatrudnianiem cudzoziemców w Polsce w odniesieniu tak do skali obecności cudzoziemców na polskim rynku pracy, jak i dopasowania dokumentów, na podstawie których pracują cudzoziemcy w Polsce do charakteru ich pracy (*ibidem*, Górny *et al.* 2020a). W tym kontekście uwagę zwraca zmiana struktury sektorowej rejestrowanych oświadczeń, a zwłaszcza spadek udziału dokumentów wydawanych dla sektora działalności w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej, czyli między innymi agencji zatrudnienia. Towarzyszyło mu zwiększenie analogicznego odsetka wśród wydawanych zezwoleń na pracę, choć wzrosty liczb bezwzględnych nie kompensowały spadków obserwowanych w przypadku procedury uproszczonej w ramach tego sektora. Zmiany te interpretowano w poprzednim raporcie (Górny *et al.* 2020a) jako przejaw procesu profesjonalizacji usług pośrednictwa pracy w zatrudnieniu cudzoziemców w Polsce, zwracając uwagę na potencjalnie pozytywne jego skutki dla zabezpieczenia praw pracowniczych migrantów, który może sprzyjać w dłuższym okresie większej stabilności zatrudnienia cudzoziemców w Polsce.

Co nieco zaskakujące, choć pandemia jest zapewne odpowiedzialna za zmniejszenie liczby wydawanych zezwoleń w Polsce w roku 2020 (spadek o 9%, czyli o około 8 tys. w porównaniu do roku 2019), nie miała ona najwyraźniej silnego wpływu na ich rozkład według sektorów. Wskazują na to porównania pomiędzy latami 2019 i 2020 (Rysunek 1.2). Tak przed, jak i po pandemii zezwolenia wydawane dla sektorów przetwórstwa przemysłowego i budownictwa stanowiły około połowę ogółu dokumentów. Nie zmieniło się też znaczenie sektora administrowania i działalności wspierającej (około 22% w obu analizowanych latach) oraz branży transportowej i magazynowej (16-18%). W szczególności nie zaobserwowano spadku udziału zezwoleń wydawanych dla branży hotelarskiej i gastronomicznej (około 4% w obu analizowanych latach), która została szczególnie dotknięta ograniczeniami pandemicznymi. Na niezmiennym poziomie pozostał także odsetek zezwoleń przeznaczonych do branży handlowej (około 3% w obu analizowanych latach). Największa zmiana dotyczy spadku o 6 p.p. udziału innych, poza wyżej

wymienionymi, sektorów, który w roku 2020 wyniósł zaledwie 1%. Wyniki te można postrzegać w kategoriach zamrożenia w ujęciu sektorowym polskiego rynku pracy w obszarze cudzoziemskiej siły roboczej. Firmy z branż, które w poprzednich latach do pewnego stopnia uzależniły się od pracy obcokrajowców, pozostały głównymi pracodawcami migrantów i względne znaczenie poszczególnych sektorów w zatrudnianiu cudzoziemców się nie zmieniło. Wskazuje to na pewne strukturalne już zmiany na polskim rynku pracy, jakie dokonały się w ciągu ostatnich kilku lat w okresie dynamicznego napływu cudzoziemców, zwłaszcza obywateli Ukrainy, na polski rynek pracy. Pandemia zatrzymała natomiast najwyraźniej proces potencjalnego otwierania się kolejnych sektorów rynku pracy na zatrudnianie cudzoziemców.

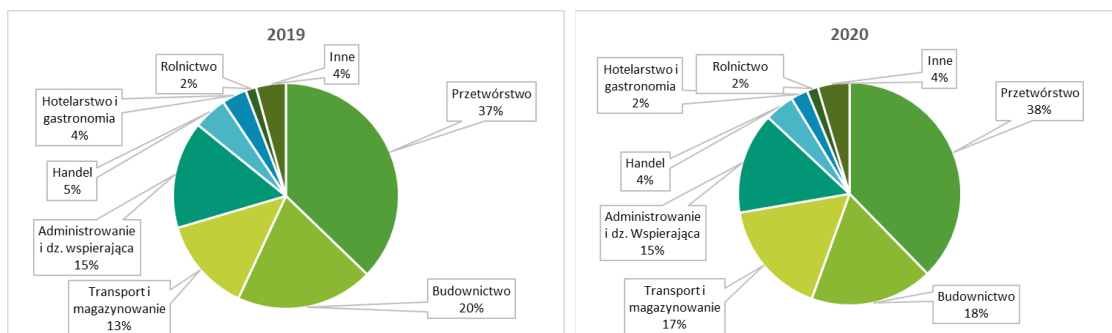
Rysunek 1.2. Zezwolenia na pracę według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, 2019 i 2020 (dane w %)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiT

Tak jak w przypadku zezwoleń na pracę, liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi spadła w roku 2020 w porównaniu do roku poprzedniego. W ujęciu procentowym spadek ten był mniejszy niż w przypadku zezwoleń, bo o około 7%, jednak w ujęciu liczbowym jego wartość była dziesięciokrotnie większa, bo o około 120 tys. dokumentów. Bardziej uderzające jest jednak kolejne podobieństwo w tendencjach dotyczących oświadczeń i zezwoleń: brak istotnych zmian, jeżeli chodzi o strukturę sektorową rejestrowanych dokumentów pomimo występowania pandemii (Rysunek 1.3). Tak w 2020, jak i w 2019 roku dominującym sektorem było w przypadku oświadczeń przetwórstwo przemysłowe (37-38%), a na drugim miejscu znalazło się budownictwo z udziałami 18% w roku 2019 i 20% w roku 2020. W ostatnim roku nieco wzrosło znaczenie branży transportu i magazynowania z 13% do 17%, a na niezmiennym poziomie (15%) utrzymał się odsetek oświadczeń przeznaczonych do usług administrowania i działalności wspierającej. Spadły natomiast, zgodnie z intuicją, choć nieznacznie, udziały oświadczeń rejestrowanych do handlu oraz hotelarstwa i gastronomii (odpowiednio o 1 p.p. i 2 p.p.) odpowiadając w roku 2020 za 5% i 4% wydanych dokumentów. Nie zmieniły się niewielkie udziały rolnictwa (2%) i innych sektorów zatrudnienia cudzoziemców (4%). Obserwowane zmiany są zatem bardzo niewielkie, największa z nich dotyczy wzrostu odsetka oświadczeń rejestrowanych do sektora transportowego i magazynowego sięgającego jednak tylko 4 p.p. W odróżnieniu od zezwoleń na pracę nie zmieniło się natomiast znaczenie kategorii związanej z innymi sektorami niż główne branże zatrudnienia cudzoziemców.

Rysunek 1.3. Oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi według sektorów zatrudnienia cudzoziemców w Polsce, 2019 i 2020 (dane w %)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiT

Niewielkie zmiany w skali rejestrowanych oświadczeń (w ujęciu procentowym porównywalne z zezwoleniami na pracę) oraz w ich strukturze sektorowej są o tyle zaskakujące, że procedura uproszczona dedykowana jest najmniej stabilnym formom zatrudnienia, potencjalnie najbardziej wrażliwym na zmiany koniunktury na rynku pracy. Być może jednak, regulacje pandemiczne umożliwiające cudzoziemcom pozostanie w Polsce pomimo wygaśnięcia terminu ważności dokumentu, pozwalały migrantom na poszukiwanie dodatkowych form zatrudnienia. Jednocześnie w obliczu niestabilnej koniunktury pracodawcy mogli być skłonni wybierać raczej oświadczenia niż zezwolenia na pracę, kiedy decydowali się zatrudnić nowego pracownika cudzoziemskiego. Otwartą pozostaje wreszcie kwestia tego, na ile oświadczenia stały się ponownie (jak przed reformą w 2018 roku) ścieżką wjazdu do Polski dla migrantów, którzy znaleźli się poza Polską w momencie wybuchu pandemii lub dla nowych migrantów. Mogło to mieć znaczenie w świetle likwidacji ścieżki wjazdu obywateli Ukrainy, jaką były przed pandemią paszporty biometryczne.

Na koniec warto zwrócić uwagę na rosnące w ostatnich latach podobieństwo struktury sektorowej zatrudnienia cudzoziemców w Polsce w dwóch grupach dokumentów uprawniających do pracy, czyli zezwoleń na pracę i oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi. W początkach swego istnienia procedura uproszczona, dedykowana typowo sezonowym sektorom, była zdominowana przez zatrudnienie w rolnictwie. Jeszcze w 2013 roku blisko połowa całości rejestrowanych dokumentów odnosiła się właśnie do tego sektora.

Z czasem znaczenie rolnictwa zmalało (też za sprawą zezwoleń na pracę sezonową dedykowanym przede wszystkim temu sektorowi) na korzyść budownictwa oraz przemysłu przetwórczego, a także specyficznego sektora usług administrowania i działalności wspierającej. W latach 2019 i 2020 te trzy sektory odpowiadały za około 70% zezwoleń na pracę i oświadczeń wydawanych w Polsce cudzoziemcom. Przy czym przetwórstwo przemysłowe to zdecydowany lider w procedurze uproszczonej z udziałem prawie 40%, czyli o 15 p.p. wyższym niż w przypadku zezwoleń na pracę. W ujęciu liczbowym liczba oświadczeń rejestrowanych do tego sektora była w roku 2020 sześciokrotnie wyższa niż

liczba odpowiednich zezwoleń na pracę. To właśnie w sektorze przetwórstwa przemysłowego – przede wszystkim – znajdują zatrudnienie cudzoziemcy o mniej stabilnej prawnie sytuacji zawodowej w Polsce. Udziały dokumentów dedykowanych budownictwu oraz administrowaniu i działalności wspierającej są natomiast wyższe w przypadku zezwoleń na pracę. Jeżeli chodzi o pozostałe sektory zatrudnienia, to różnice w udziałach procentowych w dwóch grupach dokumentów nie przekraczają 3 p.p. Obserwując podobieństwa dotyczące sektorów w ramach wydawanych zezwoleń na pracę i w procedurze uproszczonej nasuwa się zatem pytanie, na ile można mówić o pewnej ścieżce legalizacyjnej od oświadczenia do zezwolenia na pracę. Wyniki wcześniejszych badań sugerowały, że taka ścieżka istniała (Górny *et al.* 2018). Trudno natomiast ocenić, na ile pandemia odwróciła ten proces: w niepewnych czasach pandemii skłaniając pracodawców do wyboru oświadczeń zamiast zezwoleń na pracę.

* * *

Zaprezentowane w tym rozdziale dane rejestrowe dotyczące imigracji do Polski w kontekście pandemii COVID-19 ukazują pewne wyraźne tendencje sugerujące częściowe zamrożenie polskiego rynku pracy w kwestii zatrudniania cudzoziemców. Fakt, że pandemia wciąż trwa, utrudnia jednak wyciągnięcie jednoznacznych wniosków i pozostawia wiele pytań bez odpowiedzi. Na ile mamy do czynienia z ponownym zwrotem polskich pracodawców w stronę mniej stabilnych form zatrudniania cudzoziemców w okresie spowolnienia gospodarczego? W jakim stopniu procedura uproszczona stała się znów ścieżką wjazdu do Polski, a w jakim ułatwia cudzoziemcom „uwięzionym” w Polsce po wygaśnięciu ważności ich dokumentów znalezienie kolejnych zajęć zarobkowych? Jak okres pandemii wpłynie na obserwowany w okresie przepandemicznym proces wzrostu trwałości i osiedlania się obywateli Ukrainy w Polsce? Wreszcie, jak obserwowane procesy wpłyną na obecność cudzoziemców w Polsce i na polskim rynku pracy w przyszłości, kiedy pandemia COVID-19 zostanie opanowana?

2 OPIS PRZEBIEGU BADANIA

2.1 Ogólne informacje na temat badania i metoda badawcza

Badanie imigrantów z Ukrainy obejmowało sondaż zrealizowany metodą *Respondent Driven Sampling* (RDS) w aglomeracji wrocławskiej. Celem badania było uzyskanie informacji o strukturalnych charakterystykach napływu z Ukrainy do Polski poza województwem mazowieckim i porównanie ich z wynikami uzyskanymi dwa lata wcześniej w tej samej lokalizacji (Górny *et al.* 2019a). Analizie zostały poddane: cechy społeczno-ekonomiczne migrantów, wzorce migracji i integracji ekonomicznej, wzorce oszczędności, przekazywania i wielkości transferów oraz inne. Kwestionariusz wykorzystany w badaniu znajduje się w Załączniku 1 do niniejszego raportu.

Metoda RDS

Metoda RDS, czyli dobór próby sterowany – bądź też kontrolowany – przez respondentów, znajduje zastosowanie w badaniu populacji ukrytych (*hidden populations*). Jej autor, Douglas Heckathorn (1997) zdefiniował taką populację jako zbiorowość, dla której utworzenie operatu losowania jest niemożliwe, głównie ze względu na trudność w określeniu jej liczebności (brak rejestrów lub rejestry obejmujące tylko wybrane kategorie⁴ ludności) oraz wobec istnienia silnej woli wśród jej członków ukrycia faktu przynależenia do badanej grupy⁵. Potencjalni respondenci, ze względu na zagrożenie związane z możliwością utraty anonimowości i ujawnienia swojego nielegalnego pobytu lub nielegalnie wykonywanej pracy w kraju przyjmującym, mogą nie chcieć uczestniczyć w badaniu. Ponadto część respondentów może przyjąć strategię częściowego „ujawnienia się”, czyli uczestnictwa w badaniu, ale przy jednoczesnym zatajeniu informacji o swoim prawdziwym statusie.

Opisywana metoda jest zmodyfikowaną wersją metody kuli śnieżnej. Modyfikacja polega na wprowadzeniu do tejże metody podwójnego systemu zachęt, czyli nagradzaniu respondenta zarówno za udzielenie wywiadu, jak i za zwerbowanie kolejnych osób do uczestnictwa w nim. Początek badania wygląda dokładnie tak jak w tradycyjnej metodzie kuli śnieżnej, czyli od losowego wybrania pierwszych osób zwanych „ziarenkami” (*seeds*) albo także osobami z fali zerowej. Osoby te po udzieleniu wywiadu są proszone przez ankieterów o rekrutowanie do badania określonej liczby osób, które są nazywane osobami

⁴ Przykładowo dla migrantów byłoby to istnienie odrębnych rejestrów dla pracowników sezonowych, studentów i in.

⁵ Na przykład osoby nielegalnie pracujące w kraju przyjmującym będą mniej chętne do udziału w badaniu niż osoby pracujące legalnie.

z fali pierwszej. Osoby z fali pierwszej po udzieleniu wywiadu również proszone są o zrekrutowanie kolejnych osób do badania, czyli respondentów z fali drugiej, i tak dalej, aż do zakończenia badania, czyli osiągnięcia określonej puli wywiadów.

W przeciwieństwie do metody kuli śnieżnej, w RDS respondent sam, poprzez przekazanie specjalnego kuponu, decyduje, kogo spośród swoich znajomych lub przyjaciół zaprosić do udziału w badaniu. W ten sposób zapraszane osoby bez ujawniania badaczowi swojej tożsamości same mogą podjąć decyzję o wzięciu (lub nie) udziału w badaniu. Wykorzystanie takiego zabiegu powoduje, że zredukowaniu ulega efekt maskowania, czyli ukrywania przed badaczem osób, które z jakichś względów mogłyby chcieć pozostać anonimowe. Dodatkowo, wprowadzenie podwójnego systemu zachęt może wpływać na redukcję efektu woluntaryzmu polegającego na konieczności uwzględnienia opinii osób trzecich w chwili podejmowania decyzji o własnym udziale w badaniu (Heckathorn 1997).

W wypadku zwykłej metody kuli śnieżnej to badacz sam kontaktuje się z następną osobą polecaną przez poprzednich respondentów. Natomiast w metodzie RDS ciężar przekonania następnych osób do udziału w badaniu jest po stronie tych, którzy już wzięli w nim udział, a nie badaczy. Osobom rekrutującym zależy na tym, żeby wzięły w nim udział osoby rekrutowane przez nich, gdyż liczą na otrzymanie dodatkowego wynagrodzenia z tytułu ich udziału w badaniu (nagroda za rekrutację). Rekrutowanym jest jednocześnie trudniej odmówić uczestnictwa w badaniu osobie znajomej niż nieznanemu osobiście badaczowi.

Zastosowanie metody RDS jest możliwe, gdy populacja, którą chcemy zbadać, spełnia kilka założeń (Johnston i Sabin 2010). Po pierwsze, można o niej powiedzieć, że jej jednostki tworzą sieć, czyli pewną grupę społecznie powiązanych ze sobą osób. Po drugie, osoby tworzące tę sieć przeciętnie mają kontakt przynajmniej z kilkoma osobami (od 3 do 5), które również należą do naszej populacji badanej. Po trzecie, sieć ta powinna składać się z jednego komponentu, czyli powinno być możliwe dotarcie od dowolnej osoby w sieci do każdej innej osoby w tej sieci (oczywiście czasami poprzez kontakt z innymi członkami tej sieci). Gdy spełnione są wspomniane założenia, to zastosowanie metody RDS gwarantuje uzyskanie nieobciążonych estymatorów rozkładu cech badanej populacji niezależnie od cech wybranych ziarenek. Ta właściwość metody RDS jest nieoceniona, zwłaszcza kiedy nie istnieją statystyki na temat struktury badanej grupy. Jak dotąd opracowano kilka estymatorów, które mogą być wykorzystywane w próbach uzyskanych metodą RDS (por. Gile 2011).

Chociaż metoda RDS znajduje zastosowanie głównie w badaniach prewencyjnych wśród osób narażonych na zakażenie wirusem HIV, to coraz częściej stosuje się ją również do badań migrantów. Warto wymienić np. dwukrotne badanie Polaków w Oslo w 2006 i 2010 roku (Friberg i Tyldum 2007), badanie Polaków mieszkających w Kopenhadze w 2008 roku (Wesley Hansen i Arnholtz Hansen 2009), badanie Polaków w Reykjavíku w 2010 (Napierała i Górny 2011), cudzoziemców z Gwatemali, Hondurasu i Salwadoru w stanie Houston (Montealegre *et al.* 2012), badanie Polaków w Irlandii (Muhlau *et al.* 2011). Ośrodek Badań nad Migracjami przeprowadził dotąd w Polsce dziewięć badań imigrantów metodą RDS. Dwa z nich obejmowały połączoną populację Rosjan, Białorusinów i Ukraińców (w roku 2010 i 2012) (Napierała, Górny 2011, Górny *et al.* 2013). Pozostałe dotyczyły imigrantów z Ukrainy

(w roku 2015, 2016, 2017, 2018, 2019) (Górny *et al.* 2016, 2017, 2019a, 2020a). Sześć badań zostało zrealizowanych w aglomeracji warszawskiej, a trzy w innych aglomeracjach – w 2016 roku w Lublinie i w 2018 roku w Bydgoszczy i Wrocławiu. Sześć z tych badań zostało zrealizowane na zamówienie Narodowego Banku Polskiego (Górny *et al.* 2013, 2016, 2017, 2019a, 2020a).

Badana grupa

Populację badaną stanowili dorośli obywatele Ukrainy (mający 18 lat lub więcej), którzy spełniali następujące warunki:

- zamieszkiwali / przebywali w mieście objętym badaniem lub jego najbliższych okolicach
- przyjechali do Polski po raz pierwszy nie później niż 3 miesiące przed rozpoczęciem badania
- cel ich aktualnego pobytu w Polsce był inny niż turystyczno-wypoczynkowy (lub związany z odwiedzinami znajomych) i nie było to wyłącznie leczenie w Polsce
- w momencie badania nie kształcili się w szkole lub na uczelni wyższej w trybie dziennym lub wieczorowym.

Poprzez wykluczenie z badania migrantów, którzy po raz pierwszy przyjechali do Polski nie wcześniej niż 3 miesiące przed badaniem oraz w celu turystyczno-wypoczynkowych wykluczono z badania obywateli Ukrainy, których pobyt w Polsce można traktować jedynie jako okazjonalny. Pominięcie w badaniu studentów studiów dziennych i wieczorowych wiązało się z tym, że głównym tematem badania była aktywność ekonomiczna migrantów w Polsce i związane z nią transfery do kraju pochodzenia. Warto przy tym zaznaczyć, że do badania dopuszczono studentów studiów zaocznych i innych kursów weekendowych jako tych w największym stopniu aktywnych na polskim rynku pracy. Wreszcie, ponieważ zjawisko rozprzestrzeniania się migracji ukraińskiej po całym terytorium Polski jest stosunkowo świeże (Górny *et al.* 2018), podobnie jak w badaniu w 2018 roku nie wprowadzono ograniczenia dla migrantów przybyłych do Polski przed 1989 rokiem. Mimo to w próbie nie pojawił się żaden imigrant sprzed 1989 roku.

Na potrzeby badania przez aglomerację wrocławską uznawany był obszar obejmujący Wrocław i okolice (w odległości do 20 km), a w szczególności gminy: Bierutów, Borów, Brzeg Dolny, Czernica, Długołęka, Dobroszyce, Domaniów, Jelcz-Laskowice, Jordanów Śląski, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Kostomłoty, Mietków, Miękinia, Oborniki Śląskie, Oleśnica Oława, Siechnice, Sobótka, Środa Śląska, Trzebnica Wisznia Mała, Wołów i Wrocław.

Podobnie jak w roku 2018 wykonawcą badania była prężnie działająca we Wrocławiu Fundacją Ukraina, rozpoznawalna dla migrantów mieszkających w aglomeracji wrocławskiej. Na wybór tego partnera miały wpływ korzystne pozytywne doświadczenia ze współpracy przy analogicznym badaniu RDS w roku 2018. Badanie zostało zrealizowane w okresie od lipca do października 2020 roku. Zrealizowano łącznie 510 wywiadów.

Szczegółowe rozwiązania metody RDS przyjęte w badaniu

Szczegółowe założenia realizacji badania RDS, opracowane na podstawie doświadczeń ze wcześniejszych badań (np. Górny *et al.* 2017) były następujące:

- Badani otrzymywali wynagrodzenie w wysokości:
 - 60 PLN za udział w badaniu
 - oraz 30 PLN za każdą zrekrutowaną do badania osobę (nie więcej niż 60 PLN).

Stawki te zostały określone w odniesieniu do stawek płac otrzymywanych przez migrantów ukraińskich we Wrocławiu tak, żeby rekompensowały one czas poświęcony na badanie.
- Każdy badany mógł zaprosić do badania co najwyżej 2 osoby (dostawał dwa kupony do rozdania wśród znajomych migrantów).
- Badanie realizowano w przeznaczonym do tego celu biurze „Fundacji Ukraina”. w centrum miasta.
- Wywiady były umawiane telefonicznie z wyprzedzeniem z zachowaniem anonimowości badanych (badani nie podawali swoich danych osobowych przy okazji umawiania i realizacji wywiadu).
- Na kuponie z zaproszeniem do badania było napisane, że chodzi przede wszystkim o osoby pracujące, a przy okazji przekazywania kuponu i przy umawianiu wywiadu było sprawdzane, czy potencjalny respondent nie jest studentem studiów dziennych lub wieczorowych.
- Badanie zostało zrealizowane z zachowaniem zasad reżimu sanitarnego koniecznego w związku z pandemią COVID-19.

W omawianym badaniu wprowadzono ograniczenie dotyczące procesu rekrutacji, które polegało na tym, że kuponom nadano terminy ważności – 10 dni. Respondent miał możliwość umówienia się na wywiad tylko w okresie ważności kuponu, choć sam wywiad mógł odbyć się później. Termin ważności kuponu miał służyć jako bodziec do wcześniejszego zgłaszania się na wywiad i zachowaniu większej kontroli nad procesem rekrutacji. Ze względu na dynamiczną sytuację pandemiczną i możliwość wprowadzenia w każdej chwili obostrzeń, które mogłyby uniemożliwić realizację badania dopuszczono możliwość przychodzenia respondentów z osobami, którym chciały przekazać kupon. Jednak każdorazowo taka sytuacja musiała być uzgodniona z koordynatorem przy zapisie na wywiad, co wynikało z konieczności dopasowania grafików ankietatorów i ograniczonej liczby pomieszczeń, w których realizowano wywiady. Takie podejście służyło ograniczeniu nieprzewidywalności co do liczby respondentów, którzy stawią się na wywiad w danym dniu, aby móc zapewnić im komfortowe i bezpieczne warunki wywiadu.

2.2 Opis realizacji badania

Działania przygotowawcze

Sondaż RDS został poprzedzony badaniem przygotowawczym (*formative study*), które pozwoliło stwierdzić, że migranci ukraińscy w aglomeracji wrocławskiej są powiązani sieciami społecznymi umożliwiającymi jego realizację (Fundacja Ukraina 2020). Inne przygotowania do badania RDS objęły następujące działania:

- opracowanie materiałów,
- rekrutacja ankietów i koordynatorów badania,
- szkolenie ankietów
- oraz dobór ziarenek.

W materiałach potrzebnych do realizacji badania RDS oprócz kwestionariusza i związanych z nim materiałów (instrukcja, karty itp.) znajdowały się kupony, które respondenci mieli przekazywać rekrutowanym do badania osobom. Na kuponie umieszczono informacje o badaniu, dane kontaktowe do koordynatorów badania, specjalny unikatowy numer pozwalający na powiązanie osoby rekrutującej z rekrutowanym oraz mapkę z oznaczonym miejscem realizacji badania, a także kryteria jakie powinien spełniać respondent, żeby wziąć udział w badaniu. Kupony były opracowane w języku ukraińskim.

Ważnymi elementami przygotowania badania była rekrutacja oraz szkolenie ankietów i koordynatorów. Szkolenia koordynatorów i ankietów przeprowadzili współpracownicy Fundacji Ośrodek Badań nad Migracjami. Ze względu na pandemię COVID-19 wszystkie szkolenia odbyły się w formie zdalnej na platformie zoom. Szkolenie koordynatorów przeprowadzono 15. lipca.

Do badania zatrudniono zespół koordynatorów:

- koordynatorka projektów fundacji; pomagała jako asystentka w badaniu w 2018 roku; posługuje się językiem polskim, ukraińskim i rosyjskim; główna koordynatorka techniczna przez cały okres trwania badania;
- koordynatorka projektów fundacji; w badaniu w 2018 roku brała udział jako ankietka; posługuje się językiem polskim, ukraińskim i rosyjskim; do badania dołączyła 15. września
- dwie asystentki przyjmujące zgłoszenia na wywiady (od połowy września).

Koordynatorzy czuwali nad sprawnością przebiegu badania. Byli odpowiedzialni za organizację wywiadów oraz kontrolę pracy ankietów. Do zadań koordynatorów należało ustalenie harmonogramu sal, kontakt z OBMF, przygotowanie materiałów oraz prowadzenie dokumentacji, dyżury w trakcie trwania wywiadów, kontakty z ankietami, przygotowanie wynagrodzeń dla respondentów, screening respondentów przy zapisach, sprawdzanie poprawności wypełnienia kwestionariuszy przez ankietów oraz

przygotowanie raportu z realizacji badania. W początkowym okresie pracowała jedna koordynatorka, od połowy września do końca badania pracowały dwie koordynatorki techniczne i dwie asystentki odbierające telefony od respondentów i umawiające ich na wywiady.

Selekcję ankietów przeprowadzono spośród 60 zgłoszeń. Ankietami zostali obywatele Ukrainy, przebywający w Polsce od co najmniej roku oraz posługujący się językiem polskim, ukraińskim bądź rosyjskim. Mając na uwadze dynamikę badania RDS, szkolenia ankietów przeprowadzono w dwóch terminach. Na pierwsze szkolenie 16. lipca zaproszono 15 osób. W czasie szkolenia przedstawiono metodologię badania, jego cele i zasady, szczegółowo został omówiony kwestionariusz oraz instrukcja przeprowadzenia rozmowy. Po ukończeniu pierwszej części szkolenia uczestnicy podzielili się na pary i zostali poproszeni o przeprowadzenie próbnego wywiadu. Druga część pierwszego szkolenia dla zespołu ankietów odbyła się 22. i 23. lipca w 7-8 osobowych podgrupach. W czasie szkolenia omówiono najczęściej napotkane błędy w próbnych ankietach i dodatkowe wątpliwości ankietów. Szkolenie dla drugiego zespołu 15 ankietów przeprowadzono w momencie, w którym przyspieszyła rekrutacja respondentów do badania, tj. 21. sierpnia.

Do badania przygotowano pomieszczenia w siedzibie Fundacji Ukraina we Wrocławiu, która znajduje się w samym centrum miasta (ul. Ruska 46a). Udostępniono 7 pomieszczeń o każdej porze dnia od poniedziałku do soboty. W związku z licznymi wydarzeniami w Fundacji Ukraina, zrezygnowano z wywiadów w niedzielę. Jednak w przypadku, gdy respondent mógł przyjść na wywiad wyłącznie w niedzielę, wywiad realizowano w ten dzień (dwa przypadki).

Ostatnim elementem przygotowania badania był dobór ziarenek. Były to osoby zróżnicowane pod względem płci, sektora zatrudnienia w Polsce. Rekrutacja ziarenek opierała się na kontaktach koordynatorów i ankietów. Dokładniejsze informacje na temat charakterystyk respondentów początkowych znajdują się w dalszej części rozdziału (Tabela 2.1).

Przebieg badania

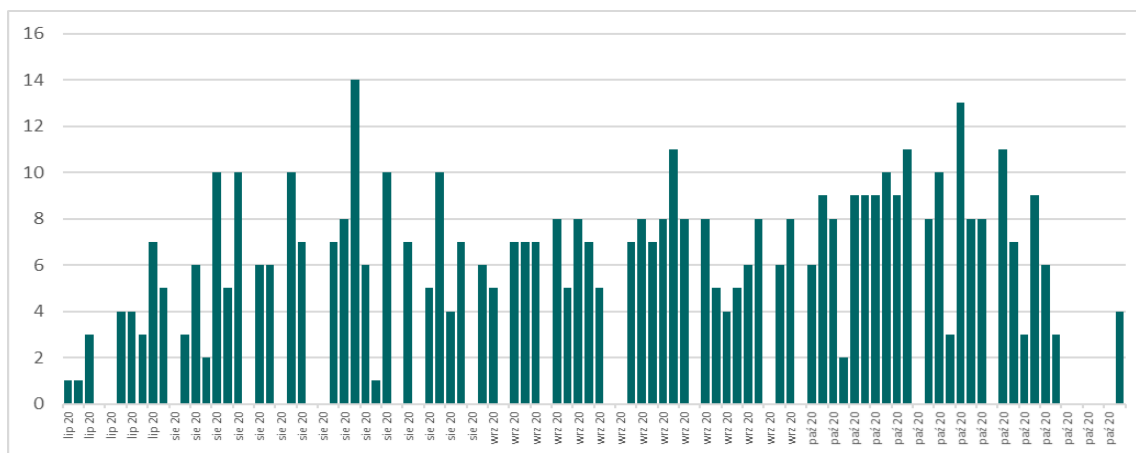
W trakcie badania łącznie pracowało 30 ankietów (w tym dwie koordynatorki). Na jednego ankietę przypadło średnio 17 wywiadów. Najaktywniejsza ankietka przeprowadziła ponad 30 wywiadów, 13 ankietów - 20 i więcej wywiadów, 6 ankietów - 17 wywiadów, 3 ankietów - 12 wywiadów, 5 ankietów - 6-8 wywiadów. Koordynatorki przeprowadziły łącznie 12 wywiadów. Wywiad trwał średnio 1 godzinę i 40 minut, przy czym najkrótszy zajął 28 minut, a najdłuższy 4 godziny i 7 minut.

Ze względu na sytuację epidemiologiczną, podczas zapisów na badania, uprzedzano respondentów o konieczności przebywania w maseczce ochronnej w czasie ankietowania oraz proszono o rezygnację z udziału w wywiadzie w przypadku wystąpienia symptomów chorobowych. Po przybyciu do siedziby Fundacji Ukraina, respondenci oraz ankieteryzy byli proszeni o dezynfekcję rąk i utrzymanie dystansu w czasie badania. W siedzibie Fundacji Ukraina dostępne były maseczki jednorazowe na wypadek braku maseczki u respondenta czy ankietera. W razie potrzeby zapewniano respondentom wodę, szczególnie w upalne dni,

jednak ze względu na sytuację epidemiologiczną, zrezygnowano z podawania kawy/herbaty. Aby zapewnić respondentom komfort sprzyjający szczerości podczas udzielania odpowiedzi, wywiady odbywały się w wydzielonych pomieszczeniach.

Z powodów organizacyjnych w omawianym badaniu nie widać charakterystycznych etapów badania RDS (etap rozpędzania, etap szczytu i etap zamykania badania). Po początkowym okresie stopniowego wzrostu dziennej liczby wywiadów, koordynatorzy utrzymywali ją na stałym poziomie (Rysunek 2.1). Zakończenie nastąpiło bez etapu stopniowego wygaszania rekrutacji, natychmiast po osiągnięciu założonej liczby wywiadów. Sytuacja ta wynikała z ograniczeń związanych z pandemią. Ponieważ w pomieszczeniach Fundacji Ukraina musiały pomieścić się równocześnie pozostałe wydarzenia programowe Partnera, na wykresie widać 16 dni bez żadnego wywiadu. Natomiast największa liczba wywiadów zrealizowanych w ciągu jednego dnia wyniosła 14. W czasie trwania całego badania przeprowadzono średnio 5 wywiadów dziennie. Są to niższe wartości niż uzyskiwane przy swobodnej rekrutacji i pełnej dostępności sal w badaniach przed pandemią. W przeciwieństwie do innych lokalizacji (Warszawa, Bydgoszcz, Lublin) we Wrocławiu weekendy nie były dniami z największą liczbą wywiadów, co jednak nie wynika z preferencji migrantów, a ze specyfiki organizacji pracy przez realizatora badania podczas pandemii.

Rysunek 2.1. Liczba zrealizowanych wywiadów z migrantami według dni tygodnia w kolejnych dniach badania we Wrocławiu



Uwagi: Data pierwszego wywiadu – 23.07.2020. Data ostatniego wywiadu – 30.10.2020.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

W badaniu uruchomiono 6 ziarenek (Tabela 2.1), tyle samo co w badaniu w tej lokalizacji w 2018 roku. Była to mniejsza liczba ziarenek niż w badaniach RDS o podobnej wielkości próby realizowanych w aglomeracji warszawskiej – 15 (Górny *et al.* 2016) i lubelskiej – 10 (Górny *et al.* 2017). Podobnie jak w badaniu z roku 2018, efektywność procesu rekrutacji w aglomeracji wrocławskiej była większa od tej obserwowanej w innych lokalizacjach.

Na respondentów początkowych wybrano równą liczbę mężczyzn i kobiet. Badani, z jednym wyjątkiem, byli w wieku między 33 a 46 lat. Byli oni zróżnicowani pod względem zawodów i sektorów zatrudnienia w Polsce: gastronomia, kultura, budownictwo, usługi finansowe, produkcja, usługi (kosmetyczka). Cztery na sześć osób pracowało na stanowiskach kierowniczych lub specjalistycznych, jednak najdłuższe łańcuchy rekrutacyjne rozwinęły się

od pracownika produkcji i osoby, której głównie była animatorką kulturalną, a stanowisko kierownicze w organizacji pozarządowej pełniła dodatkowo.

Liczbę zrekrutowanych osób różniły się pomiędzy łańcuchami rekrutacji zapoczątkowanymi przez różne ziarenka. Dominowały łańcuchy pochodzące od ziarenka A – 205 osób, czyli 40.2% zrealizowanej próby oraz od ziarenka C – 240 respondentów - 47.1% próby. Na dwa inne łańcuchy złożyło się 27 (B) i 28 (F) osób. Dwa ziarenka praktycznie „obumarły” po zrealizowaniu 2 i 8 wywiadów (Tabela 2.1).

Tabela 2.1. Lista ziarenek badanie – badanie w aglomeracji wrocławskiej.

Ziarenko	Płeć	Wiek	Sektor zatrudnienia / zawód	Deklarowana sieć znajomych Ukraińców w Polsce	Liczba zrekrutowanych osób	Rok pierwszego przyjazdu	Odsetek w próbie (%)
A	K	46	Kultura i sztuka – animatorka, piosenkarka, prezeska fundacji	500	205	2016	40.2
B	M	46	Budownictwo – kierownik firmy	150	27	2016	5.3
C	M	37	Pracownik produkcji żywności	300	240	2015	47.1
D	K	33	Usługi - kosmetyczka	400	8	2018	1.6
E	M	37	Gastronomia – kierownik kawiarni	100	2	2014	0.4
F	K	27	Finanse – specjalista operacji bankowych	50	28	2014	5.5

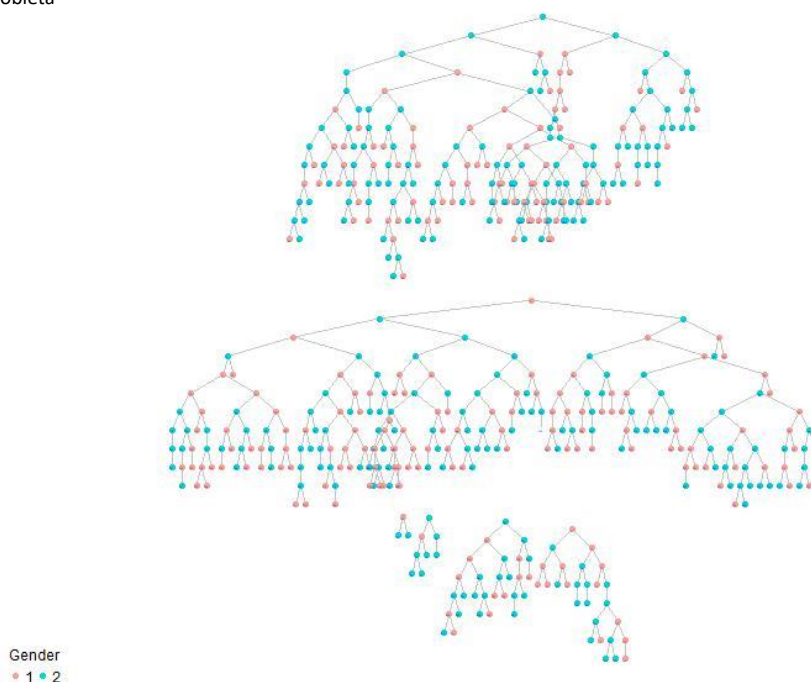
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Aby próba nie została zdominowana przez dwa łańcuchy (od ziarenek A i C) i wywiady rozłożyły się bardziej równomiernie pomiędzy poszczególne łańcuchy, badacze wdrożyli kilka działań zaradczych. Od 14 września została podjęta decyzja o spowolnieniu zapisów respondentów od ziarenka C, priorytet w zapisach na badania uzyskali respondenci ziarenek B i A. Dodatkowo 17. września podjęto decyzję o wprowadzeniu ziarenka E, a 8. października ziarenka F. Od 5 października zaprzestano wydawać kupony respondentom od ziarenka C, a 17 października respondentom od ziarenka A. Od 23 października całkowicie zaprzestano wydawania kuponów. Odnotowano trzy incydenty związane z rekompensatami za wywiady – próby handlu nimi przez Instagram, zmuszanie pracowników firmy do przekazywania kuponów kierownikowi i zgłoszenie się po wypłatę za kilka kuponów jednocześnie jednej osoby, podejrzewanej wcześniej o handel kuponami.

Szczegółowy schemat rekrutacji w aglomeracji wrocławskiej przedstawiają Rysunek 2.2 i Rysunek 2.3. Jeżeli chodzi o płeć to można przyjąć, że nie zaobserwowano silnej homofilii w tym względzie. Kobiety i mężczyźni rekrutowali się nawzajem co pokazuje Rysunek 2.2. W przypadku sektorów, w których pracowali respondenci w dwóch największych łańcuchach widoczna jest nadreprezentacja pracowników produkcji (najdłuższy łańcuch od ziarenka C rozpoczął się od pracownika sektora produkcyjnego) (Rysunek 2.3). Tendencja ta w naturalny sposób wynika z faktu, że zakłady produkcyjne charakteryzują się wyższym niż przeciętnie zatrudnieniem. W związku z tym pracujący w nich migranci mają łatwość w znalezieniu ukraińskich respondentów wśród współpracowników. W krótszych łańcuchach rekrutacji dominacja sektora produkcji nie była już tak widoczna, a sektory zatrudnienia respondentów można uznać za zróżnicowane z niewielką przewagą sektora budowlanego.

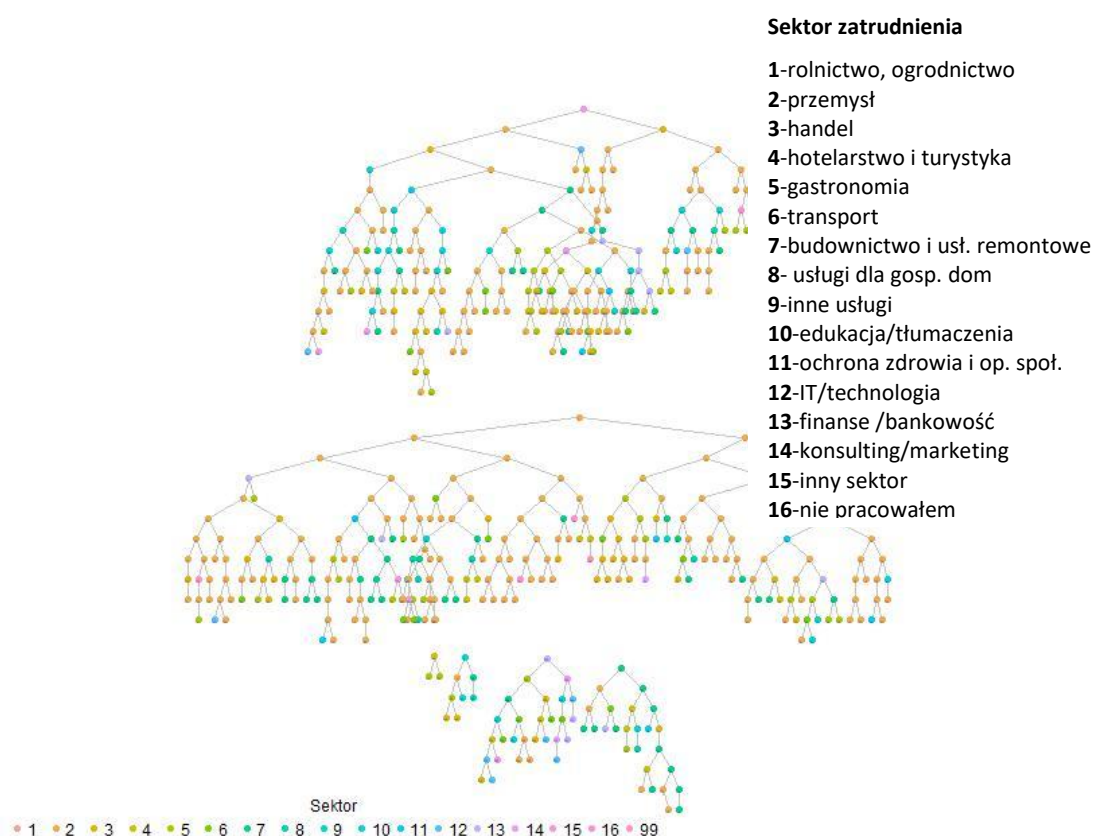
Rysunek 2.2. Wizualizacja procesu rekrutacji migrantów metodą RDS we Wrocławiu według płci

1 – mężczyzna
2 – kobieta



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Rysunek 2.3. Wizualizacja procesu rekrutacji migrantów metodą RDS we Wrocławiu według sektora zatrudnienia



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

3 WYNIKI BADANIA RDS

3.1 Uwagi wprowadzające

Niniejszy rozdział przedstawia wstępne wyniki badań RDS w aglomeracji wrocławskiej przeprowadzonych w 2020 roku odnosząc je do wyników analogicznego sondażu zrealizowanego w tej samej lokalizacji w roku 2018 (Górny *et al.* 2019a). Istotnym kontekstem dla prezentowanych analiz są także rezultaty wcześniejszych badań RDS zrealizowanych w aglomeracji warszawskiej w latach 2015 i 2019 (por. Górny *et al.* 2016, Górny *et al.* 2020a), aglomeracji bydgoskiej w roku 2018 (por. Górny *et al.* 2019a) oraz aglomeracji lubelskiej w roku 2016 (por. Górny *et al.* 2017). Odniesienia do wyników badań przeprowadzonych w innych lokalizacjach, poza aglomeracją bydgoską, prezentowane są w sytuacjach, gdy zaobserwować można duże różnice bądź podobieństwa do rezultatów badań opisywanych w niniejszym raporcie.

Celem rozdziału jest określenie najważniejszych cech imigracji z Ukrainy do aglomeracji wrocławskiej w roku 2020 w ujęciu porównawczym względem roku 2018 w zakresie następujących obszarów:

- cech społeczno-demograficznych migrantów,
- wzorców migracyjnych
- aktywności na polskim rynku pracy
- wielkości transferów wysyłanych przez migrantów do kraju pochodzenia.

Populacje migrantów z Ukrainy w aglomeracji wrocławskiej zostały podzielone na dwie próby:

- 1) migrantów, którzy rozpoczęli swoją migrację do Polski do roku 2018**
- 2) migrantów, którzy po raz pierwszy przyjechali do Polski po roku 2018.**

Podział ten odzwierciedla zatem rozróżnienie na migrantów o krótkim doświadczeniu migracyjnym (nie większym niż 2 lata licząc od momentu pierwszego przyjazdu) i pozostałych. Jest to podział uzasadniony zarówno merytorycznie jak i metodologicznie. Biorąc pod uwagę wyjątkowo wysoką dynamikę wzrostu imigracji z Ukrainy do Polski poczynając od 2014 (Górny *et al.* 2018), badania zachowań kohort migrantów, którzy przybyli do Polski stosunkowo niedawno są bardzo istotne z perspektywy poznawczej. Co więcej, migranci o różnym doświadczeniu migracyjnym różnią się pod względem integracji w kraju docelowym, a w tym także skłonnością do akumulowania środków finansowych, czy przekazywania ich do kraju pochodzenia (Rapaport i Docquier 2006). Metodologiczny argument przemawiający za wyróżnieniem powyższym grup to fakt, że analogiczny podział

był stosowany we wcześniejszych raportach, zwłaszcza w raporcie dotyczącym aglomeracji wrocławskiej w roku 2018 (Górny *et al.* 2019a). Co ciekawe, o ile w poprzednich latach każda z dwóch wyróżnionych według roku pierwszego przyjazdu grup stanowiła około połowę badanych prób, o tyle w roku 2020 udział migrantów z co najwyżej dwuletnim doświadczeniem migracyjnym był w aglomeracji wrocławskiej zauważalnie niższy osiągając jedynie 24.9%. Przy okazji opisu tej grupy, w raporcie stosowane są zamiennie różne określenia takiej jak: nowoprzybyli migranci, niedoświadczeni migranci, migranci z krótszym doświadczeniem lub stażem. Pozostali migranci nazywani są natomiast: doświadczonymi migrantami lub migrantami z dłuższym stażem/ doświadczeniem/historią migracji.

Wszystkie prezentowane w tym rozdziale wyniki są przeważone z wykorzystaniem estymatora opracowanego dla metody RDS, tzw. *Successive Sample* (SS) zaproponowanego przez Gile (2011). Jego wykorzystanie pozwala na poprawienie reprezentatywności otrzymanych wyników (zob. szerszą dyskusję w Heckathorn 1997, Tyldum i Johnston 2014). Estymator SS uważany jest za stosunkowo efektywny (Tyldum i Johnston 2014), gdyż nie wymaga założenia o losowaniu ze zwracaniem, co jest wymagane przy innych estymatorach. W praktyce oznacza to, że estymator SS nadaje się także do analizy populacji, dla których wielkość próby badawczej odpowiada dużemu udziałowi populacji badanej.

3.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów

Wśród migrantów ukraińskich we Wrocławiu w 2019 roku nieznacznie przeważały kobiety stanowiąc 53.3% próby (Tabela 3.1). Dominacja ta widoczna była szczególnie wśród nowoprzybyłych migrantów (57.5%). Wśród osób z większym doświadczeniem migracyjnym struktura płci była zdecydowanie bardziej wyrównana, choć nadal z niewielką przewagą kobiet (51.7%). Charakterystyka ta nie odbiegała znacząco od zaobserwowanej w 2018 roku. Zaobserwowano jedynie niewielki wzrost udziału kobiet na poziomie ogólnym (1.1 p.p.), nieco większy wśród migrantów doświadczonych (o 3.4 p.p.) niż u nowoprzybyłych (1.8 p.p.).

Tabela 3.1 Migranci we Wrocławiu według płci i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Mężczyzna	46.7	48.3	42.5	47.8	51.7	44.3
Kobieta	53.3	51.7	57.5	52.2	48.3	55.7
<i>Ogółem (N)</i>	<i>510</i>	<i>383</i>	<i>127</i>	<i>500</i>	<i>236</i>	<i>264</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Podstawowe statystyki opisowe dotyczące wieku migrantów pokazano w Tabeli 3.2. Średnia wieku w 2020 roku wyniosła 34 lata. Nowoprzybyli migranci byli młodsi (średnio w wieku 32.6 lata) niż doświadczeni (34.5 lata). W porównaniu z rokiem 2018, ogół migrantów był w 2020 roku o niecały rok starszy (mediana 33.0 lata wobec 32.0 lat). Nowoprzybyli

migranci byli jednak młodsi niż odpowiadająca im grupa w 2018 roku (32.6 lata vs. 33.9 lata). Porównując z innymi lokalizacjami średni wiek migrantów we Wrocławiu w roku 2020 najbliższy był wartości obserwowanej w Warszawie w 2019 roku (34.5 lata).

Tabela 3.2. Migranci we Wrocławiu według wieku – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średni wiek	34.0	34.5	32.6	33.3	32.7	33.9
Odchylenie standardowe wieku	10.0	9.5	11.3	9.6	9.1	10.1
Mediana wieku	33.0	33.0	32.0	32.0	32.2	33.0
Ogółem (N)	510	383	127	500	236	264

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

W Tabeli 3.3 widać, że podobnie jak w 2018, w 2020 roku wśród migrantów ukraińskich we Wrocławiu dominowały osoby pozostające w związku małżeńskim (42.5%) i osoby stanu wolnego (34.8%). Następną co do wielkości grupę stanowiły osoby pozostające w związku partnerskim (19.5%) oraz rozwiedzione (17.2%). Podobnie jak w pozostałych badaniach RDS w innych lokalizacjach najmniej licznie reprezentowani byli wdowcy (2.4%). Powyższe odsetki po zsumowaniu przekraczają 100%, co oznacza, że sytuacja części migrantów była nieco bardziej skomplikowana - 16.4% z nich wskazało więcej niż jeden status, częściej dotyczyło to migrantów doświadczonych (18.9 wobec 8.9% wśród nowoprzybyłych).

W 2020 w związku małżeńskim pozostawało 44.1% migrantów doświadczonych i 37.9% nowoprzybyłych. Stan wolny był znacznie częstszy wśród migrantów nowoprzybyłych niż doświadczonych (49.5% vs. 29.9%), co częściowo koreluje zapewne z ich młodszym wiekiem. Natomiast wśród migrantów doświadczonych częściej niż wśród nowoprzybyłych zdarzały się osoby żyjące w konkubinacie (22.7% vs. 10.0%) i rozwiedzione (20.4% vs. 7.8%).

Porównując otrzymane wyniki z wcześniejszym badaniem, na poziomie ogólnym nie widać znacznych różnic w dwóch dominujących kategoriach stanu wolnego i małżeńskiego. W obu zanotowano nieznaczne spadki: 1.1 p.p. dla osób stanu wolnego i 5.3 p.p. dla pozostających w związku małżeńskim. Natomiast zauważalnie wzrósł odsetek osób deklarujących konkubinaty - z 6.1% do 19.5% - oraz będących po rozwodzie - z 9.6% do 17.2%. Duże zmiany jeżeli chodzi o stan cywilny pomiędzy 2018 i 2020 zaobserwowano także w ramach dwóch wydzielonych w analizie grupach migrantów. Wśród doświadczonych migrantów spadł udział osób stanu wolnego (z 41.5% do 29.9%), a odsetek osób pozostających w związku małżeńskich prawie się nie zmienił (44.1% vs. 42.1%). W grupie nowoprzybyłych wzrósł natomiast udział osób stanu wolnego (z 30.8% do 49.5%), a znacząco spadła frakcja osób zamężnych lub żonatych (z 52.8% do 37.9%). Jeżeli chodzi o odsetek osób rozwiedzionych / w separacji, to wzrósł on wśród doświadczonych migrantów (z 10.0% do 20.4%), a nieznacznie spadł wśród nowoprzybyłych (z 9.3% do 7.8%).

Tabela 3.3. Migranci we Wrocławiu według stanu cywilnego i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Kawaler/panna	34.8	29.9	49.5	35.9	41.5	30.8
Pozostający w konkubinacie	19.5	22.7	10.0	6.1	6.5	5.7
Żonaty/zamężna	42.5	44.1	37.9	47.8	42.1	52.8
Rozwiedziony lub w separacji	17.2	20.4	7.8	9.6	10.0	9.3
Wdowiec/wdowa	2.4	2.0	3.7	1.6	0.3	2.8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>510</i>	<i>383</i>	<i>127</i>	<i>500</i>	<i>236</i>	<i>264</i>

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Dokładnie połowa respondentów posiadała wyższe wykształcenie (Tabela 3.4), w tym 37.6% ogółu posiadała wykształcenie wyższe drugiego stopnia a kolejne 12.4% wykształcenie wyższe pierwszego stopnia. Drugą co do znaczenia grupę badanych (25.4%) stanowiły osoby z wykształceniem średnim zawodowym. Osoby z wykształceniem licealnym i policealnym stanowiły łącznie 15.8%. Najmniejsza grupa obejmowała osoby z wykształceniem gimnazjalnym (5.5%) i zawodowym (3.1%).

Wyższe wykształcenie częściej posiadali migranci doświadczeni: 39.8% z nich zdobyło wykształcenie magisterskie a 13.9% licencjackie. Znacznie mniejszy udział miały osoby z wyższym wykształceniem wśród nowoprzybyłych migrantów. Było to w sumie 38.9% wobec 53.7% wśród doświadczonych, co można tłumaczyć większym udziałem młodych osób wśród migrantów nowoprzybyłych. Potwierdza to stosunkowo duży udział osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym wśród nowoprzybyłych – 15.1%. Osoby z wykształceniem średnim zawodowym miały nieco mniejszy udział wśród doświadczonych (23.3%) niż wśród migrantów nowoprzybyłych (31.7%) .

W porównaniu z 2018 rokiem na poziomie ogólnym spadł udział osób z wykształceniem wyższym pierwszego (z 44.0% do 37.6%) i drugiego stopnia (z 13.5% do 12.4%), a wzrosło znaczenie wykształcenia średniego zawodowego (z 21.1% do 25.4%) i gimnazjalnego (z 2.6% do 5.5%). Ta tendencja była obecna w obu wydzielonych grupach, przy czym spadek udziału osób z wyższym wykształceniem był bardziej widoczny wśród doświadczonych migrantów (II stopień o 11.7 p.p., I stopień o 3,5 p.p.) niż nowoprzybyłych (II stopień o 6.3 p.p.; I stopień o 2.0 p.p.). Obserwowane wzrosty udziału osób z wykształceniem średnim były natomiast rzędu kilku punktów procentowych (7.6 p.p. dla doświadczonych i 5.8 p.p. dla nowoprzybyłych). Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym wzrósł zauważalnie wśród nowych migrantów (o 6 p.p.), a tylko nieznacznie wśród doświadczonych (1.3 p.p.)

Na podstawie wyników badania RDS można stwierdzić, że w porównaniu z 2018 rokiem spadł znacząco odsetek migrantów z wyższym wykształceniem (z 57.5% do 50.0%). Mimo to

nadal jest on wysoki na tle wyników zaobserwowanych w innych miastach w dotychczasowych badaniach (Warszawa 2019 – 42,1%; Bydgoszcz 2018 – 37,8%; Lublin 2016 - 40,5%). Można pokusić się o stwierdzenie, że populacja migrantów we Wrocławiu jest wyjątkowa pod względem tej cechy.

Tabela 3.4. Migranci we Wrocławiu według wykształcenia i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Stopień naukowy doktora lub wyższy	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.4
Wyższe magisterskie lub lekarskie	37.6	39.8	31.0	44.0	51.5	37.3
Wyższe licencjackie lub inżynierskie	12.4	13.9	7.9	13.5	17.4	9.9
Pomaturalne/policealne	7.7	8.6	4.8	7.6	4.3	10.6
Średnie zawodowe	25.4	23.3	31.7	21.1	15.7	25.9
Średnie ogólnokształcące	8.1	5.8	15.1	8.2	5.1	11.0
Zasadnicze zawodowe	3.1	3.9	0.8	2.8	2.6	3.0
Podstawowe lub gimnazjalne	5.5	4.7	7.9	2.6	3.4	1.9
Nieukończone podstawowe	0.2	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>508</i>	<i>382</i>	<i>126</i>	<i>499</i>	<i>236</i>	<i>263</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

W czasie wywiadu pytano respondentów również o najwyższy poziom wykształcenia uzyskany w Polsce. W porównaniu z 2018 rokiem nie zanotowano znaczących różnic. Większość - 79.1% osób wcale nie podejmowała kształcenia w kraju docelowym. W 2018 roku grupa ta była tylko o 1 p.p. większa. Najbardziej popularną formą kształcenia w Polsce były szkoły policealne (12.9%) i ich znaczenie jeszcze wzrosło w okresie 2018-2020. Był to wzrost o 4.0 p.p. Mniej osób miało okazję ukończyć w Polsce studia (6.3% w 2020 wobec 8.3% w 2018).

Patrząc na miejscowości pochodzenia migrantów ukraińskich przebywających we Wrocławiu w 2020 roku nie można wskazać dominującej kategorii (Tabela 3.5). Trzy kategorie występują na zbliżonym poziomie: małe miasteczka 24.3% oraz miasta średniej wielkości 101-500 tys. mieszkańców, z których pochodziło 22.2% respondentów oraz jeszcze większe miasta 501 tys. – 1 mln mieszkańców – 22.5%. Mniejsze udziały na zbliżonym do siebie poziomie miały małe miasta 51-100 tys. mieszkańców - 11.2% , największe ponadmilionowe miasta – 10.7% i wsie – 9.1%.

Pewne różnice można zaobserwować między dwoma wydzielonymi grupami. Nowa fala migrantów częściej pochodziła z małych miasteczek (23.1% wobec 19.4% wśród doświadczonych) oraz z miast o liczbie ludności od 101 do 500tys. mieszkańców (20.1% vs. 13.7% wśród doświadczonych). Natomiast znacznie mniej często niż migranci doświadczeni przyjeżdżali oni z miast o pośredniej wielkości 51-100tys. mieszkańców (15.3% vs. 27.4%).

Między wyróżnionymi grupami nie było znaczących różnic jeżeli chodzi o udziały przybyszów ze wsi i miast powyżej pół miliona mieszkańców.

Porównując dane z wynikami poprzedniego badania obserwujemy wzrost udziału przybyszów z miasteczek o liczbie ludności do 50 tys. (z 17.6% do 24.3%) i dużych miast od 501 tys. – 1 mln mieszkańców (z 13.8% do 22.5%) oraz niewielkie spadki w pozostałych kategoriach. O ile w 2018 roku możliwe było wskazanie jednej dominującej kategorii miejsca pochodzenia migrantów (średnie miasta od 101 do 500 tys. mieszkańców), o tyle w 2020 rozkład dotyczący miejsca pochodzenia stał się względnie równomierny.

Tabela 3.5. Migranci we Wrocławiu według wielkości miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Wieś	9.1	9.7	9.2	10.5	10.2	10.9
Miasto do 50 tys. mieszk.	24.3	19.4	23.1	17.6	19.1	16.3
Miasto 51-100 tys. mieszk.	11.2	27.4	15.3	15.0	9.8	19.8
Miasto 101-500 tys. mieszk.	22.2	13.7	20.1	28.2	32.3	24.4
Miasto 501 tys. – 1 mln mieszk.	22.5	21.8	22.3	13.8	14.5	13.2
Miasto powyżej 1 mln mieszk.	10.7	8.1	10.0	14.8	14.0	15.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>498</i>	<i>374</i>	<i>124</i>	<i>493</i>	<i>235</i>	<i>258</i>

Uwagi. Informacje w tabeli dotyczą miejscowości, z której przyjechał respondent w związku z **obecnym** pobytem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Cechy społeczno-demograficzne migrantów ukraińskich w aglomeracji wrocławskiej w 2020 nie odbiegały istotnie od charakterystyk tej grupy w roku 2018. Nieznacznie wzrósł udział kobiet. Podobnie jak dwa lata wcześniej, wśród migrantów ukraińskich przeważały osoby w związkach małżeńskich stanowiąc prawie połowę badanej grupy. Udział takich osób wzrósł nieznacznie w grupie doświadczonych migrantów, podczas gdy w grupie nowoprzybytych migrantów zaobserwowano widoczny spadek znaczenia osób pozostających w związkach małżeńskich. Można się zastanawiać, czy jest to związane z tym, że osoby posiadające rodziny mniej chętnie decydują się na rozpoczęcie migracji do Polski w czasie trwania epidemii COVID-19. Najbardziej zauważalną zmianą pomiędzy latami 2018 i 2020 był jednak spadek udziału osób z wykształceniem wyższym wśród ukraińskich migrantów we Wrocławiu. Dotyczy to zwłaszcza migrantów doświadczonych. Jednak nawet po tym spadku ukraińscy migranci w aglomeracji wrocławskiej pozostają najlepiej wykształconą grupą spośród wszystkich badanych wcześniej miast.

3.3 Wzorce migracyjne

Niniejszy podrozdział zostanie poświęcony opisowi przyczyn decyzji o wyjeździe do Polski, wzorców migracyjnych oraz dokumentów pobytowych posiadanych przez migrantów w aglomeracji wrocławskiej ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji oświadczeniobiorców. Przedstawione zostaną zmiany, które zaszły w tym zakresie na przestrzeni lat 2018-2020, kładąc specjalny nacisk na wpływ pandemii Covid-19 na wyżej wymienione kwestie.

Przyczyny przyjazdu do Polski

Jako główną przyczynę obecnego przyjazdu do Polski najczęściej wskazywano niezadowalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia (51.0%) (Tabela 3.6). W porównaniu do roku 2018, procent migrantów wybierających tę odpowiedź jednak nieco zmalał (o 5.4 p.p.). Pozostałe powody były wskazywane znacząco rzadziej. Dla co dziesiątego migranta (11.3%) głównym powodem przyjazdu do Polski był brak pracy w kraju pochodzenia. Jak wskazywano w poprzednich raportach (Górny *et al.* 2019a; Górny *et al.* 2020a) wydaje się, że zdecydowanie silniejszym czynnikiem wypychającym migrantów z Ukrainy jest stosunkowo niski poziom zarobków, a nie bezrobocie samo w sobie. Może to świadczyć o tym, że w migrację do Polski angażują się nie tylko grupy osób, którym trudno było znaleźć zatrudnienie na Ukrainie, ale także osoby, które miały lub mogłyby tam znaleźć pracę bez większych problemów, lecz były niezadowolone z wysokości tamtejszych wynagrodzeń. Ciekawą grupą w tym kontekście są jednak migranci nowoprzybyli, spośród których zauważalna część (19.8%) stwierdziła, że głównym powodem decyzji o przyjeździe do Polski był właśnie brak możliwości znalezienia pracy w kraju pochodzenia (w 2018 roku było to zaledwie 6.5%). Zmiana ta nie wydaje się jednak wynikać wprost z czynników związanych z pandemią COVID-19 (np. pogorszenia sytuacji na ukraińskim rynku pracy). Dla zdecydowanej większości (81.3%) migrantów nowoprzybyłych, którzy wskazali tę przyczynę jako decydującą o ich wyjeździe do naszego kraju, obecny pobyt w Polsce rozpoczął się bowiem nie w 2020, a w 2019 roku. Co ciekawe, większość z tych osób (74.5%) przed pierwszym przyjazdem do Polski miała pracę na Ukrainie. Być może jednak, ich sytuacja zawodowa nie była stabilna i jakkolwiek bezpośrednio przed wyjazdem posiadali oni zatrudnienie, byli świadomi możliwości jego rychłej utraty i braku perspektyw na znalezienie innej pracy. Trudno także określić na ile osoby o gorszych perspektywach na ukraińskim rynku pracy były nadreprezentowane w momencie badania. Być może wśród migrantów, którzy zdecydowali się opuścić Polskę po wybuchu pandemii liczniej reprezentowane były osoby posiadające względnie korzystną sytuację zawodową na Ukrainie.

Kolejną odpowiedzią pod kątem częstości wskazań był przyjazd do rodziny lub znajomych (9.9%), zaznaczany przez migrantów zauważalnie częściej niż w 2018 roku (tam było to 4.9% migrantów). Szczególny wzrost znaczenia tej przyczyny wyjazdu widać wśród migrantów nowoprzybyłych (z 4.4% w 2018 do 12.2% w 2020 roku). Może to świadczyć o zwiększeniu się roli migracji rodzinnych związanych z zakładaniem lub łączeniem rodzin w Polsce. Wydaje się, że na tym przykładzie można postawić ostrożną hipotezę o powolnej zmianie charakteru (i być może fazy) migracji z Ukrainy do Polski. Przez wiele lat Polska była

traktowana przez migrantów z Ukrainy jako miejsce, do którego przyjeżdża się czasowo w celach ściśle zarobkowych, z różnych względów nasz kraj nie był jednak przez tę grupę postrzegany jako potencjalne miejsce stałego pobytu. W ostatnim czasie notuje się jednak wzrost liczby migrantów z Ukrainy, którzy chcieliby lub już uczynili z Polski trwalsze centrum interesów życiowych (Górny *et al.* 2019b; Górny *et al.* 2020b). Wzrost liczby tego typu migrantów przyciąga w konsekwencji kolejne osoby, które przyjeżdżają do Polski by dołączyć do swoich partnerów/partnerek lub innych członków rodziny (OECD 2017).

Innym powodem pozaekonomicznym, praktycznie równie często wskazywanym przez respondentów jak ten opisywany w poprzednim akapicie, była sytuacja polityczna w kraju pochodzenia (9.4%). O ile jednak w 2018 roku powód ten był częściej wskazywany przez migrantów z dłuższym doświadczeniem migracyjnym (12.7% w stosunku do 9.4% u nowych migrantów), o tyle w 2020 był on bardziej popularny wśród migrantów nowoprzybyłych (13.6% w stosunku do 7.9% u migrantów doświadczonych). Wydaje się, że we wcześniejszych latach migranci łączyli tę odpowiedź z występującym we wschodniej części kraju konfliktem rosyjsko-ukraińskim i jego wpływem na ogólne funkcjonowanie państwa. Najnowsze wyniki wskazują jednak, że przez „sytuację polityczną w kraju pochodzenia” migranci nowoprzybyli rozumieli również różne słabości państwa ukraińskiego niezwiązane bezpośrednio z samym konfliktem.

Na uwagę zasługuje także większy niż w badaniu z 2018 roku odsetek osób wskazujących na inne powody przyjazdu do Polski (9.6% w stosunku do 4.9% w 2018 roku). Migranci zaznaczający tę odpowiedź najczęściej mówili o braku możliwości rozwoju, perspektyw czy też ogólne niezadowolenie z życia na Ukrainie (25.8% spośród ogółu osób, które zaznaczyły odpowiedź „inne”). W dalszej kolejności wspominali o chęci zmiany stylu życia (18.0%), powodach zawodowych lub tych związanych z podjęciem w Polsce nauki (16.4%), potrzebie osobistego rozwoju (9.9%) czy też innych powodach rodzinnych (9.7%).

Tabela 3.6. Migranci we Wrocławiu według głównego powodu przyjazdu do Polski i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Brak pracy w kraju pochodzenia	11.3	8.5	19.8	8.5	10.6	6.5
Niezadowolający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia	51.0	53.8	42.6	56.4	52.1	60.3
Niezadowolający poziom świadczeń społecznych w kraju pochodzenia	1.2	1.4	0.7	0.5	0.0	0.9
Niezadowolenie z pracy w kraju pochodzenia	3.7	2.4	7.5	4.1	4.2	4.2
Chęć nauki języka polskiego	0.3	0.4	0.0	0.2	0.4	0.0
Chęć podjęcia lub kontynuacji studiów	2.7	2.9	2.3	4.6	6.8	2.8
Przyjazd do rodziny lub znajomych	9.9	9.1	12.2	4.9	5.5	4.4
Sytuacja polityczna w kraju pochodzenia	9.4	7.9	13.6	11.0	12.7	9.4
Bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia na Ukrainie	1.0	1.2	0.4	3.6	1.3	5.6
Inne	9.6	12.5	1.0	6.2	6.4	5.9
<i>Ogółem (N)</i>	<i>507</i>	<i>381</i>	<i>126</i>	<i>500</i>	<i>236</i>	<i>264</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Wzorce migracyjne

W przypadku badania z 2020 roku, zdecydowana większość migrantów (71.5%) przyjechała po raz pierwszy do Polski w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy w roku 2017 lub później (Tabela 3.7). Jeśli chodzi o wyniki badania z 2018 roku, odsetek migrantów, którzy przyjechali do Polski po raz pierwszy w roku 2015 lub później wyniósł 85.9% (Tabela 3.8). Porównując oba sondaże warto zwrócić uwagę na odsetki migrantów nowoprzybyłych, czyli takich, którzy przyjechali do Polski po raz pierwszy w roku badania lub poprzednim. W 2020

roku było to odpowiednio 9.0% i 15.9% ogółu, a w 2018 roku 25.2% i 27.2%. Nie ulega jednak wątpliwości, że obserwujemy pewną zmianę w zakresie historii migracji ukraińskiej do Wrocławia⁶. Możemy stwierdzić, że chociaż populacja migrantów ukraińskich we Wrocławiu generalnie nadal może być uznana za „młodą” w swoim doświadczeniu migracyjnym związanym w Polskę – to udział osób o najkrótszym stażu migracyjnym znacząco się zmniejszył w porównaniu do roku 2018. Z pewnością wynik ten jest spowodowany pojawieniem się pandemii, która stworzyła szereg barier związanych z wjazdem cudzoziemców do Polski, a także wpłynęła na wzrost niepewności w wielu aspektach życia np. posiadanego zatrudnienia. W takich okolicznościach mniej osób niż w normalnej sytuacji mogło zdecydować się na rozpoczęcie migracji do Polski. Wydaje się jednak, że można postawić ostrożną hipotezę o „krzepnięciu” migracji ukraińskiej we Wrocławiu. Nawet bowiem w porównaniu do wyników badania z Warszawy (2019), która była od lat uważana za tradycyjny docelowy region migracji, tak niski odsetek migrantów nowoprzybyłych we Wrocławiu jest wyjątkowy (w Warszawie osoby przybyłe w 2019 roku stanowiły 9.6%, a osoby przybyłe w 2018 roku 31.5%).

Tabela 3.7. Migranci we Wrocławiu w 2020 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020
1990-2009	1.0
2010-2014	5.8
2015	7.6
2016	14.1
2017	22.7
2018	23.9
2019	15.9
2020	9.0
Ogółem (N)	510

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Tabela 3.8. Migranci we Wrocławiu w 2018 roku według pierwszego przyjazdu do Polski (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2018
1995-2009	2.8
2010-2014	11.3
2015	13.9
2016	19.2
2017	27.2
2018	25.6
Ogółem (N)	500

⁶ Trzeba jednak zaznaczyć, że badania były realizowane w różnych okresach roku (badanie w 2018 roku w okresie jesienno-zimowym, a badanie w 2020 roku w okresie letnio-jesiennym), co wpływa na omawiane wyniki. Zaobserwowana tendencja jest jednak silna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2018.

W najnowszym badaniu migranci charakteryzowali się dłuższym niż w 2018 roku średnim łącznym czasem pobytu w Polsce (Tabela 3.9). W 2020 roku średnia ta wyniosła 29.4 miesiąca, w 2018 roku było to z kolei 20.5 miesiąca. Porównując wartości median dla tej samej zmiennej, również zauważalny jest jej znaczący wzrost (z 17 do prawie 26 miesięcy). Ten wzrost średniej i mediany pozostaje zgodny z wnioskami dotyczącymi roku pierwszego przyjazdu do Polski w 2018 i 2020 roku, czyli obserwacją, że w 2020 roku zmniejszył się odsetek migrantów nowoprzybyłych w porównaniu do 2018 roku. Warto wspomnieć o tym, że w porównaniu do innych badań RDS realizowanych przez OBMF, w najnowszym sondażu z Wrocławia zanotowano najwyższą średnią i medianę łącznego czasu pobytu migrantów ukraińskich w Polsce (w Bydgoszczy było to odpowiednio 17.5 i 9.0, w Lublinie 25.9 i 20.1, a w Warszawie 2019 22.4 i 12.5 miesiąca). Można na tej podstawie wysnuć wniosek o bardziej stałym i osiadłym charakterze migracji ukraińskiej do Wrocławia.

Tabela 3.9. Migranci we Wrocławiu według łącznego czasu spędzonego w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w miesiącach)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średni łączny czas pobytu	29.4	35.8	10.1	20.5	32.2	10.0
Mediana łącznego czasu pobytu	25.8	32.0	10.0	17.0	29.0	8.5
Odchylenie standardowe łącznego czasu pobytu	22.9	23.0	4.3	17.8	19.5	5.6
Ogółem (N)	510	383	127	500	236	264

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Przechodząc do liczby pobytów w Polsce, w 2020 roku średnia dla tej zmiennej wyniosła niecałe 3 pobyty w porównaniu do 2.4 pobytu w 2018 roku (Tabela 3.10). Nie zanotowano z kolei żadnych różnic w zakresie wartości median dla liczby pobytów w obu badaniach. Dla ogółu populacji zarówno w jednym jak i w drugim sondażu wyniosła ona 2 pobyty (dla migrantów doświadczonym 3, a dla nowoprzybyłych 1 pobyt). Warto jednak zaakcentować różnice w wartościach współczynnika zmienności w przypadku obu badań. W 2020 roku wartość tego współczynnika wyniosła aż 103% w stosunku do 71% w 2018 roku. Świadczy to o zdecydowanie większym zróżnicowaniu migrantów w 2020 roku pod kątem liczby ich pobytów w Polsce.

Tabela 3.10. Migranci we Wrocławiu według liczby pobytów w Polsce (na podstawie ich subiektywnej oceny) i wybranych kategorii migrantów

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci

Średnia liczba pobyków	2.9	3.4	1.3	2.4	3.1	1.7
Mediana liczby pobyków	2.0	3.0	1.0	2.0	3.0	1.0
Odchylenie standardowe liczby pobyków	3.0	3.2	0.6	1.7	2.1	0.9
Ogółem (N)	510	383	127	498	235	263

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Migranci wrocławscy w 2020 roku charakteryzowali się również dłuższym średnim czasem jednego pobytu w Polsce (15.5 miesiąca). W 2018 roku było to trochę ponad 11 miesięcy (Tabela 3.11). W grupie migrantów doświadczonych średni czas jednego pobytu zauważalnie się wydłużył (z 15.9 do 18.8 miesiąca), z kolei wśród migrantów z krótszym doświadczeniem migracyjnym średnia ta zmniejszyła się z 7 do niecałych 6 miesięcy. Jeśli chodzi o analizę median, migranci wrocławscy w 2020 roku spędzali w Polsce przeciętnie o 2.6 miesiąca dłużej w trakcie jednego pobytu niż miało to miejsce w 2018 roku. Wartości median zwiększyły się także w podgrupach migrantów z dłuższym i krótszym doświadczeniem migracyjnym (o odpowiednio 2.2 i 0.3 miesiąca). Analogicznie jak w przypadku łącznego czasu spędzonego w Polsce, w najnowszym badaniu we Wrocławiu zanotowano najwyższą wartość średniego czasu jednego pobytu w Polsce (dla porównania w Bydgoszczy (2018) było to odpowiednio 7.8 i 5.0, w Lublinie (2016) 8.2 i 5.0, a w Warszawie (2019) 8.8 i 5.0 miesięcy). Na podstawie powyższych danych można więc wysnuć wnioski o tym, że migracja ukraińska do Wrocławia cechuje się bardziej osiadłym charakterem niż ta do innych badanych przez OBMF miast Polski. Co więcej, od roku 2018 ten osiedleńczy rys migracji do Wrocławia zyskał jeszcze na wyrazistości.

Tabela 3.11. Migranci we Wrocławiu według średniego czasu jednego pobytu w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w miesiącach)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średni czas jednego pobytu	15.5	18.8	5.7	11.2	15.9	7.0
Mediana czasu jednego pobytu	9.5	11.7	5.0	6.9	9.5	4.7
Odchylenie standardowe czasu jednego pobytu	20.8	23.0	4.0	11.2	14.0	5.3
Ogółem (N)	510	383	127	498	235	263

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Dokumenty pobytowe

Jeśli chodzi z kolei o sytuację pobytową migrantów ukraińskich we Wrocławiu, uwagę zwraca spadek udziału wiz wśród ogółu dokumentów posiadanych przez migrantów w

momencie badania (26.6% w 2020 w stosunku do 38.7% w 2018 roku) (Tabela 3.12). Spadek ten dotyczy jednak tylko migrantów doświadczonych (z 25.0% do 16.6%), podczas gdy w przypadku migrantów nowoprzybyłych zaobserwowano wzrost znaczenie tego typu dokumentów (z 50.9% do 56.7%). Tym samym pogłębiła się polaryzacja grup doświadczonych i nowoprzybyłych migrantów jeżeli chodzi o znaczenie wiz jako dokumentów pobytowych. Warto przy tym zaznaczyć, że spadkową tendencję dotyczącą popularności posiadania wiz zaobserwowano też w Warszawie, gdzie analogiczny odsetek spadł pomiędzy rokiem 2015 a 2019 z ponad 74% do 54%. W przypadku badania w Warszawie, spadek ten wiązano z wprowadzonym w 2017 roku ruchem bezwizowym dla obywateli Ukrainy posiadających paszport biometryczny (Górny *et al.* 2020a). Wydaje się, że w badaniu z Wrocławia spadek znaczenia wiz wśród migrantów doświadczonych można wytłumaczyć raczej wpływem pandemii Covid-19. Ci migranci, którzy bowiem zdecydowali się zostać w Polsce charakteryzują się prawdopodobnie bardziej trwałym statusem pobytowym. Doszło natomiast do odpływu populacji migrantów o najmniej stałym statusie. Wydaje się jednak także, że w związku z likwidacją w czasie pandemii możliwości wjazdu z Ukrainy do Polski na podstawie paszportu biometrycznego, wizy pozostają ważną ścieżką wjazdu, która nawet zyskała nieco na znaczeniu, w przypadku migrantów nowoprzybyłych.

Przechodząc do innych rodzajów dokumentów, warto zauważyć wzrost procenta migrantów posiadających zezwolenie na pobyt czasowy (z 17.8% w 2018 do 22.6% w 2020 roku). Jest on jednak spowodowany przede wszystkim zwiększeniem się frakcji migrantów doświadczonych wśród ogółu migrantów, gdyż w tej grupie udział posiadaczy zezwoleń na pobyt czasowy praktycznie się nie zmienił wynosząc około 28% w obu analizowanych latach. Co więcej, odnotowano pewien spadek takich osób wśród migrantów nowoprzybyłych. Zaobserwowano również nieznaczny spadek odsetka osób posiadających zezwolenie na pobyt stały (z 5.6% w 2018 do 3.5% w 2020 roku). W przypadku migrantów ukraińskich we Wrocławiu nadal mamy więc do czynienia ze stosunkowo dużym odsetkiem osób dysponujących dokumentem uprawniającym do dłuższego pobytu i pracy w Polsce, zwłaszcza w porównaniu do Warszawy. Po zsumowaniu obu kategorii w 2018 roku było to 23.4%, a w 2020 26.1%. Dla porównania w Bydgoszczy (2018) takie osoby stanowiły 34.3%, w Lublinie (2016) 32.7%, a w Warszawie (2019) 18.8% ogółu populacji.

Warty odnotowania jest również znaczący wzrost liczby migrantów oczekujących na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt. W 2020 roku na taką decyzję czekała prawie połowa migrantów (47.2%), podczas gdy w 2018 roku było to niecałe 30% ogółu ukraińskich migrantów we Wrocławiu. W poprzednich raportach (Górny *et al.* 2019a; Górny *et al.* 2020a) zwracano uwagę na niewydolność Dolnośląskiego Urzędu Wojewódzkiego w kwestii realizacji procedur związanych z legalizacją pobytu cudzoziemców w Polsce. W raporcie NIK-u z 2019 roku wskazano na wiele nieprawidłowości w tym obszarze, m.in. występowanie przewlekłości lub beczynności w przypadku wielu postępowań administracyjnych, ograniczenie możliwości uzyskania przez stronę postępowania informacji w toczącej się sprawie czy też preferencyjne traktowanie cudzoziemców zatrudnionych w firmach inwestorów zagranicznych w Specjalnych Strefach Ekonomicznych (NIK 2019). Zapewne, czasowe ograniczenie funkcjonowania urzędów w okresie pierwszego lockdownu,

następnie zaś częściowo zdalny model pracy administracji pogłębił jeszcze opisane wyżej zjawiska.

Na koniec należy także zwrócić uwagę na zmniejszenie znaczenia paszportu biometrycznego jako dokumentu uprawniającego do pobytu w Polsce (z 11.6% w 2018 roku do 5.3% w 2020 roku). Zmiana ta jawi się jako oczywista w sytuacji, gdy w związku z pandemią uniemożliwiono – co do zasady przejazd cudzoziemców do Polski przez granicę zewnętrzną Schengen na podstawie paszportów państw objętych ruchem bezwizowym, w tym Ukrainy⁷. Osoby, które obecnie przebywają w Polsce na podstawie paszportów biometrycznych musiały więc przyjechać jeszcze przed wejściem w życie ograniczeń i od tego czasu nie opuszczają Polski. Warto nadmienić, że prawie wszystkie osoby, które zadeklarowały posiadanie paszportu biometrycznego jako jedynego dokumentu uprawniającego ich do pobytu w Polsce, podejmowały w momencie badania aktywność zawodową, robiąc to najwyraźniej nielegalnie (samo posiadanie paszportu biometrycznego nie umożliwia legalnej pracy w Polsce).

Tabela 3.12. Migranci we Wrocławiu według dokumentów pobytowych i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Wiza	26.6	16.6	56.7	38.7	25.0	50.9
Tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca	0.3	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Status uchodźcy, ochrona uzupełniająca, zgoda na pobyt tolerowany lub pobyt humanitarny	0.0	0.0	0.0	0.3	0.7	0.0
Zezwolenie na pobyt czasowy	22.6	28.9	3.3	17.8	28.4	8.3
Zezwolenie na pobyt stały/osiedlenie się	3.5	4.1	1.7	5.6	6.8	4.6
Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE	0.2	0.3	0.0	0.4	0.9	0.0
Dokument pobytowy dla członka rodziny obywatela UE/EOG	0.2	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0
Paszport biometryczny	5.3	5.5	4.6	11.6	12.3	11.0
Inny dokument	0.2	0.3	0.0	0.4	0.8	0.0

⁷ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 13 marca 2020 r. w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych, Dz.U. 2020, poz. 435 ze zm., § 2 w zw. z § 3 ust. 2.

Oczekujący na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt	47.2	47.6	45.8	29.3	24.7	33.3
Nie ma obecnie żadnego dokumentu uprawniającego do pobytu w Polsce	0.1	0.1	0.3	3.0	3.2	2.8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>510</i>	<i>383</i>	<i>127</i>	<i>500</i>	<i>236</i>	<i>264</i>

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Mimo spadku znaczenia wiz wśród ogółu dokumentów pobytowych wrocławskich migrantów z Ukrainy, przede wszystkim dokumentów migrantów doświadczonych, rozkład poszczególnych rodzajów wiz nie uległ znacznym różnicom pomiędzy rokiem 2018 i 2020 (Tabela 3.13). Nadal najczęściej występującą wizą pozostaje ta wydana w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia (61.0% w stosunku do 56.8% w roku 2018). Podobnie jak w roku 2018, co trzeci migrant posiadający wizę (30.5% w roku 2020) otrzymał ją w celu wykonywania pracy na podstawie zezwolenia na pracę. Warto zwrócić natomiast uwagę na spadek znaczenia wiz związanych z Kartą Polaka z 7.9% w 2018 roku do zaledwie 2.3% w 2020 roku.

Bardziej wyraźne zmiany pomiędzy latami 2018 i 2020 widać z pewnością przy porównaniu grup migrantów z dłuższym i krótszym doświadczeniem migracyjnym. Dla przykładu, migranci doświadczeni w 2020 zdecydowanie częściej niż w 2018 roku posiadali wizy w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia (60.8% w stosunku do 35.2%). Spadł z kolei wśród tej samej grupy migrantów odsetek osób posiadających wizę wydaną na podstawie zezwolenia na pracę (z 44.7% do 32.1%). Warto zauważyć, że przekłada się to na fakt, że w roku 2020 doświadczeni migranci dwukrotnie częściej posiadali oświadczenia aniżeli zezwolenia, a w 2018 roku stosunek ten był odwrotny (choć tam różnica była mniejsza i wynosiła 9.5 p.p.). Być może to odwrócenie tendencji można wiązać z niestabilną sytuacją na rynku pracy w czasie pandemii, a co za tym idzie mniejszą skłonnością pracodawców do legalizacji pobytu i pracy pracowników-migrantów. Warto również zauważyć, że w 2020 roku zanikły prawie różnice pomiędzy migrantami z dłuższym i krótszym doświadczeniem migracyjnym, jeśli chodzi o rozkład wiz wydanych na podstawie oświadczenia i zezwolenia na pracę. Może to sugerować, że doszło do zatrzymania procesu stabilizacji migrantów na polskim rynku pracy. Trzeba jednak pamiętać o bardzo dużej kategorii osób oczekujących na dokumenty, co utrudnia wyciągnięcie jednoznacznych wniosków co do tej kwestii⁸.

Tabela 3.13. Posiadacze wizy we Wrocławiu według jej typu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020	Wrocław 2018
-----------	--------------	--------------

⁸ Po wyłączeniu z rozkładu osób oczekujących na decyzję w sprawie zezwolenia na pobyt wyniki dla tego pytania kształtują się następująco (uwzględniono trzy najliczniejsze kategorie): 43.5% migrantów posiadało wizy, 9.1% paszport biometryczny, 6.6% zezwolenia na pobyt stały. Dla porównania w 2018 roku: 51.4% migrantów posiadało wizy, 14.2% paszport biometryczny, 7.9% zezwolenia na pobyt stały.

	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia	61.0	60.8	61.1	56.8	35.2	66.3
Wiza w celu wykonywania pracy sezonowej	3.3	6.3	0.6	0.0	0.0	0.0
Wiza w celu wykonywania pracy wydana na podstawie zezwolenia na pracę	30.5	32.1	29.1	28.6	44.7	21.6
Wiza w celu prowadzenia działalności gospodarczej	0.2	0.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Wiza w celu łączenia rodzin	1.3	0.0	2.4	2.3	0.0	3.3
Wiza w celu turystycznym	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Wiza w celu odwiedzin	0.0	0.0	0.0	0.3	1.1	0.0
Wiza w celu odbycia nauki lub studiów	1.0	0.0	1.9	3.3	5.4	2.3
Wiza służbowa lub dyplomatyczna	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Wiza związana z repatriacją	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Wiza związana z Kartą Polaka	2.3	0.4	3.9	7.9	11.3	6.4
Inna wiza	0.0	0.0	0.0	0.7	2.3	0.0
Ogółem (N)	135	64	72	193	59	134

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

W związku z wystąpieniem epidemii Covid-19, co ósmy migrant (12.8%) w momencie badania pozostawał w Polsce po upływie ważności dokumentu pobytowego (Tabela 3.14). Obowiązujące obecnie szczególne rozwiązania związane z pandemią COVID-19 umożliwiają legalne pozostanie w kraju osobom, które chcą realizować dotychczasowy cel pobytu lub nie mogą opuścić Polski w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2⁹. Najwyraźniej zjawisko to dotyczyło zwłaszcza migrantów nowoprzybyłych, wśród których co piąty (18.5%) znajdował się w takiej sytuacji. Migranci z krótszym doświadczeniem migracyjnym generalnie częściej przebywają w Polsce na podstawie dokumentów pobytowych o mniej trwałym charakterze, stąd też potrzeba bardziej regularnego ich odnawiania. Pandemia spowodowała z kolei problemy z przedłużaniem ważności tego typu dokumentów z uwagi na ograniczony i częściowo zdalny sposób działania administracji publicznej.

Tabela 3.14. Migranci we Wrocławiu według pozostawania w Polsce po upływie terminu ważności dokumentu pobytowego (w związku z epidemią Covid-19) i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

⁹ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, Dz.U. 2020, poz. 1847 ze zm., art. 15zd.

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak	12.8	10.9	18.5
Nie	87.2	89.1	81.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>510</i>	<i>383</i>	<i>127</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Osoby, które wskazały, że pozostają w Polsce po upływie ważności swojego dokumentu pobytowego w związku z epidemią Covid-19, zapytano o termin upływu ważności tego dokumentu (Tabela 3.15). W przypadku ponad połowy migrantów, którzy znaleźli się w takiej sytuacji (56.6%) termin ten upłynął 3 miesiące lub mniej przed badaniem. Dla zdecydowanej większości migrantów (84.4%) było to co najwyżej pół roku przed badaniem.

Tabela 3.15. Migranci we Wrocławiu pozostający w Polsce po upływie terminu ważności dokumentu pobytowego (w związku z epidemią Covid-19) według terminu upłynięcia ważności tego dokumentu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
1-3 miesiące temu	56.6	54.4	60.6
4-6 miesięcy temu	27.8	22.8	36.2
7-9 miesięcy temu	14.4	22.8	0.0
10-12 miesięcy temu	1.2	0.0	3.2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>64</i>	<i>41</i>	<i>23</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi

Przechodząc do bardziej szczegółowego opisu sytuacji migrantów posiadających w Polsce zezwolenie na pracę sezonową lub oświadczenie, należy podkreślić, że pierwsza grupa jest bardzo nieliczna we Wrocławiu (Tabela 3.22). W 2020 roku zaledwie 0.2% migrantów wrocławskich zadeklarowało posiadanie tego rodzaju dokumentu. W 2018 roku było to z kolei 2.9% migrantów. Na przestrzeni tych dwóch lat znaczenie takich zezwoleń jeszcze bardziej zmalało. Praca sezonowa to w rozumieniu polskiego prawodawstwa praca wykonywana przez okres nie dłuższy niż 9 miesięcy w roku kalendarzowym w określonych sektorach takich jak np. rolnictwo, hotelarstwo czy gastronomia.

Zupełnie inaczej wygląda sytuacja w przypadku oświadczeniobiorców. Prawie trzy czwarte migrantów ukraińskich (73.4%) we Wrocławiu w 2020 roku posiadało podczas obecnego pobytu co najmniej jedno wystawione przez pracodawcę oświadczenie o powierzeniu pracy cudzoziemcowi (Tabela 3.16). W stosunku do badania z 2018 roku, zauważalny jest wzrost znaczenia tego rodzaju dokumentów (tam było to 60.4% migrantów), zarówno wśród grupy migrantów doświadczonych jak i tych z krótszym doświadczeniem migracyjnym. O ile zwiększenie się udziału migrantów deklarujących posiadanie oświadczenia wśród

migrantów nowoprzybyłych nie jest bardzo zaskakujące, o tyle ciekawym jest wzrost odsetka takich osób wśród migrantów doświadczonych (z 50.5% w 2018 roku do 71.6% w 2020 roku). Być może, w obliczu pandemii zdecydowanie łatwiejszą drogą legalizującą pobyt i pracę w Polsce stała się właśnie ścieżka oświadczeniowa i to może wyjaśniać zwiększenie roli tego dokumentu, także wśród migrantów z dłuższym stażem migracyjnym. Na pewno z kolei spowolnienie gospodarki związane z wystąpieniem pandemii wpłynęło na zmniejszenie się stabilizacji na rynku pracy, a co za tym idzie zmusiło migrantów do poszukiwania nowych możliwości legalizacji pobytu i pracy w Polsce.

Tabela 3.16. Migranci we Wrocławiu według posiadania oświadczenia podczas obecnego pobytu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Posiadał oświadczenie	73.4	71.6	79.0	60.4	50.5	69.2
Nie posiadał oświadczenia	24.9	27.2	18.2	39.4	49.5	30.5
Trudno powiedzieć	1.6	1.2	2.9	0.2	0.0	0.3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>509</i>	<i>382</i>	<i>127</i>	<i>500</i>	<i>236</i>	<i>264</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Przyglądając się osobom, które miały zarejestrowane w trakcie obecnego pobytu co najmniej jedno oświadczenie, większość z nich deklarowała posiadanie tylko jednego takiego dokumentu (55.3% w 2020 roku w stosunku do 59.2% w 2018 roku) (Tabela 3.17). W 2020 roku można zauważyć nieco niższe odsetki migrantów posiadających dwa (26.1% w stosunku do 33.4% w 2018 roku) oświadczenia. Z kolei zdecydowanie większy jest w najnowszym badaniu odsetek migrantów posiadających podczas obecnego pobytu 3 oświadczenia lub więcej (18.7% w stosunku do 7.4% w roku 2018). Generalnie warto zauważyć, że średnia liczba oświadczeń wśród oświadczeniobiorców we Wrocławiu w 2020 roku wyniosła 1.8 i była najwyższa spośród wszystkich wyników notowanych dotychczas przez OBMF (dla porównania we Wrocławiu (2018) średnia ta wyniosła 1.5, w Warszawie (2019) 1.3, a w Bydgoszczy (2018) również 1.3). Większa średnia liczba oświadczeń świadczyć może o braku stabilności na polskim rynku pracy, migranci są bowiem zmuszeni do szukania różnych możliwości zatrudnienia i nie mogą być pewni, czy dany pracodawca rzeczywiście da im pracę.

Tabela 3.17. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według liczby posiadanych oświadczeń i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
1 oświadczenie	55.3	47.0	78.1	59.2	54.2	62.4
2 oświadczenia	26.1	29.2	17.6	33.4	35.1	32.2
3 oświadczenia	9.6	12.3	2.2	5.0	5.2	4.8

4 oświadczenia	7.1	9.4	0.8	1.0	2.4	0.1
5 oświadczeń	1.6	1.6	1.4	1.0	2.7	0.0
6 oświadczeń lub więcej	0.4	0.5	0.0	0.1	0.3	0.0
Nie wiem / Nie pamiętam	0.0	0.0	0.0	0.3	0.0	0.4
<i>Ogółem (N)</i>	<i>374</i>	<i>273</i>	<i>101</i>	<i>303</i>	<i>119</i>	<i>184</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

W kolejnej tabeli przedstawiono oświadczeniobiorców ze względu na sposób nawiązania kontaktu z potencjalnym pracodawcą (Tabela 3.18). Dokonując porównania odpowiedzi na to pytanie w roku 2020 i 2018, można stwierdzić, że w przypadku grup ogółem nie zmieniły się one znacząco. Migranci szukali najczęściej pracy poprzez swoich znajomych w kraju pochodzenia, którzy pracowali już wcześniej u konkretnego pracodawcy (22.4%). Często również pracowali u osoby, która zatrudniała ich już wcześniej (20.8%). Istotną rolę odgrywają również agencje pośrednictwa pracy w Polsce (16.7%), których to udział wzrósł w stosunku do roku 2018 o 3.4 p.p. Z kolei co siódmy oświadczeniobiorca (15.6%) odpowiedział sam na ogłoszenie pracodawcy. Grupa osób, która w ten sposób nawiązała kontakt z pracodawcą jednak zauważalnie zmalała (w 2018 roku było to 25.1% ogółu oświadczeniobiorców). Najprawdopodobniej wynika to z tego, że rynek pracy stał się w trakcie pandemii mniej chłonny na nowych pracowników. Z pewnością migranci mieli więc zdecydowanie mniej możliwości – jeśli chodzi o szukanie pracy w ten sposób – niż przed rozpoczęciem pandemii (np. znajdowali mniej ofert pracy, na które mogliby potencjalnie odpowiedzieć).

O ile w przypadku ogółów populacji migrantów ukraińskich we Wrocławiu zmiany pomiędzy latami 2020 i 2018 w sposobach znajdowania pracy przez oświadczeniobiorców nie były znaczące, warto zwrócić uwagę na populację migrantów z krótszym doświadczeniem migracyjnym. W przypadku tej grupy zmiany są znaczące. Zdecydowanie zwiększyła się bowiem rola znajomych migrantów z Ukrainy, którzy wcześniej pracowali dla danego pracodawcy (z 16.5% do 29.6% w 2020 roku), rodziny i znajomych migrantów w Polsce (z 14.0% do 22.4% w 2020 roku), a także agencji pośrednictwa pracy w Polsce (z 14.2% do 18.6% w 2020 roku). Zmniejszył się z kolei w tej grupie odsetek osób pracujących wcześniej u danego pracodawcy (z 19.6% do 4.4% w 2020 roku) oraz migrantów odpowiadających samodzielnie na ogłoszenie pracodawcy (z 22.6% do 12.5% w 2020 roku). Mniejszy udział osób nowoprzybyłych, które pracowały wcześniej u danego pracodawcy wskazuje na zwiększenie niestabilności zatrudnienia. Migranci – zapewne często nawet mając chęć podjęcia pracy u poprzedniego pracodawcy – nie mogli podjąć już u niego zatrudnienia. Zapewne ma to związek z pandemią, która wymusiła na wielu pracodawcach redukcję liczby etatów w swoich przedsiębiorstwach. Pracownicy-migranci stanowią z kolei często pierwszą grupę, która może zostać zwolniona w ramach takiej redukcji (Fasani i Mazza 2020). Można w tym miejscu zaryzykować stwierdzenie, że w sytuacji spowolnienia gospodarczego unaoczniała się rola sieci migracyjnych, które spełniają ważną rolę w życiu migrantów, także w przypadku poszukiwania potencjalnego zatrudnienia.

Tabela 3.18. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według sposobu nawiązania kontaktu z potencjalnym pracodawcą i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Migrant pracował wcześniej u pracodawcy	20.8	26.9	4.4	20.1	21.0	19.6
Od innych pracodawców, u których pracował wcześniej	2.2	2.8	0.4	4.0	2.3	5.1
Od znanych migranta z kraju pochodzenia, którzy pracowali dla tego pracodawcy	22.4	19.7	29.6	19.6	24.3	16.5
Od znanych Polaków, którzy pracowali dla tego pracodawcy	1.6	2.2	0.0	2.0	1.7	2.2
Od rodziny, znanych migranta w kraju pochodzenia	2.8	3.1	1.8	1.8	2.7	1.2
Od rodziny, znanych migranta w Polsce	10.8	6.6	22.4	11.2	7.0	14.0
Z agencji pośrednictwa pracy w kraju pochodzenia	11.2	10.6	13.1	10.2	8.7	11.1
Z agencji pośrednictwa pracy w Polsce	16.7	16.0	18.6	13.3	11.8	14.2
Od nieformalnych pośredników w kraju pochodzenia	1.8	2.0	1.4	0.8	1.3	0.4
Od nieformalnych pośredników w Polsce	1.4	1.7	0.8	0.9	0.1	1.4
Migrant odpowiedział na ogłoszenie pracodawcy	15.6	16.7	12.5	25.1	29.0	22.6
Migrant nie wie, kto wystawił dla niego oświadczenie	0.0	0.0	0.0	1.8	1.9	1.8
Inna sytuacja	1.9	2.0	1.5	1.9	4.9	0.0
Trudno powiedzieć	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0
Ogółem (N)	374	273	101	303	119	183

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Zauważalne zmiany widać również w przypadku odpowiedzi na pytanie, czy migranci podjęli zatrudnienie u pracodawców, którzy wystawili dla nich oświadczenia (Tabela 3.19). O ile w 2018 roku prawie 80% oświadczeniobiorców zadeklarowało, że pracowało u wszystkich pracodawców, którzy takie oświadczenie wystawili, o tyle w 2020 odsetek ten zmniejszył się do nieco ponad 74%. Szczególną różnicę widać wśród migrantów nowoprzybyłych – o ile w 2018 roku 83.9% z nich odpowiedziało na powyższe pytanie twierdząco, o tyle w 2020 było to 69.1% (spadek o 14.8 p.p.). Co intuicyjne, wzrósł równocześnie odsetek migrantów, którzy stwierdzili, że nie pracowali u żadnej osoby, która wystawiła im oświadczenie (13.9% w 2020 i 6.2% w 2018 roku). Szczególną zmianę w przypadku tej odpowiedzi widać u migrantów z krótszym stażem migracyjnym (28.8% w 2020 i 5.9% w 2018 roku). O ile w poprzednich raportach (Górny *et al.* 2019a; Górny *et al.* 2020a) zwracano uwagę na uszczelnienie systemu wydawania oświadczeń, a co za tym idzie mniejszy odsetek

migrantów deklarujących, że nie podjęło pracy u pracodawcy, który wystawił dla nich oświadczenie, o tyle w najnowszym badaniu zanotowano odwrócenie się tych tendencji. Wydaje się, że jest to – ponownie – konsekwencja pandemii, która wymusiła na migrantach chcących przyjechać do Polski szukanie różnych potencjalnych sposobów na wjazd do Polski. Z drugiej strony z danych sondażowych nie dowiedzieliśmy się, z jakich dokładnie powodów migranci ci nie podjęli pracy u pracodawców, którzy wystawili oświadczenie. Być może, pracodawcy wystawili migrantom oświadczenia nie odczuwając jeszcze w zauważalnym stopniu konsekwencji pandemii, w późniejszym jednak okresie – z różnych powodów – nie byli w stanie rzeczywiście ich zatrudnić i migranci ci byli zmuszeni szukać innej pracy.

Tabela 3.19. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według deklaracji, czy pracowali u pracodawców, którzy wystawili oświadczenie i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak, u wszystkich	74.3	76.2	69.1	79.6	73.1	83.9
Tak, u części z nich	11.8	15.4	2.0	14.1	20.3	10.2
Nie	13.9	8.4	28.8	6.2	6.7	5.9
<i>Ogółem (N)</i>	<i>369</i>	<i>269</i>	<i>100</i>	<i>303</i>	<i>119</i>	<i>183</i>

Uwagi. Jeżeli migrant miał tylko jedno oświadczenie zarejestrowane przez pracodawcę, w swoich odpowiedziach odnosił się tylko do jednego pracodawcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

W ostatniej tabeli tego podrozdziału przedstawiono deklaracje migrantów co do tego, czy w trakcie obecnego pobytu podejmowali zatrudnienie u innych pracodawców niż ci, którzy wystawili dla nich oświadczenie (Tabela 3.20). Zgodnie z wcześniejszymi przypuszczeniami, więcej migrantów w 2020 roku niż w 2018 podejmowało zatrudnienie u innych pracodawców niż ci, którzy wystawili oświadczenie (42.0% w stosunku do 34.7%). Co ciekawe, o ile badaniu z 2018 roku, to migranci doświadczeni częściej deklarowali, że podejmowali inne zatrudnienie niż te z oświadczenia (różnica pomiędzy grupami migrantów na poziomie 21.0 p.p.), o tyle w najnowszym badaniu to nowoprzybyli migranci znacząco częściej składali taką deklarację (różnica w odwrotną stronę na poziomie 9.5 p.p.). Na podstawie tych danych widać, że – jak wskazywano powyżej – sytuacja migrantów z krótszym doświadczeniem migracyjnym uległa w stosunku do poprzedniego badania znaczącej zmianie w kierunku większej niestabilności jeśli chodzi o zatrudnienie w Polsce. Więcej informacji na temat sytuacji migrantów na polskim rynku pracy znaleźć można w następnym podrozdziale.

Tabela 3.20. Oświadczeniobiorcy we Wrocławiu według deklaracji, czy pracowali u innych pracodawców niż ci, którzy wystawili oświadczenie i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak	42.0	39.4	48.9	34.7	47.4	26.4
Nie	58.0	60.6	51.1	65.1	52.1	73.6

Trudno powiedzieć	0.0	0.0	0.0	0.2	0.5	0.0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>365</i>	<i>267</i>	<i>98</i>	<i>303</i>	<i>119</i>	<i>183</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Jak wynika z przedstawionych danych, we wzorcach migracji ukraińskiej do Wrocławia zaszły pewne zauważalne zmiany pomiędzy rokiem 2018 i 2020. Wśród nich kluczowe jest to, że frakcja migrantów nowoprzybyłych zmalała dwukrotnie – z około połowy do jednej czwartej. Do najważniejszych zmian we wzorcach migracji zaliczyć można – wydłużenie się łącznego okresu pobytu w Polsce oraz przeciętnego czasu trwania jednego wyjazdu. Uwagę zwraca też spadek znaczenia paszportów biometrycznych jako dokumentów pobytowych, bez wątpienia związany z likwidacją wjazdu z Ukrainy do Polski na jego podstawie w czasie pandemii, a także spadek znaczenia wiz w przypadku migrantów doświadczonych. Na podkreślenie zasługuje też wzrost odsetka osób posiadających oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi oraz wzrost liczby posiadanych przez migrantów oświadczeń, a także częstotliwości sytuacji, w których migranci nie podejmowali pracy u pracodawców, którzy wystawili dla nich oświadczenia. Te obserwacje wskazują na pogarszającą się sytuację na rynku pracy, zwłaszcza jeżeli chodzi o stabilność zatrudnienia. Dotyka ona przede wszystkim migrantów nowoprzybyłych. To również oni dwukrotnie częściej niż migranci doświadczeni twierdzili, że pozostali w Polsce mimo wygaśnięcia ważności ich dokumentów pobytowych (co umożliwiają regulacje pandemiczne).

3.4 Pozycja na polskim rynku pracy

Celem tego podrozdziału jest opis sytuacji ukraińskich migrantów na wrocławskim rynku pracy ze szczególnym uwzględnieniem wpływu pandemii Covid-19 na tę sytuację. Specjalną uwagę skierowano na tematy takie jak aktywność zawodowa, podstawa prawna wykonywanej pracy, wymiar czasu pracy, struktura sektorowa oraz zajmowana pozycja zawodowa.

Sytuacja na rynku pracy

Wyniki najnowszego sondażu wskazują, że – mimo pandemii Covid-19 i jej wpływu na wskaźniki zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy – zdecydowana większość migrantów ukraińskich we Wrocławiu (91.4%) podejmowała aktywność zawodową w roku 2020 (Tabela 3.21). Pozostałe osoby to migranci pozostający bez pracy – w większości aktywnie jej poszukujący (7.0%), a w mniejszym stopniu nieplanujący lub z różnych względów niemogący jej podjąć (1.6%). Przyglądając się bliżej osobom pracującym, największa część z nich wykonywała odpłatną pracę najemną na podstawie umowy na piśmie (83.0%). Zdecydowanie mniej liczne były z kolei grupy migrantów podejmujących odpłatną pracę najemną bez umowy na piśmie (3.4%) oraz wykonujących prace dorywcze na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło (3.1%). Nikły odsetek stanowiły również grupy migrantów prowadzących własną działalność i zatrudniających swoich pracowników (1.0%) i tych pracujących na własny rachunek bez zatrudniania innych osób (1.0%).

Warto zwrócić uwagę na różnice pomiędzy badaniem z 2018 i 2020 roku. Wyniki nowszego sondażu wskazują, że migranci zauważalnie częściej niż w 2018 roku podejmowali odpłatną pracę najemną na podstawie umowy na piśmie (o 16.3 p.p.). Częściej jednak również deklarowali wykonywanie odpłatnej pracy bez umowy na piśmie (o 3 p.p.), co w roku 2018 prawie się nie zdarzało. Z kolei spadł znacząco odsetek osób podejmujących aktywność zawodową w formie prac dorywczych (o 13.2 p.p.). Co ciekawe, odsetek osób pozostających bez pracy (czy to poszukujących pracy czy niemogących lub niechcących jej podjąć) na przestrzeni tych dwóch lat prawie się nie zmienił (w 2020 roku było ich o 0.4 p.p. więcej). Otwartym pytaniem pozostaje to, czy sytuacja na rynku pracy ukraińskich migrantów we Wrocławiu rzeczywiście uległa zmianie w kierunku bardziej stabilnego charakteru zatrudnienia. Być może, pandemia Covid-19 spowodowała mniejsze zapotrzebowanie pracodawców na dodatkowych, dorywczych pracowników, dzięki czemu mniej migrantów mogło podejmować tego typu zatrudnienia. Z drugiej strony, pandemia mogła spowodować odpływ na Ukrainę migrantów o najmniej stabilnej sytuacji na rynku pracy (do której z pewnością należy właśnie wykonywanie prac dorywczych), stąd doszło do zmniejszenia się odsetka osób właśnie w tej grupie.

Porównanie sytuacji migrantów przybyłych do Polski stosunkowo niedawno i tych z dłuższym doświadczeniem migracyjnym w obu badaniach pokazuje, że w przypadku obu badań tendencje w wymienionych grupach były podobne do tendencji dla ogółu. Jeśli chodzi o zauważone różnice, to migranci doświadczeni częściej w 2020 roku podejmowali

zatrudnienie na podstawie umowy na piśmie (86.7% w stosunku do 70.5% w 2018 roku). Rzadziej z kolei deklarowali wykonywanie prac dorywczych na podstawie umowy zlecenia czy też umowy o dzieło (3.7% w stosunku do 13.8% w 2018 roku). Patrząc na migrantów nowoprzybyłych widać, że – tak jak migranci z większym doświadczeniem – częściej w 2020 roku podejmowali oni zatrudnienie na podstawie umowy na piśmie (71.5% w stosunku do 65.1% w 2018 roku). Częściej decydowali się również na wykonywanie pracy bez podpisanej umowy (4.5% w stosunku do 0.2% w 2018 roku). Warto zwrócić szczególną uwagę na jedną grupę – migrantów nowoprzybyłych pozostających bez pracy, aktywnie jej poszukujących (aż 18.8% w stosunku do 7.5% w 2018 roku). Najprawdopodobniej jest to efekt pandemii Covid-19, która spowodowała zmniejszenie zapotrzebowania na pracownikach w różnych branżach, także w tych, w których są często zatrudniani migranci (np. w hotelarstwie czy gastronomii). Tak samo jak w przypadku migrantów z dłuższym doświadczeniem migracyjnym, wśród migrantów nowoprzybyłych zdecydowanie spadł odsetek osób deklarujących zatrudnienie w charakterze prac dorywczych na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło (1.5% w stosunku do 18.6% w 2018 roku).

Tabela 3.21. Migranci we Wrocławiu w 2019 roku według sytuacji na polskim rynku pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategorie	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Odpłatna praca najemna (umowa na piśmie)	83.0	86.7	71.5	66.7	70.5	65.1
Odpłatna praca bez umowy na piśmie	3.4	3.1	4.5	0.4	0.7	0.2
Praca na własny rachunek (prowadzenie firmy zatrudniającej pracowników)	1.0	1.3	0.1	2.8	3.9	1.8
Praca na własny rachunek bez zatrudniania osób	1.0	1.3	0.1	4.6	3.3	5.8
Prace dorywcze na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło	3.1	3.7	1.5	16.3	13.8	18.6
Brak pracy (aktywnie poszukujący pracy)	7.0	3.0	18.8	6.3	4.9	7.5
Brak pracy (brak gotowości lub niemożność jej podjęcia)	1.6	0.9	3.5	1.9	2.8	1.0
Ogółem (N)	510	383	127	500	236	264

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Podstawa prawna wykonywanej pracy

Jeżeli chodzi o podstawę prawną wykonywania pracy w Polsce, najwięcej osób w roku 2020 było zatrudnionych w oparciu o zezwolenie na pracę (54.0%) (Tabela 3.22). Co czwarty migrant (27.0%) wykonywał swoją pracę w oparciu o wystawione przez pracodawcę oświadczenie. Kolejne podstawy prawne były wskazywane znacząco rzadziej. Niecałe 7% migrantów posiadało kartę pobytu umożliwiającą pracę bez uzyskanego zezwolenia (np.

karta stałego pobytu), niecałe 6% wskazało na inną sytuację, a nieco ponad 5% osób zadeklarowało, że pracuje w Polsce nielegalnie.

Można zauważyć, że między rokiem 2018 a 2020 doszło do zmiany struktury podstawy prawnej wykonywanej przez migrantów pracy. W 2020 roku migranci znacząco częściej (o 15.9 p.p.) pracowali na podstawie wydanego zezwolenia na pracę. Rządziej korzystali z kolei z oświadczeń (o 7.3 p.p.), podejmowali pracę nielegalnie (o 4.4 p.p.) oraz posiadali kartę pobytu umożliwiającą pracę bez odpowiedniego zezwolenia (o 2.8 p.p.). Wyniki te są o tyle ciekawe, że zezwolenie na pracę traktowane było tradycyjnie jako bardziej stabilna forma zatrudnienia, co ogólnie wskazywałoby na wzrost stabilności sytuacji migrantów ukraińskich we Wrocławiu. Wydaje się jednak, że wzrost tej grupy migrantów można powiązać ze zmniejszeniem zainteresowania oświadczeniami. Prawdopodobnie w wyniku pandemii Covid-19 wiele osób, które normalnie zdecydowałoby się na przyjazd do Polski w obecnej sytuacji się na to nie zdecydowało, stąd też wzrosło w ogóle populacji znaczenie osób wykonujących pracę na podstawie zezwolenia.

Tabela 3.22. Pracujący migranci we Wrocławiu według podstawy prawnej wykonywanej pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategorie	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Zezwolenie na pracę	54.0	58.2	38.5	38.1	49.8	27.6
Zezwolenie na pracę sezonową	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Oświadczenie	27.0	21.0	49.4	34.3	17.8	49.0
Karta Polaka	0.4	0.4	0.7	4.6	4.6	4.7
Praca nie wymagająca zezwolenia	0.7	0.9	0.0	0.8	1.7	0.0
Karta pobytu umożliwiającą pracę bez zezwolenia	6.6	7.9	1.5	9.2	13.8	5.1
Praca nielegalna	5.3	4.1	9.8	9.7	6.9	12.2
Inna sytuacja	5.9	7.5	0.0	3.2	5.5	1.1
Trudno powiedzieć	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>467</i>	<i>368</i>	<i>99</i>	<i>459</i>	<i>217</i>	<i>241</i>

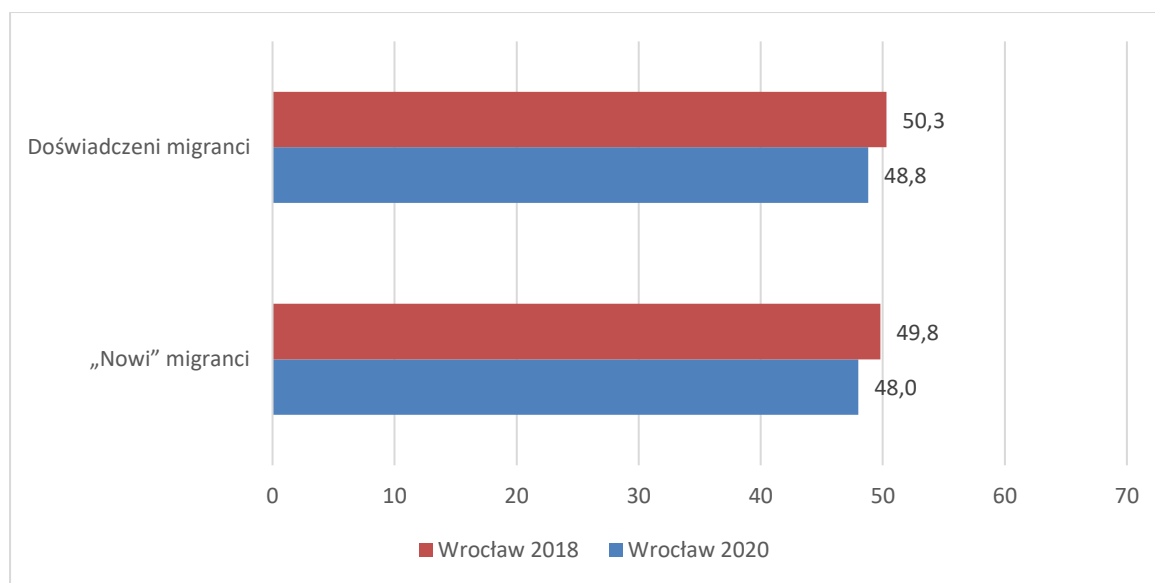
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Wymiar czasu pracy

Przechodząc do kwestii wymiaru czasowego pracy, migranci ukraińscy we Wrocławiu deklarowali średnio w 2020 roku mniejszą liczbę godzin pracy w tygodniu niż miało to miejsce w roku 2018 (Rysunek 3.1). Warto zwrócić jednak uwagę na to, że różnice te nie są duże (na poziomie mniejszym niż 2 godziny dla obu podgrup migrantów). Z jednej strony to zmniejszenie wymiaru czasu pracy można tłumaczyć skutkami pandemii, a co za tym idzie mniejszym zapotrzebowaniem na pracowników i problemami ze znalezieniem pracy. Z drugiej zaś strony może być to związane z bardziej osiadłym charakterem migracji do Wrocławia, na który wskazywano w poprzednim podrozdziale przy okazji omówienia wskaźników związanych z wzorcami migracyjnymi. Warto jednak nadal zaznaczyć, że mimo zmniejszenia się średniej deklarowanej liczby przepracowanych godzin w trakcie tygodnia

na przestrzeni analizowanych dwóch lat, migranci z Ukrainy nadal pracują więcej niż wynikałoby to z ośmiogodzinnego dnia i pięciodniowego tygodnia pracy.

Rysunek 3.1. Średnia deklarowana liczba godzin pracy w tygodniu przez wybrane kategorie pracujących migrantów



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Pracujących migrantów w 2020 roku zapytano o to, jak pandemia wpłynęła na ich tygodniową liczbę godzin pracy (Tabela 3.23). Dla zdecydowanej większości migrantów (70.8%) sytuacja w tej kwestii nie uległa znaczącej zmianie i pracowali oni mniej więcej tyle ile przed pandemią Covid-19. Prawie 23% migrantów odczuła jednak negatywne skutki pandemii i ich liczba godzin pracy spadła. Pewna grupa (ponad 4%) osób zadeklarowała, że w trakcie pandemii zaczęła pracować w większym wymiarze czasowym niż wcześniej. Ogólnie rzecz biorąc widać, że mimo tego, że dla większości osób pracujących w momencie badania sytuacja związana z Covid-19 nie wpłynęła na obniżenie liczby godzin pracy, o tyle istnieje znacząca grupa osób (22.9%), dla której skutki pandemii pod tym kątem były odczuwalne. Może się to wiązać ze spadkiem średniej deklarowanej liczby godzin pracy w tygodniu, która zmniejszyła się zarówno przypadku migrantów nowoprzybyłych jak i doświadczonych.

Tabela 3.23. Pracujący migranci we Wrocławiu według deklaracji co do zmiany tygodniowej liczby godzin pracy w związku z Covid-19 i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Liczba godzin wzrosła	4.3	3.7	6.6
Liczba godzin spadła	22.9	25.2	14.2

Liczba godzin się nie zmieniła	70.8	68.6	78.8
Inna sytuacja	1.8	2.2	0.5
Trudno powiedzieć	0.2	0.2	0.0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>465</i>	<i>366</i>	<i>99</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020.

Struktura sektorowa zatrudnienia

Ciekawych danych dostarczają dane dotyczące zróżnicowania sektorowego podejmowanej przez migrantów pracy (Tabela 3.24). W szczególności warto zwrócić uwagę na wyniki badania z 2020 roku w zestawieniu z badaniem poprzednim. Po pierwsze, zaznaczyć należy zwiększenie się roli produkcji (z 31.8% do 42.8% w roku 2020), która była jednocześnie najczęściej wskazywanym przez migrantów sektorem w roku 2020. Z danych GUS wynika, że sektor ten nie został aż tak bardzo dotknięty przez pandemię (GUS 2020a). Jednocześnie jest to również sektor, w którym na stanowiskach niższego stopnia zwykle niewymagana jest dobra znajomość języka polskiego, co przyciąga do niego migrantów i często znajdują oni zatrudnienie właśnie w tego typu pracach. Kolejno, migranci znajdowali zatrudnienie w handlu hurtowym i detalicznym (13.4% w stosunku do 16.2% w 2018 roku). Trzecim pod kątem częstości wskazań sektorem była gastronomia (11.1% w stosunku do 16.1% w 2018 roku). Warto wspomnieć, że wynik ten jest ciekawy, zwłaszcza, że gastronomia jest sektorem, którego działalność została przez pandemię ograniczona w bardzo dużym stopniu (Grochowicz 2020). Po pierwsze jednak, duża część badania w 2020 roku została zrealizowana przed rozpoczęciem drugiego lockdownu (dla gastronomii zaczął się on 26 października 2020 roku), kiedy to restauracje, bary i kawiarnie mogły – pod warunkiem zachowania reżimu sanitarnego – działać bez większych zakłóceń. Po drugie samo badanie było realizowane w sezonie gastronomicznym (65.6% wywiadów zostało zrealizowanych w okresie lipiec-wrzesień). Tym tłumaczyć można nadal dość widoczny odsetek migrantów zatrudnionych w tego typu miejscach w momencie badania, w porównaniu do badania z 2018 roku, które odbywało się w okresie październik-styczeń. Zauważalnymi grupami były także osoby zatrudnione w usługach remontowo-wykończeniowych (10.4% w stosunku do 11.3% w 2018 roku), hotelarstwie i turystyce (8.5% w stosunku do 3.8% w 2018 roku) i innych usługach (8.1% w stosunku do 8.2% w 2018 roku).

Należy zwrócić jeszcze uwagę na różnice pomiędzy migrantami z dłuższym stażem migracyjnym a tymi nowoprzybyłymi. Migranci z dłuższym stażem migracyjnym w 2020 roku częściej niż w 2018 znajdowali zatrudnienie w sektorach takich jak: produkcja (różnica na poziomie 15.7 p.p.), hotelarstwo i turystyka (różnica na poziomie 5.2 p.p.), służba zdrowia (różnica na poziomie 4.6 p.p.) oraz inne usługi (różnica na poziomie 4.2 p.p.). Nowoprzybyli migranci w 2020 roku pracowali z kolei częściej w sektorach takich jak: handel hurtowy i detaliczny (różnica na poziomie 12.1 p.p.) czy też produkcja (różnica na poziomie 7.2 p.p.). Warto zanotować ponad 4-krotny spadek odsetka migrantów nowoprzybyłych zatrudnionych w gastronomii. Jest to o tyle interesujące, że gastronomia (podobnie jak i wyżej wspomniane hotelarstwo) stanowi branżę sezonową, tj. taką, w której zapotrzebowanie na pracowników w miesiącach wakacyjnych jest wyższe niż w pozostałych okresach roku. Powyższy wynik wskazuje jednak na to, że część stanowisk w gastronomii – zapewne tych najmniej stabilnych (takich jak np. pomoc kuchenna) – w trakcie pandemii zniknęła z rynku pracy.

Tabela 3.24. Migranci we Wrocławiu według sektora zatrudnienia (obecna praca) i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

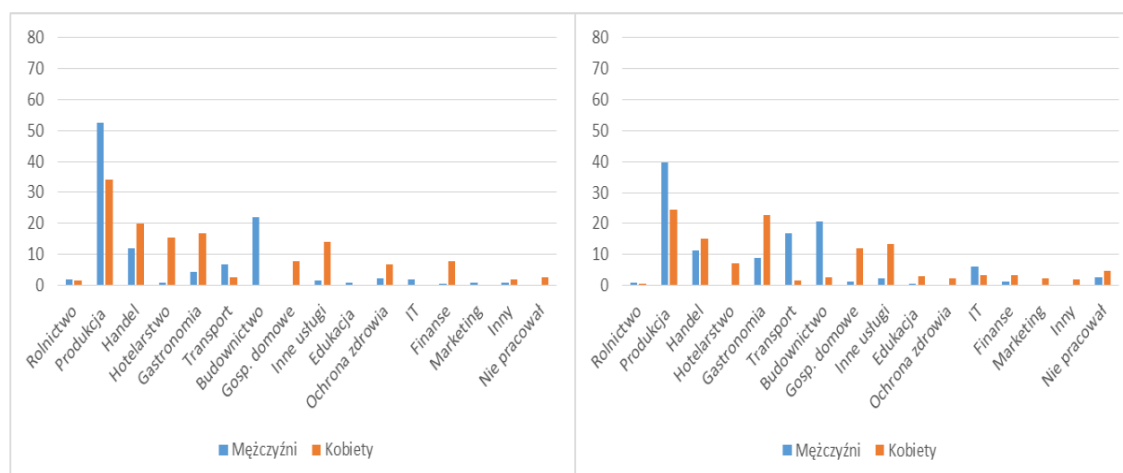
Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Rolnictwo, sadownictwo i ogrodnictwo	1.8	1.2	3.6	0.7	0.8	0.6
Produkcja (przemysł i rzemiosło)	42.8	42.5	43.5	31.8	26.8	36.3
Handel hurtowy i detaliczny	16.2	14.6	21.3	13.4	18.2	9.2
Hotelarstwo i turystyka	8.5	9.4	5.8	3.8	4.2	3.4
Gastronomia	11.1	13.4	3.9	16.1	15.3	16.8
Transport	4.7	6.3	0.0	9.0	14.2	4.3
Usługi remontowo-wykończeniowe i budownictwo	10.4	10.3	10.7	11.3	8.9	13.3
Usługi dla gospodarstw domowych	4.4	3.6	6.7	7.0	5.7	8.1
Inne usługi	8.1	8.1	8.3	8.2	3.9	12.0
Edukacja i tłumaczenia	0.5	0.6	0.0	1.9	2.1	1.7
Służba zdrowia i opieka społeczna	4.8	5.8	1.6	1.3	1.2	1.3
IT, technologia i komunikacja	1.1	1.4	0.4	4.6	9.2	0.6
Finanse, bankowość i księgowość	4.6	5.4	1.9	2.3	4.6	0.2
Konsulting i marketing	0.4	0.6	0.0	1.3	2.7	0.0
Inny	1.4	1.9	0.0	1.1	0.8	1.3
Nie pracował(a) w żadnym sektorze podczas obecnego pobytu	1.5	0.4	5.1	3.8	4.5	3.2
Ogółem (N)	510	383	127	499	235	264

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Rysunek 3.2 przedstawia z kolei zróżnicowanie struktury sektorowej w podziale na płeć w roku 2020 i 2018. O ile wykres dla roku 2018 pokazuje dość równomierne rozproszenie migrantów wśród różnych sektorów, o tyle wykres dla roku 2020 wskazuje na większe skupienie mężczyzn, przede wszystkim w dwóch sektorach – produkcji i budownictwie. Zmalało natomiast zatrudnienie mężczyzn w transporcie czy też gastronomii. W przypadku kobiet, sektory, w których podejmowały one zatrudnienie były nadal dość zróżnicowane w roku 2020. Można zaobserwować w tym zakresie jednak pewne zmiany pomiędzy latami 2028 i 2020. Większy odsetek kobiet znalazł w 2020 roku zatrudnienie w produkcji, handlu, hotelarstwie, ochronie zdrowia i finansach. Zmniejszył się natomiast wśród kobiet udział sektorów takich jak gastronomia czy też usługi dla gospodarstw domowych.

Rysunek 3.2. Struktura zatrudnienia według płci, Wrocław 2020 – lewy panel i Wrocław 2018 – prawy panel (dane w %)



Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Pozycja zawodowa

Kolejna tabela (Tabela 3.25) przedstawia rozkład pozycji zawodowych. Należy pamiętać o tym, że jest to – podobnie jak niektóre inne zmienne – zmienna deklaracyjna tzn. migrant subiektywnie oceniał to, jaką pozycję zajmuje na lokalnym rynku pracy. Wykonywanie prac prostych zadeklarowało najwięcej, bo aż 41.2% migrantów w 2020 roku (w 2018 roku było to 35.2%). Niewiele mniejsza grupa migrantów (34.6%) odpowiedziała, że pracuje w charakterze „robotnika lub rzemieślnika wykwalifikowanego”. Warto zwrócić również uwagę na dość duży udział osób deklarujących zatrudnienie w charakterze pracowników usług lub sprzedawców (12.4% w stosunku do 14.4% w 2018 roku). Na przestrzeni dwóch lat doszło jednak do spadku odsetka osób zatrudnionych w charakterze pracowników biurowych, techników lub innego rodzaju średniego personelu (4.9% w stosunku do 6.4% w 2018 roku), a także specjalistów (4.7% w stosunku do 7.1% w 2018 roku) i menadżerów wysokiego szczebla (0.1% w stosunku do 0.8% w 2018 roku). W poprzednim raporcie (Górny *et al.* 2019a) wskazywano, że we Wrocławiu udział osób deklarujących wykonywanie prac związanych ze świadczeniem usług, biurowych, specjalistycznych czy też menadżerskich jest relatywnie wysoki (ogółem 28.9%). W najnowszym badaniu odsetek ten zmalał do 23.5%. Wydaje się, że można to wiązać z zanotowanym w badaniu z 2020 roku mniejszym udziałem osób z wyższym wykształceniem (50.0% w stosunku do 57.5% w 2018 roku).

Warto zwrócić jeszcze uwagę na różnice pomiędzy migrantami doświadczonymi a tymi z krótszym doświadczeniem migracyjnym. Wśród migrantów nowoprzybyłych wzrósł udział osób wykonujących prace proste (o 9.1 p.p.). Z kolei spadło w ich przypadku zatrudnienie w innych grupach prac – np. usługach (o 6.5 p.p.) czy pracach specjalistycznych (o 2.4 p.p.). Jeśli chodzi o migrantów doświadczonych, wzrósł wśród nich odsetek osób wykonujących prace proste (o 10.0 p.p.) oraz te w charakterze robotnika czy rzemieślnika wykwalifikowanego (o 5.4 p.p.). Zmniejszyły się natomiast udziały osób doświadczonych w innych grupach (wyjątkiem byli tu menadżerowie niskiego/średniego szczebla, gdzie odsetek wzrósł z 0.2% do 1.8% w 2020 roku). Dane te wskazują, że doszło do pogorszenia

się sytuacji migrantów na polskim rynku pracy. Większe zmiany w tym zakresie widoczne są – co nieco zaskakujące – w przypadku migrantów z dłuższym doświadczeniem migracyjnym. Wydaje się więc, że pandemia wpłynęła znacząco nie tylko na sytuację migrantów nowoprzybyłych (co piąty z nich szuka obecnie pracy), ale także migrantów z dłuższym już stażem migracyjnym.

Tabela 3.25. Pracujący migranci we Wrocławiu według aktualnej pozycji zawodowej / charakteru aktualnej pracy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Prace proste	41.2	38.8	50.0	35.2	28.8	40.9
Robotnik/rzemieślnik wykwalifikowany	34.6	32.8	41.2	34.2	27.4	40.4
Pracownik usług lub sprzedawca	12.4	14.1	6.0	14.4	16.5	12.5
Pracownik biurowy, technik lub inny średni personel	4.9	6.1	0.5	6.4	10.4	2.9
Specjalista (np. prawnik, lekarz)	4.7	5.3	2.4	7.1	13.0	1.7
Menedżer niskiego/średniego szczebla	1.4	1.8	0.0	0.2	0.2	0.2
Menedżer wysokiego szczebla	0.1	0.1	0.0	0.8	1.3	0.4
Inny	0.8	1.0	0.0	1.7	2.4	1.0
Ogółem (N)	467	368	99	459	218	242

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Ostatnią kwestią poruszaną w tym podrozdziale będzie zgodność aktualnej pracy z posiadanymi przez migrantów kwalifikacjami zawodowymi, oceniana przez migrantów w sposób subiektywny (Tabela 3.26). Największy odsetek migrantów (37.0%) stwierdził, że praca, którą wykonuje jest zdecydowanie poniżej ich kwalifikacji. Jedna piąta (21.6%) zadeklarowała, że pracuje raczej poniżej swoich kwalifikacji. Możemy więc stwierdzić, że 58.6% migrantów we Wrocławiu pracowało poniżej swoich kwalifikacji/umiejętności w roku 2020. Odsetek ten nieznacznie wzrósł w stosunku do roku 2018 (tam twierdziło tak 55.3% osób). Dla porównania, w Warszawie (2019) tak samo odpowiedziało 59.9% migrantów, a w Bydgoszczy 48.3%. Jeśli chodzi o osoby pracujące zgodnie ze swoimi kwalifikacjami, wzrósł na przestrzeni lat 2018-2020 odsetek osób pracujących raczej zgodnie ze swoimi kwalifikacjami (z 17.2% do 22.3%), ale spadł znacząco udział migrantów wykonujących pracę zdecydowanie zgodną z ich zawodowym przygotowaniem (z 27.1% do 18.4%). Generalnie, można więc stwierdzić, że sytuacja migrantów na wrocławskim rynku pracy uległa w ostatnim czasie pogorszeniu. Jak wskazywano kilkakrotnie powyżej, na pewno można to połączyć ze skutkami pandemii, która znacząco wpłynęła na zmniejszenie potencjalnych miejsc pracy, nie tylko stanowisk związanych z wykonywaniem pracy fizycznej, ale także umysłowej np. w sektorze turystycznym (GUS 2020b).

Warto zwrócić na koniec uwagę na różnice pomiędzy migrantami z krótszym i dłuższym doświadczeniem migracyjnym. W przypadku migrantów z krótszym stażem migracyjnym wzrósł odsetek osób pracujących poniżej swoich kwalifikacji (z 51.1% do 56.3%). Co ciekawe, wzrósł także znacząco udział migrantów pracujących raczej zgodnie ze swoimi kwalifikacjami (z 18.7% do 36.9%). Spadł z kolei widocznie udział osób najbardziej przekonanych co do zgodności pracy ze swoim przygotowaniem zawodowym (z 29.8% do 6.9%). Wśród migrantów z dłuższym doświadczeniem migracyjnym praktycznie nie zmienił się natomiast udział osób pracujących poniżej swoich kwalifikacji (w 2020 roku było to 59.2%, w 2018 60.3%). Warto jednak zwrócić uwagę na wzrost udziału w tej grupie osób, które zadeklarowały pracę zdecydowanie poniżej swoich umiejętności (o 7.8 p.p.). Wygląda więc na to, że pandemia wpłynęła niekorzystnie, jeśli chodzi o potencjał zawodowy migrantów, zarówno w jednej jak i drugiej analizowanej przez nas grupie.

Tabela 3.26. Pracujący migranci we Wrocławiu według deklaracji o zgodności aktualnej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Zdecydowanie poniżej swoich kwalifikacji	37.0	39.2	28.9	34.6	31.4	37.5
Raczej poniżej swoich kwalifikacji	21.6	20.0	27.4	20.9	28.9	13.6
Raczej zgodna ze swoimi kwalifikacjami	22.3	18.4	36.9	17.2	15.5	18.7
Zdecydowanie zgodna ze swoimi kwalifikacjami	18.4	21.6	6.9	27.1	24.1	29.8
Trudno powiedzieć	0.6	0.8	0.0	0.2	0.1	0.3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>466</i>	<i>367</i>	<i>99</i>	<i>457</i>	<i>217</i>	<i>241</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Można pokusić się o stwierdzenie, że obraz zmian, jakie zaszły w sytuacji zawodowej migrantów ukraińskich w czasie pandemii jest dosyć złożony i jego lepsze zrozumienie wymaga bardziej pogłębionych analiz uwzględniających szeroką gamę czynników. Po pierwsze, warto podkreślić, że jak dwa lata wcześniej, zdecydowana większość migrantów ukraińskich podejmowała pracę zarobkową w roku 2020. Jednak wśród migrantów nowoprzybyłych zauważalnie zwiększył się odsetek osób bez pracy i jej poszukujących. Wzrósł przy tym dość znacznie odsetek osób wykonujących pracę najemną, czemu towarzyszyło zmniejszenie się znaczenia prac dorywczych w aktywności zawodowej migrantów ukraińskich. Idzie to w parze ze wzrostem odsetka obywateli Ukrainy zatrudnionych na podstawie zezwolenia na pracę, czyli dokumentu związanego z bardziej stabilnym zatrudnieniem. Otwartą kwestią pozostaje, na ile oznacza to, że sytuacja migrantów na rynku pracy się ustabilizowała, a na ile to, że w czasie pandemii pozostali w Polsce osoby o bardziej ustabilizowanej pozycji na rynku pracy. Bez wątpienia, nie oznacza to poprawy sytuacji migrantów ukraińskich na wrocławskim rynku pracy, o czym świadczą charakterystyki podejmowanych przez nich prac: wzrost znaczenia prac prostych kosztem prac biurowych i wyższych pozycji zawodowych oraz wzrost (choć nie bardzo znaczny) cudzoziemców deklarujących wykonywanie pracy poniżej swoich kwalifikacji. Zmieniła się też struktura sektorowa zatrudnienia. Na znaczeniu zyskał sektor przemysłowy, który oferuje wprawdzie na ogół względnie stabilne zatrudnienie, ale raczej rutynowe i mało atrakcyjne zajęcia. Nieznacznie zmniejszył się też wymiar pracy migrantów, co wynika zapewne z sytuacji pandemicznej: ponad jedna piąta migrantów zadeklarowała, że wymiar czasu ich pracy zmniejszył się na skutek pandemii.

3.5 Transfery środków finansowych z Polski (*remittances*)

W poniższym rozdziale omówimy sytuację ekonomiczną migrantów ukraińskich we Wrocławiu, skupiając się na wysokości dochodów, oszczędności i transferów poza granice Polski. Omówione zostaną trendy na przestrzeni dwóch lat oraz wpływ pandemii COVID-19 na te wartości oraz zmiany w sposobach i częstotliwości przesyłania pieniędzy.

Dochody

Na początku omówione zostaną dochody¹⁰ uzyskiwane przez migrantów ukraińskich we Wrocławiu. Opisywane wartości odnoszą się do deklarowanych przez respondentów kwot netto bez uwzględnienia narzutów z tytułu podatków i ubezpieczeń, na które wpływ ma rodzaj podpisanej umowy. Zgodnie z Tabelą 3.27 w roku 2020, przeciętne wynagrodzenie migrantów w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie wyniosło 3358.75zł netto. Dla porównania, przeciętne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw we Wrocławiu w pierwszych trzech kwartałach 2020 roku wynosiło 5796.42zł brutto¹¹ (około 3527.00zł netto). Oznacza to, że średnie wynagrodzenie migranta we Wrocławiu było zbliżone do przeciętnych zarobków w regionie mimo spadku pozycji zawodowej w obu analizowanych grupach migrantów (Tabela 3.25). Nadal więcej zarabiali migranci doświadczeni – średnio 3403.49zł (mediana 3150.00zł), a migranci nowoprzybyli 3194.11zł (mediana 2850.00zł).

Porównując dane z 2018 roku średnie zarobki migrantów wzrosły o 380.18zł - z 2978.57 do 3358.75zł, pomimo zmniejszenia czasu wykonywanej pracy (Rysunek 3.1). Tym samym między 2020 a 2018 rokiem we Wrocławiu odnotowano wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia migrantów o 13%. Większy wzrost średniej zarobków zanotowano wśród migrantów nowoprzybyłych, bo o 448.76zł, niż u doświadczonych (o 165.28zł). W 2020 zmienność przeciętnych zarobków na poziomie ogólnym zmniejszyła się w porównaniu z rokiem 2018. Współczynnik zmienności zarobków spadł do 36.4% względem bardzo wysokiej wartości 56.5% w roku 2018. O ile w 2018 roku bardziej zróżnicowaną pod względem dochodów grupą byli migranci doświadczeni ($V=68.3\%$ vs. 34.2% u nowoprzybyłych), to w 2020 zarobki migrantów doświadczonych się ujednoliciły ($V=34.5\%$), a wzrosło zróżnicowanie zarobków migrantów z krótszą historią migracji ($V=43.0\%$). Biorąc pod uwagę większy wzrost średnich zarobków oraz zwiększenie ich zróżnicowania w grupie migrantów nowoprzybyłych w okresie 2018-2020 można sądzić, że obecnie część

¹⁰ Odpowiedzi o wysokość otrzymywanych dochodów zbierane były w trojaki sposób, tak by maksymalizować skalę uzyskanych informacji. W pierwszym kroku pytano o dokładną kwotę, a dopiero gdy zdobycie takiej informacji nie było możliwe, proszono respondenta, by próbował określić przedział wartości. Ostatnią opcją było podanie stawki godzinowej za pracę. Prezentowane dane stanowią kalkulację uwzględniającą te trzy źródła informacji (przy czym dla danych przedziałowych użyto wartość równą środkowi przedziału, a stawkę godzinową pomnożono przez liczbę godzin przepracowanych przez respondenta w ciągu miesiąca, w przypadku gdy podano i przedział i stawkę godzinową, do wyliczenia średniej zastosowano wyliczenie dochodów ze stawki godzinowej).

¹¹ Urząd Statystyczny we Wrocławiu <https://wroclaw.stat.gov.pl/infografiki/infografiki/infografika-o-miescie-wroclawiu-iii-kwartal-2020-r-30,11.html> data dostępu: 26.02.2021

migrantów może liczyć na wyższe zarobki już na początku migracji, podczas gdy w roku 2018 w znacznej mierze podejmowała się gorzej płatnych zajęć.

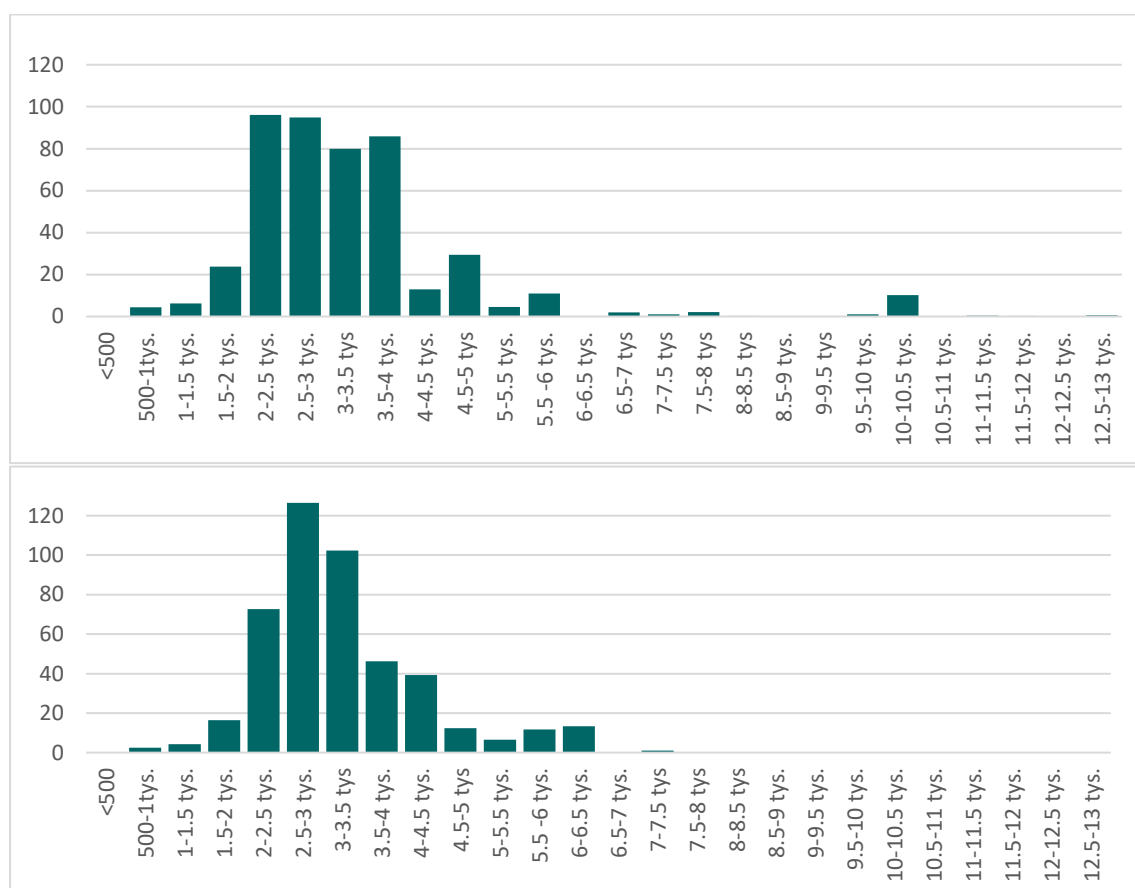
Tabela 3.27. Migranci we Wrocławiu według miesięcznych zarobków netto – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średnia	3358.75	3403.49	3194.11	2978.57	3238.21	2745.35
Odchylenie standardowe	1221.86	1175.47	1373.25	1684.16	2213.05	939.24
Mediana	3150.00	3200.00	2850.00	2600.00	2804.77	2500.00
Ogółem (N)	457	359	98	458	217	241

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Rozkład zarobków migrantów we Wrocławiu pokazuje Rysunek 3.3. Jest on asymetryczny z nielicznymi obserwacjami wyższych wartości. Prawie 35% migrantów zarabiało ponad 3500zł netto. Jest to zatem kolejne badanie RDS, w którym zaobserwowano grupę migrantów osiągających względnie wysokie zarobki, nie odbiegające znacząco od zarobków obywateli polskich (Górny *et al.* 2017, Górny *et al.* 2019a, Górny *et al.* 2020a). Część główna rozkładu charakteryzuje się wyraźną koncentracją wokół przedziału wartości 2000-4000zł, w którym nie widać jednego głównego maksimum. W przeciwieństwie do 2018 roku nie można jednak mówić o bardzo silnym skupieniu wokół wartości średniej (Górny *et al.* 2019a). Rysunek 3.3 obrazuje także mniejsze zróżnicowanie zarobków migrantów w 2020 roku w porównaniu z rokiem 2018.

Rysunek 3.3. Rozkład miesięcznych zarobków netto imigrantów ogółem (liczba obserwacji) w roku 2020 (górny panel) i 2018 (dolny panel)



Patrząc na wyniki dotyczące wynagrodzeń migrantów (Tabela 3.27) rodzi się pytanie, czy na niższe, w porównaniu do migrantów doświadczonych, dochody migrantów nowoprzybyłych mogły mieć wpływ problemy z odnalezieniem się w obcym mieście w szybko zmieniającej się sytuacji pandemicznej? Większość respondentów (64.2%) nie zauważyła wpływu COVID-19 na swoje miesięczne zarobki (Tabela 3.28). Udziały takich osób były podobne w obu grupach - 64.7% u doświadczonych i 62.6% u nowych migrantów. Spadek zarobków zadeklarowała jednak blisko jedna trzecia respondentów mimo znacznych udziałów badanych zatrudnionych w sektorach względnie mało wrażliwych na wpływ pandemii jak produkcja i handel (Tabela 3.24). Obniżenie dochodów nieco częściej dotyczyło migrantów nowoprzybyłych (32.3%) niż doświadczonych (27.1%). Aczkolwiek nawet wśród osób, które niedawno przybyły do Polski, znalazły się takie, których zarobki wzrosły w czasie pandemii (5.1%). Ich odsetek był o 2.6 p.p. mniejszy niż wśród migrantów doświadczonych, wśród których poprawę zarobków zadeklarowało 7.7% badanych.

Tabela 3.28. Ocena wpływu pandemii COVID-19 na wysokość wynagrodzeń migrantów ukraińskich we Wrocławiu w 2020 roku

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
tak, wzrosły	7.1	7.7	5.1
tak, spadły	28.2	27.1	32.3
nie, nie zmieniły się	64.2	64.7	62.6

inna sytuacja	0.4	0.5	0.0
Ogółem (N)	464	365	99

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020

Oszczędności

Tabela 3.29 pokazuje skłonność migrantów do oszczędzania. Wynika z niej, że większość migrantów była w stanie gromadzić oszczędności w trakcie obecnego pobytu (60.0%). Udział osób oszczędzających był taki sam jak dwa lata wcześniej. Jednak o ile w 2018 roku nie zanotowano różnic między wydzielonymi grupami i w każdej około 61% migrantów dekladowało posiadanie oszczędności, to w bieżącym badaniu częściej taką deklarację składali migranci doświadczeni (62.3%) niż nowoprzybyli (53.2%). Tym samym pomiędzy latami 2018 i 2020 wśród badanych z dłuższą historią migracyjną skłonność do oszczędzania prawie się nie zmieniła (wzrost o tylko 1.3 p.p.), a osób z krótszą historią obniżyła się (spadek o 7.8 p.p.).

Tabela 3.29. Migranci we Wrocławiu według gromadzenia oszczędności w trakcie pobytu w Polsce i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak	60.0	62.3	53.2	61.0	61.0	61.0
Nie	40.0	37.7	46.8	39.0	39.0	39.0
Ogółem (N)	508	382	126	500	264	236

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Jeżeli chodzi o wysokość zgromadzonych przez migrantów oszczędności w 2020 roku (Tabela 3.30) to wnioski płynące z uzyskanych danych należy traktować z pewną ostrożnością ze względu na niskie liczebności próby, zwłaszcza w odniesieniu do migrantów z krótszą historią migracyjną (N=52). Średnia wysokość oszczędności wyniosła aż 18 448.32zł. Należy jednak zaznaczyć, że 60.0% ogółu respondentów posiadała w momencie badania oszczędności o wartości mniejszej lub równej medianie (6000.00zł). Widać też dużą dysproporcję między oszczędnościami migrantów doświadczonych, którzy przeciętnie zgromadzili 22 077.82 zł, oraz nowoprzybyłych ze średnią wartością zebranych oszczędności tylko 5257.21zł. Różnice te uwidaczniają się w znacznej mierze za sprawą przypadków pojedynczych respondentów z grupy migrantów doświadczonych posiadających szczególnie wysokie oszczędności – 4.3% spośród nich posiadało oszczędności powyżej 80 tys. złotych.

Porównując rezultaty ostatniego badania z wynikami z 2018 roku widać, że średnia wartość oszczędności migrantów doświadczonych wzrosła z 16 973.76zł do 22 077.82 zł, a migrantów nowoprzybyłych spadła z 6398.91zł do 5257.21zł. Natomiast mediana oszczędności nie zmieniła się dla osób z dłuższą historią migracyjną pozostając na poziomie 6000.00zł, a dla osób z krótszą historią migracji zmalała dwukrotnie (spadek z 4000.00zł do 2000.00zł). Wynikać to może ze stosunkowo krótkiego czasu pobytu w Polsce tej drugiej grupy (maksymalnie 1,5 roku – Tabela 3.7), bądź wpływu pandemii, podczas której migrantom z krótszym doświadczeniem trudniej zgromadzić oszczędności.

Tabela 3.30. Migranci we Wrocławiu według wielkości zgromadzonych oszczędności – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów (dane w złotych)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średnia	18448.32	22077.82	5257.21	11313.00	16973.76	6398.91
Odchylenie standardowe	47369.98	52757.69	8423.27	26064.05	36781.45	6864.79
Mediana	6000.00	6000.00	2000.00	5000.00	6000.00	4000.00
Ogółem (N)	297	233	64	302	140	162

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Siedmiu na dziesięciu badanych (69.8%) wskazało, że zgromadzone oszczędności planuje wykorzystać w Polsce (Tabela 3.31). Tylko jedna piąta (20.5%) zamierzała wydać zaoszczędzone pieniądze na Ukrainie. Odsetek osób planujących wydatki w kraju trzecim (6.8%) był natomiast podobny do odsetka osób, które jeszcze nie wiedziały, gdzie wykorzystają zgromadzone środki (6.3%). Porównując grupy migrantów, nie widać między nimi dużych różnic, jeśli chodzi o udział osób planujących wydatki w Polsce (69.3% doświadczonych i 71.6% nowych). Wydatki na Ukrainie nieco częściej planowali migranci doświadczeni (21.6%) niż nowi (16.6%), podobnie jak w przypadku wydatków w kraju trzecim: odpowiednio (8.4% doświadczonych i tylko 1.1% nowoprzybyłych). Z kolei migranci nowoprzybyli cechowali się znacząco większą niepewnością co do miejsca planowanych wydatków. Aż 14.5% nie wiedziało, gdzie wykorzysta pieniądze, podczas gdy w odniesieniu do migrantów doświadczonych było to 4.9%. Wynik ten można wiązać z niepewnością co do rozwoju pandemii i związanych z nią ograniczeń dla mobilności międzynarodowej, która bez wątpienia w większym stopniu dotyka migrantów o mniej ugruntowanej sytuacji na polskim rynku pracy oraz słabiej społecznie osadzonych w Polsce, czyli migrantów nowoprzybyłych.

Porównując wyniki dla lat 2020 i 2018, widać, że na poziomie ogólnym skłonność migrantów do planowania wydatków w Polsce znaczenie wzrosła (z 58.8% do 69.8%), a w odniesieniu do Ukrainy spadła (z 36.6% do 20.5%). Wśród migrantów doświadczonych nie zaobserwowano w tej kwestii znaczących różnic na przestrzeni dwóch lat. Natomiast w przypadku nowych migrantów w 2020 roku częściej planowali oni wydatki w Polsce (wzrost o 21.8 p.p.), a znacznie rzadziej na Ukrainie (spadek o 33.5 p.p.), upodabniając się pod względem preferencji odnośnie do miejsca wydatkowania oszczędności do migrantów doświadczonych. Częstsze deklaracje o chęci wykorzystania oszczędności w Polsce mogą świadczyć o gromadzeniu zasobów na okres pogorszenia zarobków z powodu COVID. Obie kategorie migrantów rzadziej niż w 2018 roku zamierzały wydawać swoje oszczędności w krajach trzecich, co zapewne wiąże się z niepewnością, co do długości trwania pandemii i związanymi z nią trudnościami w podróżach między państwami w najbliższej przyszłości. W 2020 roku nowi migranci mieli też mniej sprecyzowane plany, co do oszczędności niż dwa lata wcześniej (wzrost udziału niezdecydowanych o 14.3 p.p.), kiedy to grupa takich osób obejmowała tylko 0.2% grupy nowoprzybyłej.

Tabela 3.31. Migranci we Wrocławiu według planowanego miejsca wykorzystania oszczędności i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Polska	69.8	69.3	71.6	58.8	69.2	49.8
Kraj pochodzenia	20.5	21.6	16.6	36.6	20.9	50.1
Inny kraj	6.8	8.4	1.1	9.4	12.3	7.0
Nie wiem	6.3	4.0	14.5	3.9	6.1	2.0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>313</i>	<i>244</i>	<i>70</i>	<i>287</i>	<i>133</i>	<i>154</i>

Uwagi. Możliwa była więcej niż jedna odpowiedź, stąd odsetki nie sumują się do 100.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Transfery

Istotną częścią badania były zagadnienia związane z transferami środków pieniężnych poza granice Polski. Poniżej omówimy ich wysokość, częstotliwość oraz przeznaczenie. Deklaracje migrantów co do przekazywania pieniędzy za granicę w ciągu roku przed badaniem pokazuje Tabela 3.32. W 2020 roku około połowa migrantów dokonała takiego przekazu, stanowiąc 47.7% badanych. Nieco częściej przekazywali pieniądze migranci doświadczeni (49.2%) niż nowoprzybyli (43.3%). Dla porównania, w 2018 roku na poziomie ogólnym ponad połowa badanych (54.7%) przekazywała pieniądze (o 7.0 p.p. więcej niż w 2020 r.). Przy czym spadek udziału osób wysyłających pieniądze zanotowano przede wszystkim wśród migrantów nowoprzybyłych – z 61.2% do 43.3%. Co ciekawe, w 2018 roku to nowi migranci częściej dokonywali przekazów (61.2%) niż doświadczeni (47.2%), podczas gdy w roku 2020 miała miejsce sytuacja odwrotna (43.3% nowoprzybyłych i 49.2% doświadczonych).

Tabela 3.32. Migranci we Wrocławiu według deklaracji przekazywania zarobionych pieniędzy za granicę w ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak	47.7	49.2	43.3	54.7	47.2	61.2
Nie	52.3	50.8	56.7	45.3	52.8	38.8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>509</i>	<i>382</i>	<i>127</i>	<i>494</i>	<i>231</i>	<i>263</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Podobnie jak w przypadku analizy oszczędności, dalsze bardziej szczegółowe wnioski dotyczące przekazów migrantów z krótszą historią migracji należy traktować z pewną dozą ostrożności ze względu na małą liczebność tej grupy (około 50 osób). Jeżeli chodzi o plany migrantów odnośnie do przekazywania pieniędzy w kolejnych 12 miesiącach (Tabela 3.33), to miało je znacznie mniej niż połowa respondentów (37.2%). Nieznacznie częściej dalsze przekazy planowali migranci doświadczeni (38.3%) niż nowoprzybyli (33.9%). W porównaniu do deklaracji o transferach wykonanych w minionych 12 miesiącach udziały te

są zatem niższe, odpowiednio o około 10 p.p. Podobna sytuacja miała miejsce w 2018 roku. Jednak wtedy znacznie chętniej kolejne przekazy pieniędzy za granicę Polski planowali migranci nowoprzybyli – 57.6%, podczas gdy wśród doświadczonych tylko 34.8%. Względna niechęć migrantów do planowania transferów w roku 2020 jest zgodna z wcześniejszym wnioskiem dotyczącym oszczędności. Prawdopodobnie migranci częściej niż w poprzednich latach gromadzili rezerwy finansowe na czas pogorszenia się warunków ekonomicznych w Polsce w związku z COVID-19.

Tabela 3.33. Migranci we Wrocławiu według planów transferu zarobionych pieniędzy za granicę w ciągu najbliższych 12 miesięcy i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Tak	37.2	38.3	33.9	46.9	34.8	57.6
Nie	60.9	59.4	65.4	51.9	64.4	40.9
Nie wiem	2.0	2.4	0.8	1.2	0.9	1.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>506</i>	<i>379</i>	<i>127</i>	<i>497</i>	<i>233</i>	<i>264</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Na pytanie o najczęściej wybierany kanał przesyłu pieniędzy za granicę Polski większość migrantów (60.9%) wskazała w 2020 roku przelew lokalny przez internet realizowany przez serwisy typu TransferGo, TransferWise, PaySend, PayUkraine, Perekaz24 itp. (Tabela 3.34). Kolejne wskazywane sposoby przysyłania pieniędzy miały pięciokrotnie niższe udziały. Były to usługi specjalistycznych firm typu Western Union, Moneygram (12.8%) i bezpośrednie przelewy z rachunku bankowego w Polsce na rachunek bankowy za granicą (12.3%). Na kolejnych miejscach znalazło się przewożenie pieniędzy przez granicę osobiście (5.8%) lub przez znajomych i krewnych (również 5.8%). Marginalną pozycję miało przekazywanie pieniędzy przez nieformalnych pośredników (1.2%). Ani razu nie wskazano przekazu pocztowego.

Z transferów lokalnych częściej korzystały osoby z dłuższą historią migracji (65.3%) niż te z krótszą (45.3%). Drugim co do popularności sposobem były wśród doświadczonych migrantów tradycyjne przekazy przez specjalistyczne firmy typu Western Union (14.2%), z których korzystali zauważalnie częściej niż nowi migranci (7.5%). Natomiast rzadziej sięgali oni po bezpośrednie przelewy bankowe (8.4% doświadczonych i 26.4% nowoprzybyłych). Znaczenie przekazów bezpośrednich przez ludzi (osobiście, przez przyjaciół albo nieformalnych pośredników) było porównywalne w obu grupach w roku 2020 z udziałami łącznie nieprzekraczającymi 10% niezależnie od kategorii migrantów.

Transfery lokalne przez aplikacje nie występowały w kafeterii we wcześniejszym badaniu we Wrocławiu, jednak sporadycznie były wskazywane w ramach opcji „inne”. W 2018 roku kategorię tę wybrało 1.5% ogółu migrantów wrocławskich. We wszystkich przypadkach w szczegółowym opisie tej odpowiedzi respondenci wskazywali przede wszystkim na przekazy przez aplikacje. Tak duży wzrost udziału przelewów lokalnych jako najczęstszego kanału transferu w ostatnim okresie spowodował oczywiście spadki udziału wszystkich innych

sposobów przekazywania pieniędzy. Między 2018 a 2020 rokiem najwięcej „straciły” przekazy osobiste – spadek o 31.1 p.p., jak również przekazy przez specjalistyczne firmy (21.9 p.p.). Odnotowano też pewien spadek popularności przelewów bankowych - o 7.3 p.p. Zaobserwowana między 2018 a 2020 rokiem zmiana najczęstszej formy przekazu na transfery lokalne przez aplikacje jest mocno widoczna. Stały się one zdecydowanie dominującym kanałem transferu. Są one proste w obsłudze i zdecydowanie tańsze niż przelewy bankowe, czy osobiste podróże. Ich pojawienie się na rynku finansowym mogło mieć też wpływ na inne charakterystyki przekazów z Polski.

Tabela 3.34. Migranci we Wrocławiu według najważniejszego kanału transferu i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Osobiście	5.8	5.3	7.5	36.9	33.0	39.5
Przyjaciele / krewni	5.8	5.8	5.7	4.1	4.6	3.7
Transfer z rachunku bankowego	12.3	8.4	26.4	19.6	15.6	22.2
Specjalistyczna firma	12.8	14.2	7.5	34.7	43.1	29.0
Transfer pocztowy	0	0	0	0.7	0.0	1.2
Transfer lokalny	60.9	65.3	45.3	bd	bd	bd
Nieformalni pośrednicy	1.2	1.1	1.9	2.6	3.7	1.9
Inaczej	1.2	0	5.7	1.5	0.0	2.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>243</i>	<i>19</i>	<i>53</i>	<i>271</i>	<i>109</i>	<i>162</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Interesującym zagadnieniem jest, czy spadek popularności przekazów osobistych był powiązany z pandemią COVID-19 i wynikających z niej ograniczeń w przekraczaniu granicy, a wzrost popularności transferów internetowych z przejściem na formy zdalne w różnych dziedzinach życia. Okazuje się, że tylko w przypadku 10.2% badanych pandemia COVID-19 sprawiła, że zrezygnowali oni z przekazów osobistych (Tabela 3.35) i zamienili je na transfery przez bank, pocztę lub specjalistyczną firmę. Pozostali respondenci (89.8%) twierdzili, że już przed pandemią używali tych samych dróg przekazu, co w czasie badania. Pandemia COVID-19 miała nieco większy wpływ na decyzje doświadczonych migrantów, spośród których 11.6% zrezygnowało z transferów osobistych lub przez przyjaciół (wobec 4.5% u nowoprzybyłych). Potencjalnie część nowych migrantów ze względu na krótki czas pobytu, mogła wszystkie swoje przekazy wykonać już w czasie pandemii.

Wydaje się, że przysyłając pieniądze za granicę migranci poszukują najbardziej efektywnego sposobu pod względem kosztów i bezpieczeństwa. W poprzednich latach (Górny *et al.* 2016) najbardziej preferowaną opcją były przekazy osobiste lub przez inne osoby. Wraz ze wzrostem dostępności usług finansowych dla migrantów na polskim rynku nastąpiła profesjonalizacja przekazów. Odkąd migranci zaczęli częściej zakładać rachunki osobiste w

polskich bankach, zaczęli też korzystać z przelewów międzybankowych, których koszty okazały się niższe niż koszty podróży osobistych. Nadal jednak bankowe przelewy międzynarodowe obciążone były wysokimi prowizjami i niekorzystnym dla klienta kursem przewalutowania. W 2018 roku tańszą alternatywą przelewów i przekazów osobistych były tradycyjne przekazy przez firmy typu Western Union. W 2020 roku przewagę zyskały natomiast przekazy lokalne przez internet. Dużą rolę odgrywa jednak zapewne przyzwyczajenie do wybranej formy, dlatego mniej efektywne formy są porzucane powoli. Przykładem tego może być stosunkowo duża popularność przekazów przez specjalistyczne firmy wśród migrantów doświadczonych w 2020 roku, a wcześniej w roku 2018 popularność przekazów osobistych.

Tabela 3.35. Migranci ukraińscy we Wrocławiu według oceny wpływu pandemii COVID-19 na używane sposoby transferów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
używam tych samych sposobów co zwykle i nie było problemów	89.8	88.4	95.5
używam tych samych sposobów co zwykle, ale jest większe ryzyko lub koszty	0.0	0.0	0.0
zmieniał(em) transfery osobiste lub przez przyjaciół na transfery przez bank, pocztę lub specjalistyczną firmę	10.2	11.6	4.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>216</i>	<i>172</i>	<i>44</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020

Kolejną charakterystyką transferów jest ich częstotliwość (Tabela 3.36). W roku 2020 większość respondentów przekazywała pieniądze przynajmniej raz na kwartał (69.4%), w tym największy udział miały przekazy raz w miesiącu 38.8%. Co dziesiąty badany przekazywał pieniądze rzadziej niż raz do roku, najmniejszy był natomiast udział osób, które przekazywały pieniądze częściej niż raz w miesiącu (2.1%). Udział osób najczęściej przekazujących pieniądze za granicę był zdecydowanie wyższy wśród migrantów z krótszym stażem. Ponad połowa (51.9%) robiła to raz w miesiącu lub częściej, podczas gdy wśród migrantów doświadczonych było to tylko 37.8%. Udział osób preferujących rzadkie przekazy (co 7 miesięcy lub rzadziej) był porównywalny w obu grupach (doświadczeni 18.1%, nowoprzybyli 16.7%). Przy czym osoby z dłuższą historią migracji częściej wskazywały na kategorię 7-12 miesięcy (8.0% vs. 3.7% u nowoprzybyłych). Natomiast migranci z krótszą historią migracji nieco częściej wskazywali odpowiedź „rzadziej niż raz w roku” (13.0% vs. 10.1% u doświadczonych migrantów).

W porównaniu z 2018 rokiem, w roku 2020 wzrosła najwyraźniej częstotliwość przekazów. Wzrost zaobserwowano zwłaszcza w grupie przekazującej pieniądze raz w miesiącu (z 25.0% do 38.8%). Udział tej grupy wśród migrantów doświadczonych był o 19.4 p.p. większy niż dwa lata wcześniej a wśród nowoprzybyłych o 16.1 p.p. Zmiana w częstotliwości przekazów miała bez wątpienia związek ze zmianą najpopularniejszych kanałów przesyłu. Niższe koszty

transferów oraz słabsze ich powiązanie z osobistymi podróżami umożliwiło zwiększenie ich częstotliwości.

Tabela 3.36. Migranci we Wrocławiu według częstotliwości przekazów i wybranych kategorii migrantów (dane w %)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Częściej niż raz w miesiącu	2.1	1.1	5.6	5.1	8.2	3.1
Raz w miesiącu	38.8	36.7	46.3	25.0	17.3	30.2
Co 2-3 miesiące	28.5	29.3	25.9	29.4	21.8	34.6
Co 4-6 miesięcy	12.8	14.9	5.6	16.9	20.9	14.2
Co 7-12 miesięcy	7.0	8.0	3.7	18.4	22.7	15.4
Rzadziej niż raz w roku	10.7	10.1	13.0	5.1	9.1	2.5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>242</i>	<i>188</i>	<i>54</i>	<i>272</i>	<i>110</i>	<i>162</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Badanie realizowano między 6 a 8 miesiącem trwania stanu epidemicznego w Polsce. Mimo wprowadzenia go, w większości przypadków pandemia COVID-19 nie zablokowała możliwości przekazywania środków poza granice Polski (Tabela 3.37)– 86.9% badanych swój ostatni przekaz wykonało już po marcu 2020. Jedynie 2.4% migrantów przyznało, że po wybuchu pandemii stracili możliwość realizowania przekazów. Niewielka grupa (10.6%) nie nadała w czasie pandemii żadnego przekazu, bo nie miała takiej potrzeby.

Tabela 3.37. Czy ostatni przekaz miał miejsce przed czy po wybuchu epidemii COVID-19 w Polsce

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
przed wybuchem, później nie było potrzeby	10.6	9.5	14.3
przed wybuchem, później nie było możliwości	2.4	3.2	0.0
po wybuchu epidemii COVID-19	86.9	87.3	85.7
<i>Ogółem (N)</i>	<i>245</i>	<i>189</i>	<i>56</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020

Średnia kwota ostatniego przekazu wykonanego przez migrantów wyniosła 1534.57zł (Tabela 3.38). Większe kwoty przekazali migranci doświadczeni wysyłając średnio 1656.29zł, podczas gdy nowoprzybyli średnio przesłali 1090.05zł. Co ciekawe, patrząc na mediany sytuacja jest odwrotna i wyższą wartość przyjmuje ona w grupie migrantów nowoprzybyłych – 878.32zł, a u doświadczonych tylko 500.00zł. Silniejsze zróżnicowanie wartości jednorazowego przekazu zaobserwowano w grupie doświadczonych migrantów, w której współczynnik zmienności wyniósł aż 223.9%. Pod tym względem grupa migrantów nowoprzybyłych była bardziej jednorodna (V=88%). W porównaniu do wyników z 2018 roku

średnia wysokość ostatniego przekazu spadła we wszystkich kategoriach badanych – ogółem o 1185.68zł; o 450.52zł u doświadczonych i aż o 2044.52zł u nowoprzybyłych.

Tabela 3.38. Migranci we Wrocławiu według kwoty ostatniego przekazu – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średnia	1534.57	1656.29	1090.05	2720.25	2106.81	3134.57
Odchylenie standardowe	3321.66	3708.35	961.60	4397.03	3592.15	4832.84
Mediana	681.88	500.00	878.32	1000.00	867.63	1266.85
Ogółem (N)	238	187	51	269	109	161

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Spadki wartości pojedynczych przekazów wynikały najprawdopodobniej z ich większej częstotliwości (Tabela 3.36). Korzystając z bardziej efektywnych metod przesyłu, migranci mogli sobie pozwolić na zasilanie gospodarstw domowych na Ukrainie niższymi, ale częstszymi kwotami. Innym wyjaśnieniem spadku wysokości kwoty jednorazowego przekazu mógłby też być wpływ pandemii COVID-19 i związanej z nim niepewności ekonomicznej. Jednak według subiektywnej oceny większości respondentów (69.8%) pandemia nie wpłynęła na wysokość ich ostatniego przekazu (Tabela 3.39).

W ogóle osób transferujących 17.7% zadeklarowało spadek wartości ostatniego przekazu na skutek pandemii COVID-19, a 12.6% wzrost. Innymi słowy wśród migrantów, którzy przyznali, że pandemia miała wpływ na wysokość ich ostatniego przekazu, więcej niż połowa - 58.4% zadeklarowało spadek jego kwoty. Z jednej strony, napotykane trudności i większa niepewność ekonomiczna migrantów związana z przebiegiem pandemii COVID-19 w Polsce zmniejszała zapewne wysokość przekazów. Z drugiej strony sytuacja pandemiczna na Ukrainie, mogła zwiększyć chęć pomocy rodzinie w kraju pochodzenia, której warunki się pogorszyły.

Tabela 3.39. Migranci ukraińscy we Wrocławiu według oceny wpływ COVID-19 wysokość ostatniego przekazu.

Kategoria	Wrocław 2020		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
był niższy niż zwykle	17.7	18.6	14.0
był wyższy niż zwykle	12.6	13.4	9.3
był podobny do poprzednich	69.8	68.0	76.7
Ogółem (N)	215	172	43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020

Tabela 3.40 ukazuje, że spadkowi wysokości jednorazowego transferu w okresie 2018-2020 nie towarzyszył spadek sum przetransferowanych w ciągu roku poprzedzającego badanie. W porównaniu z 2018 rokiem średnia wartość sumy przekazów wzrosła w 2020 roku o 1475.96 zł dla ogółu migrantów, jednak mediana nie zmieniła się. W roku 2020 przeciętna

przetransferowana w ciągu 12 miesięcy przed badaniem kwota wyniosła 7776.03 zł, a mediana 4000.00zł. Migranci doświadczeni przekazywali w 2020 roku więcej niż w 2018 roku, mediana dla tej grupy wzrosła z 3000.00 zł do 4000.00 zł. Natomiast migranci nowoprzybyli, mimo wzrostu zarobków (Tabela 3.27), przekazywali niższe kwoty niż dwa lata wcześniej – mediana spadła o 1013.19zł.

W 2020 roku nie zanotowano jednocześnie dużych rozbieżności między wydzielonymi grupami - 7816.91zł w przypadku doświadczonych i niewiele mniej, bo 7615.71 zł dla nowoprzybyłych. Inaczej było w 2018 roku, kiedy to migranci z dłuższym stażem przekazywali za granicę Polski dużo niższe kwoty niż nowoprzybyli. W 2020 roku współczynnik zmienności wskazywał natomiast na bardzo silne zróżnicowanie sum przekazów wewnątrz grup, zwłaszcza mniej doświadczonych migrantów (218% vs. 154% dla doświadczonych).

Tabela 3.40. Migranci we Wrocławiu według kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach – podstawowe statystyki opisowe według wybranych kategorii migrantów

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Średnia	7776.03	7816.91	7615.71	6300.07	4341.65	7638.57
Odchylenie standardowe	13057.56	12053.91	16568.30	7267.88	4018.82	8585.24
Mediana	4000.00	4000.00	3986.81	4000.00	3000.00	5000.00
Ogółem (N)	236	188	48	266	108	158

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Tabela 3.41 podsumowuje z kolei informacje na temat wzorców wykorzystania transferowanych środków finansowych przez migrantów. Największy udział, obejmujący nieco ponad jedną trzecią (35.3%) miały w roku 2020 bieżące wydatki. Następnymi kategoriami były spłata długu (11.1%), wydatki na zdrowie (8.9%) oraz oszczędności (8.2%) i remont mieszkania (również 8.2%). Dosyć szeroką - 10.7% - kategorią były „inne” obejmujące najczęściej prezenty, rozrywkę i zakup lub naprawę samochodu. Migranci chętnie przeznaczali też środki na edukację dzieci (9.7%), ale już nie własną (1.7%). Mało popularne były też inwestycje (0.2%), czy własna działalność gospodarcza (0.9%). Porównując między sobą grupy z różnym stażem migracyjnym widać, że migranci doświadczeni przeznaczali większe udziały pieniędzy na wszystkie kategorie wydatków za wyjątkiem edukacji własnej i dzieci (9.5%), na którą zauważalnie więcej przeznaczali nowi migranci (18.0%), a także poza własną działalnością gospodarczą (0.3% wobec 2.9% u nowoprzybyłych)

Na przestrzeni dwóch lat spadło znaczenie wydatków na bieżące utrzymanie (spadek o 1.1p.p.), szczególnie wśród doświadczonych migrantów (o 6.9 p.p.). Zmniejszył się też średni udział środków przeznaczanych na oszczędności (spadek o 2.3 p.p.), co jest zasługą głównie nowych migrantów (o 6.3 p.p.), gdyż w przypadku migrantów doświadczonych nakłady na tę kategorię wzrosły (wzrost o 2.3 p.p.). Znaczenie nakładów na edukację dzieci wzrosło natomiast niezależnie od kategorii migrantów. Dla ogółu migrantów na niezmiennym

poziomie pozostały nakłady na nieruchomości obejmujące w sumie 9.8% w 2020 r. i 9.5% w 2018 roku. Jednak o ile w 2018 roku większą część przekazów na nieruchomości przeznaczali nowi migranci (11.3% vs. 6.7% doświadczonych), to w 2020 miała miejsce sytuacja odwrotna (11.2% doświadczonych vs. 4.8% nowoprzybyłych). Wzrósł nieznacznie udział osób, które nie wiedziały na co przeznaczono przekazane środki (z 0.3% do 3.2%), przy czym mniej świadomi przeznaczenia transferów byli migranci z krótszą historią pobytu (6.3% wobec 2.2% u doświadczonych).

Tabela 3.41. Migranci we Wrocławiu według wykorzystania środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach i wybranych kategorii migrantów (średnie udziały procentowe całkowitej przekazanej kwoty)

Kategoria	Wrocław 2020			Wrocław 2018		
	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci	Ogółem	Doświadczeni migranci	„Nowi” migranci
Bieżące wydatki	35.3	36.9	29.8	36.4	43.8	31.3
Remont mieszkania/domu	8.2	9.2	4.8	6.1	5.4	6.5
Kupno mieszkania/domu	1.6	2.0	0.0	3.4	1.3	4.8
Oszczędności	8.2	8.5	7.1	10.5	6.2	13.4
Inwestycje finansowe	0.2	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0
Własna działalność gospodarcza	0.9	0.3	2.9	2.9	5.0	1.4
Edukacja własna	1.7	1.5	2.6	1.9	0.4	3.0
Edukacja dzieci	9.7	8.0	15.4	6.7	4.3	8.3
Spłata długu	11.1	11.0	11.4	9.4	10.2	8.8
Zdrowie	8.9	8.9	8.9	13.7	9.5	16.6
Inne	10.7	11.2	9.3	7.9	11.5	5.5
Nie wiem, na co przeznaczono	3.2	2.2	6.3	0.3	0.1	0.3
<i>Ogółem (N)</i>	<i>244</i>	<i>189</i>	<i>55</i>	<i>271</i>	<i>109</i>	<i>161</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS Wrocław 2020, RDS Wrocław 2018.

Podsumowując w 2020 roku w porównaniu do roku 2018, migranci mieli lepszą sytuację ekonomiczną wyrażoną wyższą wartością zarobków, oszczędności i sumą przekazów w ostatnim roku. Spadła wprowadzić wartość pojedynczego przekazu, ale dzięki pojawieniu się lokalnych przelewów internetowych, które stały się najpopularniejszą formą przekazów za granicę, wzrosła ich częstotliwość. Na podkreślenia zasługuje jednak fakt, że spadł udział migrantów planujących przyszłe przekazy na Ukrainę. Porównując migrantów nowoprzybyłych i doświadczonych można pokusić się o stwierdzenie, że w ciągu ostatnich dwóch lat grupy te upodobniły się do siebie pod względem wysokości zarobków i strategii gospodarowania nimi. W szczególności, ogólnie wzrosła popularność wydatkowania oszczędności w Polsce. Zaobserwowane zmiany można choćby po części powiązać z wpływem pandemii COVID-19 na zachowania migrantów, zwłaszcza ze skłonnością do kumulowania środków na wypadek pogorszenia się ich sytuacji ekonomicznej w Polsce. Pomimo tego większość badanych negowała wpływ pandemii na zarobki i transfery.

3.6 Uwagi końcowe

Wyniki badania migrantów ukraińskich w aglomeracji wrocławskiej dostarczają ciekawych obserwacji, co do zmian, jakie dokonały się w ciągu dwóch lat pomiędzy 2018 i 2020 rokiem w populacji migrantów na tym obszarze. Trudno jednoznacznie ocenić, na ile te zmiany wynikają z procesu rozwoju migracji do Wrocławia, który w roku 2018 można było traktować jako nowy obszar docelowy w Polsce, a na ile są pochodną sytuacji pandemicznej, która w momencie badania w drugiej połowie 2020 roku trwała już kilka miesięcy. Bez wątpienia jednak, wpływ pandemii jest w tym względzie kluczowy. Omawiając procesy i zmiany, jakie zaszły w populacji ukraińskich migrantów w stolicy Dolnego Śląska trzeba brać pod uwagę wyjątkowość tej lokalizacji, jeżeli chodzi o wzorce migracji ukraińskiej. Już w 2018 charakteryzowała ją wyjątkowa na tle innych miast polskich trwałość z silnym rysem osiedleńczym oraz względnie korzystna sytuacja migrantów na polskim rynku pracy z dużymi odsetkami osób dobrze i bardzo dobrze wykształconych (Górny *et al.* 2019a).

Jeżeli chodzi o cechy społeczne migrantów ukraińskich, to cudzoziemcy przebywający we Wrocławiu w roku 2020 i 2018 nie różnili się zauważalnie. Wzrósł nieco udział kobiet, a jednocześnie wśród migrantów z krótszym doświadczeniem zmalał odsetek osób pozostających w związkach małżeńskich. Można się zastanawiać, czy jest to związane z tym, że osoby posiadające rodziny mniej chętnie decydują się na rozpoczęcie migracji do Polski w czasie trwania epidemii COVID-19. Na szczególne podkreślenie zasługuje jednak zmiana, jaka dokonała się w strukturze wykształcenia migrantów we Wrocławiu pomiędzy latami 2018 i 2020, a zwłaszcza zauważalny spadek udziału osób z wykształceniem wyższym. Dotyczy to w większym stopniu migrantów doświadczonych. Niewykluczone, że w kolejnych falach migracji z Ukrainy do aglomeracji wrocławskiej, już po 2018 roku, zwiększył się udział osób o nieco niższym wykształceniu niż w pierwszych kohortach przyjezdnych. Trudno bowiem wiązać tę tendencję z wpływem pandemii. Należy jednak podkreślić, że nawet po zaobserwowanym spadku odsetka migrantów z wyższym wykształceniem w roku 2020, ukraińska populacja we Wrocławiu pozostała najlepiej wykształconą grupą spośród wszystkich badanych we wcześniejszych latach miast: Bydgoszczy, Lublina i Warszawy.

Bardzo widoczne są natomiast zmiany, jakie zaszły we wzorcach migracji ukraińskiej do Wrocławia pomiędzy rokiem 2018 i 2020. Zapewne należy je wiązać przede wszystkim z wybuchem pandemii COVID-19, choć jednoznaczne ich interpretacje są utrudnione, gdyż w momencie badania i składania tego raportu pandemia jeszcze się nie zakończyła. Przede wszystkim, frakcja migrantów nowoprzybyłych (z doświadczeniem migracyjnym co najwyżej dwuletnim) zmalała dwukrotnie pomiędzy rokiem 2018 i 2020 – z około połowy do jednej czwartej. Odsetek ten jest najniższy spośród wszystkich analizowanych dotąd w różnych okresach miast. Sytuacja ta wynika zapewne z regulacji pandemicznych utrudniających podróżowanie pomiędzy krajami, a w przypadku migracji z Ukrainy do Polski też z likwidacji możliwości wjazdu do Polski wyłącznie na podstawie paszportu biometrycznego. Znaczenie ostatniego czynnika znalazło swój wyraz w spadku udziału osób deklarujących posiadanie takich paszportów jako dokumentów pobytowych w roku 2020 (w porównaniu do roku 2018). Dla ograniczenia napływu nowych migrantów nie bez znaczenie jest też

prawdopodobnie fakt, że decyzja o rozpoczęciu migracji jest trudniejsza w czasie trwania pandemii, tak z powodów zdrowotnych jak i rodzinnych.

Spadkowi udziału najmniej doświadczonych migrantów towarzyszyły zmiany we wzorcach migracji populacji obywateli Ukrainy obecnych we Wrocławiu. Dotyczyły one wydłużenia się łącznego okresu pobytu w Polsce, a także czasu trwania jednego wyjazdu. W efekcie tych zmian przeciętny migrant ukraiński we Wrocławiu w roku 2020 przebywał w Polsce średnio powyżej roku podczas jednego pobytu, czyli dwa razy dłużej niż w innych badanych do tej pory polskich miastach. Innymi słowy, rys osiedleńczy migracji ukraińskiej do Wrocławia stał się jeszcze wyrazistszy w roku 2020.

Zmieniły się też w roku 2020 powody migracji ukraińskiej do aglomeracji wrocławskiej. Zmalał udział osób wskazujących na niezadowalający poziom zarobków jako główny powód wyjazdu, którego rola zwiększała się w ostatnich latach w różnych miastach (por. Górny *et al.* 2019a, 2020a). Na znaczeniu zyskał natomiast powód wyjazdu związany z brakiem pracy na Ukrainie, zwłaszcza wśród migrantów nowoprzybyłych. Być może w czasie pandemii pozostali w Polsce (lub przyjechali do Polski) obywatele Ukrainy borykający się ze szczególnie trudną sytuacją na rodzinnym rynku pracy. Jednak stwierdzenie tego faktu wymagałoby bardziej pogłębionych analiz. Co ciekawe, w roku 2020 na sytuację polityczną na Ukrainie jako powód przyjazdu do Polski częściej powoływali się migranci z krótszym niż dłuższym doświadczeniem migracyjnym, podczas gdy w roku 2018 miała miejsce sytuacja odwrotna. Wydaje się, że o ile w przypadku migrantów, którzy przybyli do Polski kilka lat temu deklaracja ta odwoływała się w większym stopniu do konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, o tyle w odniesieniu do nowych przybyszy chodzi bardziej o sytuację polityczną związaną z pandemią i sposobami walki z nią na Ukrainie, gdzie służba zdrowia boryka się z jeszcze większymi trudnościami finansowymi i organizacyjnymi niż w Polsce.

Jeżeli chodzi o podstawę prawną pobytu migrantów ukraińskich w Polsce, to obok spadku znaczenia paszportów biometrycznych, zaobserwowano także zmianę roli wiz. Udział ich posiadaczy spadł zauważalnie wśród migrantów doświadczonych, a wzrósł nieznacznie w przypadku nowoprzybyłych. Nie zmienił się natomiast odsetek posiadaczy zezwoleń na pobyt czasowy w pierwszej grupie, a w drugiej spadł on nieznacznie (choć był bardzo niski tak w 2018 jak i w 2020 roku). Tym samym pogłębiła się polaryzacja tych dwóch grup pod względem stabilności sytuacji pobytowej w Polsce. Jednak jeżeli chodzi o rodzaj posiadanych wiz, to obie grupy były zaskakująco podobne w roku 2020 i przeważały wśród nich osoby z wizami w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia. Kolejną wspólną cechą obu grup stał się w roku 2020 niespotykane wysoki, sięgający połowy badanych, odsetek osób oczekujących na dokumenty pobytowe w roku 2020. Nie ulega wątpliwości, że jest to wynik sytuacji pandemicznej i związanego z nią spadku efektywności działania polskich urzędów, która już przed pandemią nie była zadowalająca (Górny *et al.* 2019).

Tak jak dwa lata wcześniej we Wrocławiu, jak również w innych miastach w poprzednich latach, zdecydowana większość migrantów ukraińskich podejmowała pracę zarobkową w roku 2020. Uwagę zwraca jednak szczególnie wysoki (dwukrotnie wyższy niż w roku 2018) udział migrantów nowoprzybyłych nieposiadających pracy i jej poszukujących. Powodów tej

sytuacji bez wątpienia należy szukać w spowolnieniu gospodarczym wywołanym pandemią. Zmieniły się przy tym sposoby poszukiwania pracy przez migrantów starających się o oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi. Widocznie spadł udział osób, które odpowiedziały na ogłoszenie pracodawcy, niezależnie od doświadczenia migracyjnego. Jest to niewątpliwie przejaw spadku ofert pracy na polskim rynku. W przypadku migrantów mniej doświadczonych zwraca przy tym uwagę wzrost roli sieci społecznych w poszukiwaniu pracy oraz to, że sytuacje podejmowania pracy u pracodawcy, u którego migranci pracowali wcześniej stały się zauważalnie rzadsze, co wskazuje na spadek stabilności zatrudnienia.

Jednak wzrósł przy tym dość znacznie odsetek osób wykonujących pracę najemną, czemu towarzyszyło zmniejszenie się znaczenia prac dorywczych w aktywności zawodowej migrantów ukraińskich. Ta ostatnia tendencja może być związana tak z mniejszą podażą ofert doraźnych prac na rynku pracy w czasie pandemii (w związku ze spowolnieniem gospodarczym), jak i z tym, że migranci, którzy opuścili Polskę w związku z COVID-19 stanowili najbardziej elastyczny segment ukraińskiej siły roboczej we Wrocławiu. Zwłaszcza, że zaobserwowana sytuacja idzie w parze ze wzrostem odsetka obywateli Ukrainy zatrudnionych na podstawie zezwolenia na pracę, czyli dokumentu związanego z względnie stabilnym zatrudnieniem. Kolejną otwartą kwestią pozostaje, na ile oznacza to, że sytuacja migrantów na rynku pracy się ustabilizowała, a na ile to, że w czasie pandemii pozostały w Polsce osoby o bardziej ustabilizowanej pozycji na rynku pracy.

Zestawiając powyższe obserwacje z informacjami dotyczącymi oświadczeń posiadanych przez migrantów w trakcie bieżącego pobytu nasuwa się wniosek, że obie tendencje mają pewne znaczenie. Po pierwsze, udział posiadaczy oświadczeń wzrósł w roku 2020 w porównaniu do roku 2018. Po drugie, wzrósł odsetek osób posiadających 3 lub więcej oświadczeń, zwłaszcza wśród migrantów doświadczonych, a przeciętna liczba posiadanych przez migrantów oświadczeń osiągnęła najwyższą wartość spośród wszystkich dotychczasowych badań. Co więcej, częstszymi stały się sytuacje, szczególnie wśród migrantów nowoprzybytych, kiedy migranci podejmowali pracę u innych pracodawców niż ci, którzy zarejestrowali dla nich oświadczenia. Z informacji tych wyłania się obraz niestabilności zatrudnienia, z jaką częściej niż we wcześniejszych latach muszą borykać się ukraińscy migranci w czasie pandemii.

Bez wątpienia, nie można też mówić o poprawie sytuacji migrantów ukraińskich na wrocławskim rynku pracy, o czym świadczą charakterystyki podejmowanych przez nich prac: wzrost znaczenia prac prostych kosztem prac biurowych i wyższych pozycji zawodowych oraz wzrost (choć nie bardzo znaczny) cudzoziemców deklarujących wykonywanie pracy poniżej swoich kwalifikacji. Zmieniła się też struktura sektorowa zatrudnienia. Na znaczeniu zyskał sektor przemysłowy (zapewne w dużej mierze przetwórstwo przemysłowe), który oferuje wprawdzie na ogół stabilne zatrudnienie, ale raczej rutynowe i mało atrakcyjne zajęcia. Nieznacznie zmniejszył się też wymiar pracy migrantów, co wynika zapewne z sytuacji pandemicznej: ponad jedna piąta migrantów zadeklarowała, że wymiar czasu ich pracy zmniejszył się na skutek pandemii.

Jeżeli natomiast chodzi o sytuację ekonomiczną migrantów, mierzoną wysokością zarobków, oszczędności i wartością przekazów, to – nieco wbrew powyższym obserwacjom – w 2020 roku była ona przeciętnie lepsza niż w roku 2018. Obniżyła się wprawdzie wartość pojedynczego przekazu, ale dzięki pojawieniu się lokalnych przelewów internetowych, które stały się najpopularniejszą formą przekazów za granicę, wzrosła ich częstotliwość. Na podkreślenia zasługuje jednak fakt, że spadł udział migrantów planujących przyszłe przekazy na Ukrainę. Ponadto, porównując migrantów nowoprzybyłych i doświadczonych można pokusić się o stwierdzenie, że w ciągu ostatnich dwóch lat grupy te upodobniły się do siebie pod względem wysokości zarobków i strategii gospodarowania nimi. W szczególności, ogólnie wzrosła popularność wydatkowania oszczędności w Polsce. Zaobserwowane zmiany można choćby po części powiązać z wpływem pandemii COVID-19 na zachowania migrantów, zwłaszcza ze skłonnością do kumulowania środków na wypadek pogorszenia się ich sytuacji ekonomicznej w Polsce. Pomimo tego, większość badanych negowała wpływ pandemii na zarobki i transfery.

Podsumowując, obraz zmian, jakie dokonały się w migracji z Ukrainy do Polski, na przykładzie Wrocławia, jest niezwykle złożony, a czasami wydaje się wewnętrznie sprzeczny. Interpretację obserwowanych trendów utrudnia nakładanie się na siebie kilku płaszczyzn zmian, których efekty trudno wyabstrahować na podstawie opisowych analiz. Po pierwsze trudno ocenić, które zmiany są efektem rozwoju migracji z Ukrainy do Wrocławia od roku 2018, a które bezpośrednio wywołała pandemia. Po drugie analizowana w drugiej połowie roku 2020 populacja migrantów zmieniła się na skutek bardziej dynamicznego niż w miesiącach przedpandemicznych odpływu migrantów oraz zmniejszonego napływu nowych osób. Oba procesy wiążą się bez wątpienia z silną selektywnością doboru migrantów. Można postawić ostrożną hipotezę, że obserwowane przemiany są wypadkową nowych okoliczności, jakie przyniosła pandemia migrantom, którzy zdecydowali się pozostać w Polsce oraz tego, że grupa osób, która zdecydowała się pozostać w Polsce obejmuje osoby o pewnych wybranych cechach. Są to jednostki względnie silnie związane z Polską, także poprzez względnie stabilną sytuację pobytową i na rynku pracy, oraz takie, dla których warunki życia na Ukrainie mają stosunkowo dużą siłę wypychającą.

BIBLIOGRAFIA

- Fasani F., Mazza J. (2020). Being on the Frontline? Immigrant Workers in Europe and the COVID-19 Pandemic. *IZA Discussion Papers* 13963. Bonn: Institute of Labor Economics (IZA).
- Friberg, H.J., Tyldum G. (2007), Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet, *Fafo-raport*, 27, FAFO.
- Fundacja Ukraina (2020). *Ukraińcy we Wrocławiu 2019-2020*, Wrocław.
- Gile, K. (2011). Improved Inference for Respondent-Driven Sampling Data with Application to HIV Prevalence Estimation. *Journal of the American Statistical Association* 106(493): 135-46.
- Górny A., Kaczmarczyk P. (2018). A known but uncertain path: The role of foreign labour in Polish agriculture. *Journal of Rural Studies*, 64: 177-188.
- Górny A., Kaczmarczyk P., Fiałkowska K., Piechowska M., Szulecka M. (2016). *Imigranci z Ukrainy. Raport z badań*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.
- Górny A., Kaczmarczyk P., Napierała J., Toruńczyk-Ruiz S. (2013). *Metody badania aktywności ekonomicznej imigrantów w Polsce. Szanse i ograniczenia*. Warszawa. Materiały seminaryjne Narodowego Banku Polskiego. Strona internetowa: <https://ssl.nbp.pl/badania/seminaria/17i2014.pdf> [dostęp: 15.03.2019].
- Górny A., Kaczmarczyk P., Szulecka M. (2017). *Imigranci z Ukrainy w Polsce poza aglomeracją warszawską. Przypadek sektora rolnego i aglomeracji lubelskiej. Raport z badania*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.
- Górny A., Kaczmarczyk P., Szulecka M., Bitner M., Okólski M., Siedlecka U., Stefańczyk A. (2018). *Imigranci w Polsce w kontekście uproszczonej procedury zatrudniania cudzoziemców*. Raport z badań. Warszawa: WISE Europa i Ośrodek Badań nad Migracjami UW. Strona internetowa:

<http://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/raport-power.pdf>

[dostęp: 15.03.2019].

Górny A., Kołodziejczyk K., Madej K. (2020a). *Imigranci z Ukrainy w Polsce w aglomeracji warszawskiej. Raport z badania*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.

Górny A., Kołodziejczyk K., Madej K., Kaczmarczyk P. (2019a) *Imigranci z Ukrainy w Polsce poza aglomeracją warszawską. Przypadek Bydgoszczy i Wrocławia. Raport z badania*. Warszawa. Fundacja Ośrodek Badań nad Migracjami: materiał niepublikowany.

Górny A., Kołodziejczyk K., Madej K., Kaczmarczyk P. (2019b) Nowe obszary docelowe w migracji z Ukrainy do Polski. Przypadek Bydgoszczy i Wrocławia na tle innych miast. *CMR Working Papers* 118/176. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami.

Górny A., Madej K., Porwit. K (2020b) Ewolucja czy rewolucja? Imigracja z Ukrainy do aglomeracji warszawskiej z perspektywy lat 2015-2019. *CMR Working Papers* 123/181. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami.

Górny A., Napierała J. (2016). Comparing the effectiveness of respondent-driven sampling and quota sampling in migration research. *International Journal of Social Research Methodology* 19(6): 645-661.

Górny A., Śleszyński P. (2019). Exploring the spatial concentration of foreign employment in Poland under the simplified procedure. *Geographia Polonica* 91 (3): 331-346.

Grochowicz, M. (2020). Sytuacja branży gastronomicznej w pierwszych miesiącach trwania pandemii COVID-19 na przykładzie Krakowa. *Urban Development Issues*, 67(1): 5-16.

GUS (2020a). *Rocznik Statystyczny Przemysłu*, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

GUS (2020b). *Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w drugim kwartale 2020 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

GUS (2021a). *Koniunktura w przetwórstwie przemysłowym, budownictwie, handlu i usługach w 2001-2021*, Warszawa.

GUS (2021b). *Popyt na pracę w IV kwartale 2020 r.*, Warszawa.

GUS (2021c). *Wpływ epidemii COVID-19 na wybrane elementy rynku pracy w Polsce w IV kwartale 2020 r.*, Warszawa.

Hansen N.W., Hansen J.A. (2009). *Experiences with RDS methodology based on Polonia in Copenhagen – A study of the working and living conditions of Polish migrant workers in the Copenhagen Area*, niepublikowana prezentacja podczas seminarium projektu MWM.

Heckathorn D.D. (1997). Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations. *Social Problems* 44(2): 11-34.

Johnston L. G., Sabin K. (2010). Sampling hard-to-reach populations with respondent driven sampling, *Methodological Innovations Online* 5(2): 38-48.

Kośka M. (2020). *Blisko 12 proc. pracowników z Ukrainy wyjechało z Polski. Firmy już odczuwają ich brak.* Portal money.pl. Dostęp online: <https://www.money.pl/gospodarka/blisko-12-proc-pracownikow-z-ukrainy-wyjechalo-z-polski-firmy-juz-odczuwaja-ich-brak-6494874377279617a.html> [dostęp 02.06.2020r.].

Montealegre J.R., Risser J.M., Selwyn B.J., McCurdy S.A., Sabin K. (2012). Effectiveness of Respondent Driven Sampling to Recruit Undocumented Central American Immigrant Women in Houston, Texas for an HIV Behavioral Survey. *AIDS and Behavior* 17(2): 719-727.

Muhlau P., Kaliszewska M., Roder A. (2011). *Polonia in Dublin, Preliminary Report of Survey Findings*, Report No.1, Demographic overview, Trinity College Dublin.

Napierała J., Górny A. (2011). Badania migrantów jako przedstawicieli populacji „ukrytych” – dobór próby sterowany przez respondentów. W: Kaczmarczyk P. (red.) *Mobilność i migracje w dobie transformacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 155-193.

NIK (2019). *Przygotowanie administracji publicznej do obsługi cudzoziemców – informacja o wynikach kontroli*. Warszawa: Najwyższa Izba Kontroli (NIK). Dostęp online: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/panstwo-niegotowe-na-cudzoziemcow.html> [dostęp: 01.03.2021r.].

OECD (2017). *International Migration Outlook 2017*. Paryż: OECD.

OECD (2019). *International Migration Outlook 2019*. Paryż: OECD.

Portal Onet.pl (2020). *Ilu Ukraińców wyjechało z Polski? Jadwiga Emilewicz mówi o milionie. Dane Straży Granicznej pokazują co innego.* Dostęp online: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/ilu-ukraincow-opuscilo-polske-z-powodu-pandemii-koronawirusa/5p3x482> [dostęp: 02.06.2020r.].

Rapaport H., Docquier F. (2006). The economics of migrants' remittances. W: Kolm S.C., Ythier M.J. (red.) *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, North Holland, s. 1135-1198.

Tyldum G., Johnston L. (red.) (2014). *Applying respondent driven sampling to migrant populations. Lessons from the field*. Palgrave Macmillan.